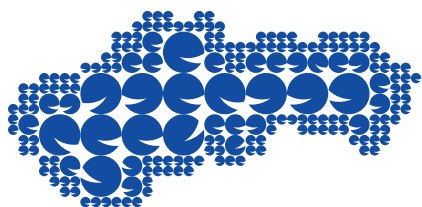

SLOVENSKÁ REČ

78 • 2013 • 6

**ČASOPIS PRE VÝSKUM SLOVENSKÉHO JAZYKA
ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU ĽUDOVÍTA ŠTÚRA SAV**

SLOVENSKÁ REČ

Časopis pre výskum slovenského jazyka.
Založený v roku 1932. Orgán
Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra
Slovenskej akadémie vied

SLOVAK SPEECH

Journal for the Slovak Language Research.
Founded in 1932. Published by Ľudovít Štur
Institute of Linguistics,
The Slovak Academy of Sciences

HLAVNÝ REDAKTOR

Slavomír Ondrejovič

EDITOR-IN-CHIEF

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Jana Wacharczyková

EXECUTIVE EDITOR

REDAKČNÁ RADA

Ján Bosák (Bratislava), Klára Buzássyová (Bratislava), Juraj Dolník (Bratislava), Ľubomír Ďurovič (Lund – Švédsko), Miroslav Dudok (Bratislava), Ján Findra (Banská Bystrica), Siniša Habijanec (Záhreb – Chorvátsko), Björn Hansen (Regensburg – Nemecko), Martina Ivanová (Prešov), Ľubomír Kralčák (Nitra), Mark Lauersdorf (Kentucky – USA), Milan Majtán (Bratislava), Martin Ološtiak (Prešov), Oľga Orgoňová (Bratislava), Ján Sabol (Košice), Daniela Slančová (Prešov), Pavol Žigo (Bratislava)

EDITORIAL BOARD

REDAKTORKA

Anežka Krausová

ENGLISH LANGUAGE

ANGLICKÝCH TEXTOV

EDITOR

TECHNICKÝ REDAKTOR

Vladimír Radik

LAY OUT

Periodicity

Vychádza 6 čísel 3 x ročne

Periodicity

Published 6 issues, 3 times per year

Adresa redakcie

Address of editor's office

813 64 Bratislava, Panská 26, Slovensko,
tel. +421-2-54431756, e-mail: slovenska.rec@juls.savba.sk, www.juls.savba.sk

Elektronická verzia časopisu je dostupná na

The electronic version of journal is available at

<http://www.juls.savba.sk/ediela/sr/>

Informácie o predplatnom podáva

a objednávky prijíma redakcia

Subscription information

and booking are received by editor's office

Výhradný distribútor na Slovensku

Distributed in Slovak Republic by

SAP – Slovak Academic Press s. r. o., Bazová 2, 821 08 Bratislava.
E-mail: sap@sappress.sk, www.sappress.sk. Registračné číslo 7089.

Objednávky do zahraničia prijíma

Foreign orders executed by

a vybavuje

SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia,
tel.: +421-2-63839472, fax: +421-2-63839485, e-mail: info@slovart-gtg.sk.

Časopis je v predaji v kníhkupectve Veda

The journal available at Veda bookshop

Štefánikova č. 3, Bratislava

Design

Návrh a grafické spracovanie obálky

and cover design graphic processing by

Jana Wacharczyková, Martina Cebacauerová

ISSN 0037-6981 (tlačená verzia)

EV 3695/09

ISSN 1338-4279 (verzia online)

Toto číslo vyšlo v decembri 2013

OBSAH / CONTENTS SR 6/2013

- 322 – 324 **Žigo, P.: Prierez dvadsaťročím (Bilancia pôsobenia JÚĽŠ SAV za uplynulých 20 rokov)** (Profiling the Last Two Decades. Summary of Activities at the Slovak Academy of Sciences' Ľ. Štúr Institute of Linguistics during the Past Twenty Years)
- 325 – 332 **Metamorfózy oddelenia súčasného jazyka JÚĽŠ SAV**
Metamorphosis of Department of Contemporary Slovak Language of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences
Slavomír Ondrejovič
- 333 – 346 **Živé portrétovanie slovenského slova v slovníku ako úloha oddelenia súčasnej lexikológie a lexikografie JÚĽŠ SAV**
A Vivid Portrayal of Slovak Word in the Dictionary as a Role of the Department of Contemporary Lexicology and Lexicography of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences
Alexandra Jarošová – Vladimír Benko – Bronislava Chocholová – Nicol Janočková
- 347 – 353 **V službách verejnosti – činnosť oddelenia jazykovej kultúry a terminológie JÚĽŠ SAV**
In Favor of Publics – Activity of Department of Language Culture and Terminology of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences
Sibyla Mislovičová
- 354 – 367 **Slovenský národný korpus a korpusová lingvistika na Slovensku po roku 2002**
Slovak National Corpus and Corpus Linguistics in Slovakia after 2002
Mária Šimková
- 368 – 381 **Vedecká činnosť a výstupy oddelenia dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie JÚĽŠ SAV**
Research Activities and Outputs of the Department of History of the Slovak language, Onomastics and Etymology of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences
Iveta Valentová – Ľubor Králik
- 382 – 395 **Výskum v dialektologickom oddelení JÚĽŠ SAV po roku 1993**
A Research in the Dialectological Department of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences, after the Year 1993
Katarína Balleková

OBSAH 78. ROČNÍKA ČASOPISU SLOVENSKÁ REČ

- 396 – 399 *Wachtarczyková, J.:* **Contents of 78th volume of Slovak Speech Journal**

PRIEREZ DVADSAŤROČÍM

(BILANCIA PÔSOBNIA JÚLŠ SAV ZA UPLYNULÝCH 20 ROKOV)

Z dejín jazyka je známe, že dve desaťročia môžu byť dobou výrazných zmien v jeho spisovnej aj nespisovnej podobe. Posledné tohtoročné číslo časopisu SLOVENSKÁ REČ si kladie za cieľ zhrnúť základné výskumné aktivity Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV a ich spoločenský prínos za posledných dvadsať rokov, t. j. za obdobie, v ktorom sa slovenský jazyk a aj jeho výskum rozvíjal v samostatnom štátnom útvarе. Nemaľú zásluhu na výsledkoch, ktoré sa vo výskume jazyka za posledných dvadsať rokov dosiahli, má každý pracovník ústavu. Okrem riešenia výskumných úloh a prezentovania výsledkov ústavu bolo dvadsaťročné úsilie späté aj s riešením každodenných problémov zo strany jeho vedenia. Vo funkcii riaditeľov sa za ten čas vystriedali: prof. PhDr. Ján Doruľa, DrSc. (1991 – 1995), prof. PhDr. Ivor Ripka, DrSc. (1995 – 1999), prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc. (1999 – 2010) a prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc. (od 1. 6. 2010 doteraz). V súčasnosti sa Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV člení na sedem oddelení: oddelenie spisovného jazyka (vedúci Slavomír Ondrejovič), oddelenie súčasnej lexikológie a lexikografie (vedie Bronislava Chocholová), oddelenie jazykovej kultúry (vedúca Sibyla Mislovičová), oddelenie dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie (vedúca Iveta Valentová), oddelenie Slovenského národného korpusu (vedúca Mária Šimková), dialektologické oddelenie (vedúca Katarína Balleková) a oddelenie lingvistikých dát (vedúci Gabriel Gaži).

Jednotlivé príspevky tohto čísla nášho časopisu podávajú informácie o výskumnej stratégii Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, významných projektoch tohto pracoviska a o výsledkoch ich riešenia v interpretácii týchto vedúcich pracovísk. Okrem konkrétnych údajov z oblasti výskumu spája všetkých pracovníkov ústavu množstvo aktivít, ktorými sa integrujú do širšieho komplexu výskumov na medzinárodnej úrovni. Týka sa to najmä členstva pracovníkov ústavu v komisiách Medzinárodného komitétu slavistov, medzinárodných komisií európskych štruktúr, najmä ich aktívnej organizátorskej práce a mentálneho vkladu, ktorým sa usilujú o výskum slovenského jazyka aj vo vzťahoch s ostatnými slovanskými aj neslovanskými jazykmi. Významným výsledkom takejto spolupráce sa stala monografia v rámci série prác v *NAJNOWSZE DZIEJE JĘZYKÓW SŁOWIAŃSKICH. SLOVENSKÝ JAZYK* (členom medzinárodnej komisie a redaktorom projektu bol J. Bosák, spoluautormi monografie o slovenskom jazyku v rámci tohto projektu boli z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV J. Bosák, K. Buzássyová, S. Ondrejovič a I. Ripka, J. Dolník, z vysokoškolských pracovísk aj J. Furdík, J. Mlacek, J. Sabol, D. Slančová a E. Tibenská). K ďalším významným medzinárodným projektom patrí *SLOVANSKÝ JAZYKOVÝ ATLAS, CELOKARPATSKÝ DIALEKTOLOGICKÝ ATLAS*, projekt *Słowotwórstwo. Nominacja. Komparacja sys-*

temów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich a členstvo v európskej federácii národných inštitúcií pre jazyk *EFNIL*. Z medzinárodného, najmä širšieho slavistického hľadiska si v sledovanom období zasluhuje pozornosť vydanie dvoch zväzkov VEĽKÉHO SLOVENSKO-RUSKÉHO SLOVNÍKA (5. zväzok 1993, 6. zväzok 1995), čím sa zavŕšilo vydanie doteraz najrozsiahlejšieho slovensko-inojazyčného slovníka (šesť zväzkov vychádzalo približne v trojročných intervaloch od roku 1979 do roku 1995).

V oblasti slovenskej lexikografie je dôležité vydávanie SLOVNÍKA SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA (prvý zväzok vyšiel v r. 2006, druhý vyšiel v r. 2011). Tento projekt je významnou súčasťou slovenskej národnej kultúry, neodmysliteľným prostriedkom vedeckého výskumu v spoločenských, prírodných aj technických vedách a jeho veľká poznávacia hodnota je v opise súčasnej slovenskej lexiky, ale aj terminológie a možnosť ich porovnania so slovnou zásobou ostatných – príbuzných i nepríbuzných jazykov. Ide o lexikografický opis súčasného slovenského jazyka, pri ktorom sa využívajú najnovšie poznatky z oblasti teórie jazyka, lexikológie, lexikografie, ale aj gramatiky, štylistiky a sociolingvistiky. Metódy využívané pri jeho koncipovaní prezentovali jeho autorky na mnohých zahraničných vedeckých podujatiach (Česko, Rusko, Poľsko, Slovinsko, Čína).

Zo slavistického pohľadu a aj z hľadiska jazykových kontaktov v predpisovnom období slovenského jazyka má veľký význam dokončenie HISTORICKÉHO SLOVNÍKA SLOVENSKÉHO JAZYKA; v rokoch 1993 – 2008 vyšlo posledných päť zväzkov (3. zv. 1994, 4. zv. 1995, 5. zv. 2000, 6. zv. 2005, 7. zv. 2008). Ich vydaním sa nateraz zavŕšilo slovníkové spracovanie slovnej zásoby slovenčiny v jej predpisovnom období, ktoré je významným prameňom výskumov nielen pre jazykovedcov, ale aj pre historikov, archivárov, etnológov a kulturológov. Z materiálov HISTORICKÉHO SLOVNÍKA SLOVENSKÉHO JAZYKA vznikol samostatný lexikón s názvom STARŠIA SLOVENSKÁ LEXIKA V MEDZIJAZYKOVÝCH VŤAHOCH (2011) a jeho pramennú základňu využil autor-ský kolektív aj pri zostavovaní antológie súvislých historických textov s názvom PRAMENE K DEJINÁM SLOVENČINY (doteraz vyšli tri zväzky: zv. 1, r. 2000, zv. 2, r. 2002, zv. 3, r. 2008), ktoré sa stali aj východiskom vznikajúceho historického korpusu slovenského jazyka. Súčasťou bádateľskej stratégie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV je aj výskum nespisovných útvarov slovenského jazyka. Z hľadiska areálovej lingvistiky si pozornosť zasluhuje medzinárodný projekt CELOKARPATSKÝ DIALEKTOLOGICKÝ ATLAS, projekt ktorého cieľom bolo spracovanie pastierskej lexiky v nárečiach tých jazykov karpatského regiónu, ktoré zasiahla valašská kolonizácia. Projektom s najdlhšou tradíciou a zahŕňajúcim celý areál slovanských jazykov je SLOVANSKÝ JAZYKOVÝ ATLAS. V rokoch 1993 – 2013 vyšli v spoluautorstve pracovníkov ústavu s ostatnými akadémiemi vied slovanských krajín mnohé zväzky: v hláskoslovno-gramatickej sérii jej 3. zväzok vo Varšave (1994), zväzok 4. a v Skopje

(2004), zväzok 4.b v Záhrebe (2006), zväzky 5 a 8 v Moskve (2008, 2012), v lexikálno-slovotvornej sérii doteraz vyšli zväzky vo Varšave (2000, 2003, 2009), v Minsku (2000), v Moskve (2008) a slovenská komisia vydala svoj zväzok v Bratislave (2012). Ďalšie zväzky pripravujú komisie akadémií vied na Ukrajine, lužickosrbskej v Budyšíne a bulharskej AV v Sofii.

Významnou súčasťou Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV je oddelenie jazykovej kultúry, v ktorom sa najviac prejavuje záujem používateľov jazyka o riešenie aktuálnych problémov rečovej praxe z hľadiska jazykovej správnosti. Poradenská činnosť v podobe telefonickej, elektronickej (e-mailovej) aj klasickej listovej jazykovej poradenne je priamym prostriedkom kontaktov s verejnosťou a najúčinnjším spôsobom jazykového poradenstva. Toto oddelenie má vo svojej náplni aj starostlivosť o jazykovú stránku legislatívnych dokumentov a otázky terminologickej povahy.

Samostatným pracoviskom Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV je oddelenie Slovenského národného korpusu, ktoré je elektronickou databázou rôznych štýlov a žánrov slovenského jazyka v písanej aj hovorenej podobe. Okrem budovania databázy národného jazyka je náplňou tohto pracoviska aj tvorba slovenskej terminologickej databázy a príprava viacjazyčných paralelných korpusov a elektronických korpusov nespisovných útvarov slovenského jazyka – historického korpusu a nárečového korpusu.

Za posledných dvadsať rokov vzniklo v ústave množstvo prác s vysokou poznávacou hodnotou. Sú to diela o fenoméne, ktorý je našou súčasťou a zároveň aj nositeľom nášho ducha. Obsahuje v sebe minulosť, slúži našej prítomnosti a naznačuje budúcnosť, zahŕňa znaky a prvky, ktoré nás do nášho jazykového okolia integrujú, ale aj črty, ktorými sa náš jazyk od ostatných odlišuje. Som presvedčený, že jazykovedné práce, ktoré za 20 rokov ústavu vznikli, budú inšpiráciou do ďalších výskumov, ich východiskom a zdrojom poznania, ku ktorému sa hodno vracať.

Pavol Žigo

METAMORFÓZY ODDELENIA SÚČASNÉHO JAZYKA JÚLEŠ SAV

Slavomír Ondrejovič

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, Panská 26, 813 64 Bratislava, e-mail: slavoo@juls.savba.sk

ONDREJOVIČ, S.: Metamorphosis of Department of Contemporary Slovak Language of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences. In: Slovak Speech, 2013, vol. 78, no. 6, p. 325 – 332.

Abstract: The paper deals with a department of the contemporary language (in the past also known as a department of literary language or a department of grammar and stylistics), namely with its past and present content, while emphasizing the changes from its beginning in 1943. Scientific development of the department can be described as a) a movement from a systemic paradigm towards the pragmatic one, with a particular emphasis on language use in a specific social and cultural context, b) an increased interest in methodological issues in accordance with the development of the synchronic-linguistic thinking around the world and c) a constant self-reflection in confrontation with a classic approach to literary language and language culture.

Key words: contemporary language, Slovak/European linguistics, language policy, systemic/pragmatic paradigm, classic/sociolinguistic approach to literary language and language culture

1. PREDCHÁDZAJÚCE FÁZY ČINNOSTI ODDELENIA

1.1. Jazykovedný ústav sa podľa pôvodného zámeru mal členiť na tri oddelenia, na a) oddelenie pre spisovný jazyk, b) dialektologické oddelenie a c) oddelenie pre fonetiku. Program oddelenia pre spisovný jazyk bol od začiatku veľmi široký: toto oddelenie malo v plánoch podľa L. Dvonča, najvýznamnejšieho kronikára slovenskej jazykovedy vôbec, „normovanie spisovného úzu, zostavenie veľkej gramatiky slovenského jazyka, vydanie veľkých a príručných slovníkov spisovného jazyka i zostavenie odborných terminológií“ (1993, s. 217). Základné rozdelenie ústavu na tri oddelenia niekoľko rokov však nefungovalo, nebolo uvedené do života „pre nedostatok odborných pracovníkov, ktorí by mohli naplniť tento organizačný rámec reálnou organizačnou aj odbornou prácou“ (Dvonč, *ibid.*). Neskôr niektoré úlohy oddelenia spisovného jazyka sčasti alebo v úplnosti prebrali na seba iné oddelenia, ktoré vznikli následne.

Postupom času sa formovala a zásadne prehlbovala aj vnútorná organizácia ústavu. Je príznačné, ako uvádza ten istý L. Dvonč (1993, *ibid.*), že zo všetkých oddelení sa najprv pevnejšie sformovalo *oddelenie pre spisovný jazyk*, ktoré v nasledujúcich obdobiach nieslo aj názov *oddelenie gramatiky a štylistiky*, neskôr *oddelenie pre súčasný jazyk*, resp. *oddelenie súčasného jazyka* (od r. 2010). Oddelenie funguje teda od začiatku založenia ústavu (od 1. apríla 1943) a jeho metamorfózy sa odrážajú aj v uvedených zmenách názvu. Obsahovo ide okrem iného o ľahký – aj keď trochu oneskorený – pohyb od prevažne systémologického vnímania a výskumu

jazyka ku komunikačnému hľadisku, čo súvisí s tzv. komunikačno-pragmatickým obratom, ktorý sa odohrával vo svetovej lingvistike od konca 60. rokov 20. storočia (porov. k tomu napr. Ondrejovič, 2008, s. 8 n.).

1.2. Vedúcimi oddelenia boli postupne Štefan Peciar (1. apríl 1943 – 31. august 1952), Jozef Ružička (1. september 1952 – 31. december 1965), Gejza Horák (1. január 1966 – 31. december 1970), Ján Horecký (1. január 1971 – 31. máj 1994), Ján Bosák (1. jún 1995 – 30. júl 2005), Juraj Dolník (1. augusta 2006 – 31. decembra 2009). V súčasnosti (od 1. januára 2010) je vedúcim oddelenia Slavomír Ondrejovič. Ako som už naznačil, oddelenie súčasného jazyka sa od začiatku krížilo s inými oddeleniami. Nielen v tom zmysle, že napr. J. Horecký bol v istých obdobiach vedúcim iných oddelení – od 1. marca 1950 do 30. júna 1958 vedúcim terminologického oddelenia a od 1. júla 1962 do 31. decembra 1970 vedúcim oddelenia matematickej jazykovedy a fonetiky, ale i v tom, že v začiatkoch sa program oddelenia sústreďoval najmä na témy lexikologicko-lexikografické (najmä pri vedení oddelenia Štefanom Peciarom, ale aj v ďalších obdobiach), na témy jazykovej kultúry (pri vedení oddelenia Gejzom Horákom) a na témy prevažne gramatické (pri vedení oddelenia Jozefom Ružičkom). V tomto oddelení pracovali okrem už spomínaných významných osobností (Štefan Peciar, Jozef Ružička, Gejza Horák, Ján Horecký, ktorý bol na jeho čele najdlhšie, a Ján Bosák) aj ďalšie výrazné osobnosti, ako napr. Jozef Liška, František Miko, Jozef Mistrík, Ladislav Dvonč, Ján Oravec, František Kočíš, Mária Ivanová-Šalingová, Marta Marsinová, neskôr Klára Buzássyová, ktorá potom prešla na čelo Slovníka súčasného slovenského jazyka, Mira Nábělková, Jana Kociská, Juraj Šikra, Emília Nemcová, Mária Šimková a i. V uvedených fázach tu vznikli významné kolektívne práce, ako sú PRAVIDLÁ SLOVENSKEHO PRAVOPISU (1953 až 1971), MORFOLÓGIA SLOVENSKEHO JAZYKA (1966), DYNAMIKA SLOVNEJ ZÁSOBY SÚČASNEJ SLOVENČINY (1989). Kontinuálne sa pokračovalo aj v novšom období prácami približujúcimi napr. NAJNOWSZE DZIEJE JĘZYKÓW SŁOWIAŃSKICH. SLOVENSKÝ JAZYK (1998), INTERNACIONALIZACIÚ V SÚČASNÝCH SLOVANSKÝCH JAZYKOCH: ZA A PROTI (1999), MORFOLOGICKÉ ASPEKTY SÚČASNEJ SLOVENČINY (2010) i mnohými významnými individuálnymi monografiami (najnovšie najmä od J. Dolníka, porov. nižšie). Práve na pôde oddelenia súčasného jazyka bola vypracovaná aj koncepčná báza slovníka súčasného slovenského jazyka a položili sa i základy empirického sociolingvistického výskumu (porov. projekt *Slovenčina v súčasnej komunikácii*, 1989).

2. OBDOBIE POSLEDNÝCH 20 ROKOV

2.1. V posledných dvadsiatich rokoch sa v oddelení skúmali početné témy a riešili sa úlohy v rámci grantov a projektov. Viaceré z nich i v rámci širších európskych projektov, čím sa oddelenie systematicky prepájalo s európskou vedou. Z domácich projektov na začiatku spomenutého obdobia treba za významný považovať predovšet-

kým grant *Slovenčina na konci 20. storočia – zmeny v jej systémoch, normách a funkciách*, zo zahraničných medzinárodný slavistický projekt *Zmeny v súčasných slovanských jazykoch 1945 – 1995*, ktorého výsledkom bola spomínaná kolektívna monografia s názvom *NAJNOWSZE DZIEJE JĘZYKÓW SŁOWIAŃSKICH. SŁOWENSKÝ JAZYK* (Red. Ján Bosák. Opole: Uniwersytet Opolski 1998). Ďalšími domácimi projektmi boli postupne *Cudzie slová v slovenčine* (vedúci projektu J. Bosák), *Ortoepický slovník slovenčiny* (vedúci projektu S. Ondrejovič, ktorý však doteraz nemá záverečný výstup). Neskôr to boli projekty *Explanačno-deskriptívna morfológia súčasnej slovenčiny* a *Slovenčina ako kultúrny jav a médium kultúry* (v oboch prípadoch vedúci Juraj Dolník). Spomínaný morfológický projekt, vedený J. Dolníkom, sa úspešne zavŕšil vydaním kolektívnej monografie *MORFOLOGICKÉ ASPEKTY SÚČASNEJ SPISOVNEJ SLOVENČINY* (Ed. J. Dolník. Bratislava: Veda 2010), ďalšie jeho individuálnymi monografiami.

2.2. V rámci oddelenia súčasného jazyka začala v r. 1995 vychádzať edícia *SOCIOLINGUISTICA SLOVACA*, ktorej jednotlivé zväzky sa zakaždým vyprofilovali podľa toho, ktoré témy boli v rámci sociolingvistikého, etnolingvistikého či kontaktologického a kulturologického výskumu súčasného jazyka aktuálne. V uvedenej edícii vyšlo doteraz šesť zväzkov a do tlače je pripravený siedmy: 1. *SOCIOLINGVISTICKÉ ASPEKTY VÝSKUMU SÚČASNEJ SLOVENČINY*. Zost. Slavo Ondrejovič – Mária Šimková. Bratislava: Veda 1995. 240 s., 2. *SOCIOLINGVISTIKA A AREÁLOVÁ LINGVISTIKA*. Zost. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1996. 170 s., 3. *SLOVENČINA NA KONCI 20. STOROČIA, JEJ NORMY A PERSPEKTÍVY*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1997. 352 s., 4. *SLOVENČINA V KONTAKTOCH A KONFLIKTOCH S INÝMI JAZYKMI*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1999. 200 s., 5. *MESTO A JEHO JAZYK*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2000. 296 s. 6. *HOVORENÁ PODOBA SPISOVNEJ SLOVENČINY*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2007. 7. *JAZYK A DISKURZ V KULTÚRNO A POLITICKOM KONTEXTE*. Ed. S. Ondrejovič v spolupráci s Júliou Vrábľovou a Anežkou Krausovou. Bratislava: Veda 2013.

2.3. Výskum v oddelení súčasného jazyka sa dnes sústreďuje predovšetkým na skúmanie vzťahov a súvislostí jazyka a spoločnosti v širokom zmysle. Predmetom tohto výskumného záujmu je predovšetkým slovenčina ako prirodzený jazyk vyššieho vývojového stupňa (Dolník, 2009), ktorý sa nevníma ako hotový produkt, ale ako živý organizmus nadobúdajúci rozličné podoby a funkcie v prostredí daného spoločenstva. Tento výskumný záujem je založený na kultúrno-sociálnej povahe jazyka a orientuje sa na jeho skúmanie z dvoch základných hľadísk – a) z komunikačného hľadiska a b) zo systemologického hľadiska.

Komunikačný zreteľ výskumu slovenčiny znamená, že v centre pozornosti stojí používateľ slovenčiny so svojimi prirodzenými komunikačnými potrebami. Pre oddelenie súčasného jazyka je primárne poznávanie jazyka, t. j. toho, aký skutočne je v súčasných podmienkach vo svojej neformálnej prirodzenosti aj so svojimi „nedostatkami“, „pehami krásy“, resp. aj cudzojazyčnými infiltráciami. Pracovní-

kov oddelenia len druhotne zaujíma otázka, aký by jazyk mal byť. Ide teda skôr o registráciu a interpretáciu „nových kvalít“ v jazyku. Iba takto sa možno priblížiť k autentickému poznaniu rečovej praxe používateľov jazyka a sledovať prejavy komunikačnej samoregulácie a jazykového inštinktu, ktoré možno považovať za auto-katalyzátory komunikačnej praxe.

2.4. Oddelenie sa priebežne zapojilo do viacerých medzinárodných európskych a slavistických projektov. Prostredníctvom J. Dolníka do projektu *Slawische und deutsche Sprachwelt* (1996), ktorého výstupom bola monografia SLAWISCHE UND DEUTSCHE SPRACHWELT. TYPOLOGISCHE SPEZIFIKA DER SLAWISCHEN SPRACHEN IM VERGLEICH MIT DEM DEUTSCHEN (Red. W. Gladrow – S. Heyl. Frankfurt am Main: P. Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften 1996, s. 117 – 127, ďalej do projektu *Sprachkulturen in Europa* (2002) s výstupom o slovenčine s názvom SLOWAKISCH. In: Sprachkulturen in Europa. Ein internationales Handbuch. Ed. N. Janich – A. Greule. Tübingen: Günter Narr Verlag 2002, s. 275 – 281), *Nationale Sprachpolitik und europäische Integration* (2003) s výstupom SPRACHPOLITIK IN DER SLOWAKEI. In: Nationale Sprachpolitik und europäische Integration. Red. H. Schubert. München: Forschungsvverbund Ost- und Südosteuropa (Forost) 2003, s. 27 – 34. *Das Bild der Gesellschaft im Slawischen und Deutschen* (2004) s výstupmi DAS ABBILD DER WERTHALTUNG IN DER SPRACHE. In: Das Bild der Gesellschaft im Slawischen und Deutschen. Frankfurt am Main: Peter Lang 2004, s. 187 – 201, DEUTSCHE SPRACHE IN DER SLOWAKEI (2007), TSCHECHISCH UND SLOWAKISCH: NÄHE UND DISTANZ (2011). Prostredníctvom S. Ondrejoviča do projektov *Eurocomslav* (Európska interkomprehenzácia slovanských jazykov, 2003), celoeurópskeho multietnického projektu orientovaného na receptívne vnímanie všetkých jazykov Európskej únie (porov. *Mehrsprachiges Europa durch Interkomprehension im Sprachfamilien* (Hagen 2002) a *Jazykový festival*, projektu Európskej únie, v ktorom sa v Maribore prezentovali v teórii i v praxi všetky jazyky európskej únie, *Euromosaic III* (Projekt európskej komisie, v ktorom sa zasa uvádzajú podrobné informácie o regionálnych a menšinových jazykoch tzv. nových členských štátov EÚ, porov. *Euromosaic III. Regional- oder Minderheitensprachen in den neuen Mitgliedstaaten*. Brusseel, Katholische Universiteit 2004, aj ec.europa.eu/languages/euromosaic/pdf/brochure_be.pdf). Vedľajším produktom týchto aktivít boli aj príručky MINDERHEITEN UND KONTAKTSPRACHEN IN DER SLOWAKISCHEN REPUBLIK. Ein Enzyklopädischer Ueberblick. Bielefeldt: Zentrum fuer interdisziplinäre Forschung der Univerität Bielefeldt 1993 a ZUR ABGRENZUNG ETHNISCHER IDENTITÄT. Zentrum fuer interdisziplinäre Forschung der Univerität Bielefeldt 1993, ako aj SLOVENSKÝ JAZYK, JAZYKY NA SLOVENSKU. (Bratislava: Úrad vlády) 2008 a THE SLOVAK LANGUAGE. LANGUAGES IN SLOVAKIA. (Bratislava: Ministerstvo zahraničných vecí 2009) – autor uvedených publikácií je S. Ondrejovič¹. Oddelenie sa zapojilo aj do

¹ Najnovšie (2013) túto publikáciu preložil do japončiny Susumo Nagaya a jeho študenti.

medzinárodného interdisciplinárneho grantového projektu *Jazykovo-komunikačné správanie mládeže na Slovensku a v Maďarsku v situačnom kontexte intraetnického používania hovorenej slovenčiny* – výstupy uverejnené elektronicky v časopise JAZYK A SPOLOČNOSŤ (2011) a do viacerých projektov, ktoré sme riešili spolu s Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku v Békešskej Čabe a Ústavom slavistiky Ruskej akadémie vied. Vďaka týmto publikáciám mala a má možnosť európska verejnosť zoznámiť sa so slovenčinou, s jej jazykovou situáciou i jazykovou politikou, resp. s jazykovým obrazom Slovákov. Toto oboznamovanie je efektívne najmä vtedy, ak sa informácie objavujú (na internete) aj v angličtine, v jazyku, ktorý je v danom zmysle dominantný v Európe.

V r. 2002 sa oddelenie zapojilo prostredníctvom Centra excelentnosti SAV do multidisciplinárneho projektu *Kolektívne identity v moderných spoločnostiach – región strednej Európy – Procesy konštruovania, reprodukovania a transformácie kolektívnych kategórií a identít*, ktorej výsledkom je rozsiahla kolektívna monografia MY A TÍ DRUHÍ V MODERNEJ SPOLOČNOSTI (Ed. G. Kiliánová, E. Kowalská, E. Krekovičová. Bratislava: Veda 2009, kapitola 2. IDENTITA A JAZYK, s. 109 – 137)², v súčasnosti sa formuje ďalšie centrum excelentnosti s názvom *Proces konštruovania a de-konštruovania súčasných obrazov každodenného života na Slovensku od „vítazného Februára“ (1948) po „nežnú revolúciu“ (1989)*. Z oddelenia na ňom participujú pracovníci Juraj Dolník a Slavomír Ondrejovič.

2.5. Ako na základnej úlohe sa v súčasnosti v oddelení pracuje na projekte *Jazyková situácia a jazyková politika na Slovensku v medzinárodnom kontexte* (2012 – 2014, vedúci projektu Slavomír Ondrejovič). Projekt riešia všetci pracovníci oddelenia spolu so sociologičkou Máriou Homišinovou z Ústavu spoločenských vied SAV v Košiciach. Výskum sa sústreďuje na skúmanie života jazyka prostredníctvom sociolingvistických a sociologických metód (anketa, nahrávky, interview) najmä v zmiešaných oblastiach Slovenska. Skúma sa tu najmä to, ako žijú jazyky na Slovensku vedľa seba, ako sa ovplyvňujú, či si konkurujú v bežnej komunikácii, ale skúma sa aj ich politický kontext. Projekt má aj politicko-legislatívnu a komparatívnu dimenziu (v rámci Európskej únie). Pre riešiteľov je dôležité zisťovať nielen to, ako sa v rámci Európy jazykové zákony deklarujú v oficiálnej legislatíve, ale aj to, ako sa tieto zákony v realite aplikujú. V tomto má projekt blízko k medzinárodnému slavistickému projektu *Jazykové právo a slovanské jazyky* (2013), v ktorom takisto nechýba slovenská účasť (na príprave tohto projektu sa zúčastnil S. Ondrejovič, porov. JAZYKOVÉ PRÁVO A SLOVANSKÉ JAZYKY. Ed. Hana Gladkova, Kina Vačková. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2013, 602 s., Slovensko, s. 482 – 510).

² Jeden z produktov tohto projektu je aj kolektívna monografia *Mýty naše slovenské* (Bratislava, 2005, 2. vyd. 2013), obsahujúca aj kapitolu Jazykové mýty (s. 62 – 70).

2.5.1. Pracovníci oddelenia za posledných 20 rokov viedli aj viaceré ďalšie domáce projekty. Pod vedením J. Dolníka sa riešil projekt *Explanácia súčasného slovenského jazyka* (1997 – 1999), *Explanačno-deskriptívna morfológia slovenského jazyka* (2006 – 2008), *Slovenčina ako kultúrny jav a kultúrne médium* (2009 – 2012), *Cudzosť v slovenskom jazykovo-kultúrnom prostredí* (2012 – 2014). V r. 2013 má začiatok projekt APVV *Slovenčina v kontexte viacjazyčných spoločností na Slovensku* a projekt *Vedecký park. Spoločenské výzvy pre 21. storočie: biomedicína, enviromedicína a biotechnológia ako spoločenské výzvy*. Aj názvy týchto projektov odrážajú zmenu, pričom ukazujú, čo sa stáva pre vedu a spoločnosť centrálnym a čo sa posúva na perifériu.

2.6. V oddelení súčasného jazyka po roku 2000 vyšlo viacero publikácií, a to najmä z pera J. Dolníka: *LEXIKOLÓGIA*. (Bratislava: Univerzita Komenského 2003. 236 s.), *VŠEOBECNÁ JAZYKOVEDA* (Bratislava: Veda 2009. 347 s.), *TEÓRIA SPISOVNÉHO JAZYKA (SO ZRETELOM NA SPISOVNÚ SLOVENČINU)* (Bratislava: Veda 2010. 302 s.), *JAZYK – ČLOVEK – KULTÚRA* (Bratislava: Kalligram 2012. 224 s.), *POUŽÍVANIE JAZYKA*. Bratislava: Univerzita Komenského 2010. 229 s. (spoluautorka O. Orgoňová) a *SILA JAZYKA* (Bratislava: Kalligram 2012. 368 s.). Všetky sú venované predovšetkým jazykovednej metodológii a prístupu k jazyku (prírodovedný – humanitný prístup). Monografia o teórii spisovného jazyka predstavuje ucelený systematický výklad problematiky spisovného jazyka. Je to unikátny pokus o nový diskurz vo vzťahu k spisovnej slovenčine a o revíziu tradičného postoja k nej i k jej kultivovaniu. V posledných monografiách Juraja Dolníka sa predmet jazykovedného bádania posúva dosť výrazne do kulturolologickej sféry.

V knižnej monografii *JAZYK, VEDA O JAZYKU, SOCIETA* (Bratislava: Veda 2007. 320 s.) S. Ondrejovič uvažuje o základných aspektoch vzťahu jazyka a spoločnosti, ako ich reflektuje súčasná svetová lingvistiká i domáca jazykoveda s osobitným dôrazom na to, ako naša lingvistiká reaguje na tzv. komunikačno-pragmatický obrat v jazykovede. V monografii *ÚVOD DO ANALÝZY TEXTU* (Bratislava: Veda 2003. 344 s.) S. Ondrejovič spolu s matematikmi a analytikmi jazyka analyzuje rôzne všeobecnójazykové i všeobecnovedné otázky s dôrazom najmä na kvantitatívny výskum jazyka.

2.7. V oddelení sa popri základnom výskume organizačne pripravujú viaceré periodiká a organizujú vedecké podujatia. Redakčne sa pripravuje časopis *SLOVENSKÁ REČ*, ktorého hlavným redaktorom je S. Ondrejovič a výkonnou redaktorkou J. Wachtarczyková a ktorý takisto prekonal zmeny (porov. Wachtarczyková, 2012). V posledných rokoch oddelenie pripravilo konferenciu *Jazyk a diskurz v kultúrnom a politickom kontexte* (medzinárodná vedecká konferencia Smolenice, 21. – 23. septembra 2011) a takisto *Slovník a používatelia jazyka* (medzinárodná konferencia venovaná 100. výročiu narodenia PhDr. Štefana Peciara, Smolenice, 8. – 10. 10. 2012).

2.8. V oddelení súčasného jazyka sa v nadväznosti na činnosť Ladislava Dvonča pripravuje bibliografia s názvom SLOVENSKÍ JAZYKOVEDCI (SÚBORNÁ PERSONÁLNA BIBLIOGRAFIA SLOVENSKÝCH SLOVAKISTOV A SLAVISTOV). V r. 2009 vydala Júlia Behýlová a Yulia Smetanová zväzok, ktorý zachytáva produkciu slovenských lingvistov v rokoch 2001 – 2005 (510 s.) a Júlia Behýlová samostatne pripravila do tlače zväzok, ktorý zachytáva produkciu slovenských slovakistov a slavistov za roky 2006 – 2010. Júlia Behýlová – takisto v nadväznosti na Ladislava Dvonča – podrobne sleduje aj publikačnú činnosť všetkých zamestnancov JÚLŠ SAV, ako aj domácich slovakistov, zostavuje súpisy prác, ktoré sprevádzajú texty o jazykovedcoch pri ich jubileách.

V oddelení sa pripravujú jazykovedné heslá do všeobecného lexikónu ENCYCLOPAEDIA BELIANA. S. Ondrejovič je koordinátorom jazykovedných hesiel v tejto encyklopédii a v súčasnosti je spolu s J. Dolníkom aj autorom väčšiny jazykovedných hesiel (naposledy vyšiel 6. zväzok, His – im, 2010, v súčasnosti vychádza 7. zväzok, 2013).

V oddelení sa pripravujú aj publikácie z dejín jazykovedy, v súvislosti s čím možno z novších čias spomenúť publikáciu S. Ondrejoviča OD HOVORIACEHO STROJA K SOCIÁLNEJ LINGVISTIKE. KAPITOLY Z JAZYKOVEDNEJ HISTORIOGRAFIE (Bratislava: Veda 2000) a jubilejné zborníky ĽUDOVÍT ŠTÚR A REČ SLOVENSKÁ (Ed. S. Ondrejovič 2007. 190 s.), ĽUDOVÍT NOVÁK – TVORCA MODERNEJ SLOVENSKEJ JAZYKOVEDY A ZAKLADATEĽ SAVU (Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2011. 212 s.), no vyzdvihnúť treba predovšetkým komentované vydanie Štúrovej NAUKY REČI SLOVENSKEJ, ktoré vyšlo v r. 2006 vo dvoch zväzkoch (I. Ľudevít Štúr: NAUKA REČI SLOVENSKEJ. TEXT (FAKSIMILE). Na vydanie pripravili L. Ďurovič a S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2006, II. Eugen Jóna – Ľubomír Ďurovič – Slavomír Ondrejovič: NAUKA REČI SLOVENSKEJ. KOMENTÁRE. BIBLIOGRAFIA. Bratislava: Veda 2006. 324 s.). Do tlače sa pripravujú pod redakciou Júlie Behýlovej Vybrané spisy Ľudovíta Nováka, I. diel (1929 – 1934).

2.9. V oddelení sídli slovenské zastúpenie *Európskej federácie národných inštitúcií pre jazyk* (European Federation of National Institutions for Language, EFNIL) (zástupcovia pre Slovensko S. Ondrejovič a J. Vrábľová). Je to spoločenstvo akademických a ústredných jazykovedných inštitúcií jednotlivých krajín EÚ, ktoré sa venuje predovšetkým výskumu, dokumentácii a kultivovaniu oficiálnych jazykov EÚ. Zástupcovia krajín EÚ sa každoročne stretávajú vždy v inej európskej metropole (naposledy vo Vilniuse o prekladaní a tlmočení v Európe).

2.10. V oddelení súčasného jazyka vzniklo aj niekoľko prekladov, napr. preklad diela Wilhelma von Humboldta O ROZMANITOSTI STAVBY ĽUDSKÝCH JAZYKOV A JEJ VPLYV NA ROZVOJ ĽUDSKÉHO RODU. Bratislava: Veda 2000 (260 s.).

Členmi oddelenia sú v súčasnosti prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc. (vedúci oddelenia), prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc. (zástupca vedúceho oddelenia), Mgr. Jana Wachtarczyková, PhD., Mgr. Júlia Behýlová, Mgr. Anežka Krausová,

Mgr. Júlia Vrábľová, PhDr. Lucia Satinská, PaedDr. Eva Baková-Győriová. Je to teda oddelenie, v ktorom majú významný podiel interní aspiranti. S tým zrejme súvisí, že oddelenie má v programe metodologické semináre pre doktorandov, ale dôležitá je aj skutočnosť, že pri oddelení funguje aj „vlastný“ doktorandský KEL (Krúžok empirických – ekologických, emancipačných, energických, ekumenických – lingvistiek), ktorý sa pravidelne schádza na pôde oddelenia na tzv. diskusie bez autorít o aktuálnych problémoch výskumu, napr. o spisovnosti, o norme, kodifikácii, bilingvizme, o učebniciach slovenčiny, jazykovopolitickej stratégii Slovenskej republiky a pod.

3. V krátkom zhrnutí vývinovú líniu vedeckého poznávania v oddelení posledných dvadsiatich rokov možno charakterizovať ako:

- pohyb od systémovej paradigmy k pragmatickej paradigme s dôrazom na používanie jazyka v konkrétnych sociálnych a kultúrnych podmienkach,
- zvyšovanie dôrazu na riešenie metodologických problémov v súlade s vývinom synchronnolingvistického poznávania vo svete,
- pestovanie sústavnej sebareflexie v konfrontácii s klasickým prístupom k spisovnému jazyku a jazykovej kultúre. O tomto všetkom svedčí súdobá činnosť oddelenia súčasného jazyka JÚLŠ SAV.

Literatúra

- DOLNÍK, Juraj: Konceptný rámec jazykového poradenstva. In: Slovenská reč, 2009, 74, č. 3, s. 129 – 134.
- DVONČ, Ladislav: Jazykovedný ústav L. Štúra Slovenskej akadémie vied. In: Encyklopédia jazykovedy. Red. J. Mistrík. Bratislava: Obzor 1993, s. 217 – 218.
- HORECKÝ, Ján – BUŽÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján: Slovenčina v súčasnej komunikácii. Projekt. Jazykovedný časopis, 1989, roč. 40, s. 105 – 110.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Jazyk, veda o jazyku, societa. Sociolingvistické etudy. Bratislava: Veda 2008.
- WACHTARCZYKOVÁ, Jana: Osemdesiat a jedno. In: Slovenská reč, 2012, roč. 77, č. 1 – 2, s. 3 – 6.

ŽIVÉ PORTRÉTOVANIE SLOVENSKEHO SLOVA V SLOVNÍKU AKO ÚLOHA ODDELENIA SÚČASNEJ LEXIKOLÓGIE A LEXIKOGRAFIE JÚLŠ SAV*

*Alexandra Jarošová¹ – Vladimír Benko² –
Bronislava Chocholová³ – Nicol Janočková⁴*

*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Panská 26, 813 64 Bratislava, e-mailly:
sasaj@juls.savba.sk¹ – vladob@juls.savba.sk² – bronah@juls.savba.sk³ – nicolj@juls.savba.sk⁴*

JAROŠOVÁ, A. – BENKO, V. – CHOCHOLOVÁ, B. – JANOČKOVÁ, N.: A Vivid Portrayal of Slovak Word in the Dictionary as a Role of the Department of Contemporary Lexicology and Lexicography of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences. In: Slovak Speech, 2013, vol. 78, no. 6, p. 333 – 346.

Abstract: The paper deals with the past, the present and ongoing work and publications of the *Department of Contemporary Lexicology and Lexicography of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences* during last twenty years. The main project of the department are the volumes of the *DICTIONARY OF CONTEMPORARY SLOVAK LANGUAGE* is the main project of the department. Research work in the fields of lexicology and lexicography reflects theoretical postulates of the author's and chief editors of the dictionary. The public interest is proved by several awards of the dictionary as well as by prizes given to its chief editors.

Key words: the Department of Contemporary Lexicology and Lexicography of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences, The Dictionary of Contemporary Slovak Language, research work in the fields of lexicology and lexicography, internal and international scientific cooperation

0. O vzťahu lexikológie a lexikografie sa hovorí ako o vzťahu teória – prax, základný – aplikovaný výskum (Filipec – Čermák, 1985). Objektom vedeckého záujmu oboch výskumných oblastí je lexikálna zásoba a samotná lexikálna jednotka (slovo alebo ustálené slovné spojenie). „Každá nosná teória lexikálnej zásoby jednak naléza verifikáciu v slovníkoch jistého typu, jednak na slovníkoch a jejich teórii buduje. Metajazyk lexikológie buduje na jazyku lexikografie, je teda lexikológia meta-teórií nad teórií lexikografie” (Filipec – Čermák, op. cit., s. 13 – 14). Výkladová lexikografia opisuje lexikálne jednotky jedného, obvyčajne materinského jazyka. Pri opise sa využívajú poznatky zo všetkých jazykových rovín, ale napríklad aj z terminológie, etymológie, dialektológie a textovej či korpusovej lingvistiky.

1. V Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV (JÚLŠ SAV) túto úlohu plní oddelenie súčasnej lexikológie a lexikografie, ktoré vzniklo v roku 1995 (pod názvom lexiko-

* Príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA č. 2/0018/11 Slovník súčasného slovenského jazyka (4. etapa)

Osobitne ďakujeme kolegovi PhDr. Kláre Buzássyovej, CSc., Mgr. Ľubici Balážovej, PhDr. Anne Šebestovej a doc. PhDr. Jánovi Bosákovi, CSc., za pripomienky, ktoré pomohli spresniť text.

logicko-lexikografické oddelenie). Zameriava sa jednak na teoretické rozpracúvanie aspektov lexikológie na úrovni najnovšej poznatkovej bázy, jednak na tvorbu výkladového slovníka akademického typu, do ktorého sa premietajú výsledky tohto základného výskumu. V pozícii vedúcich oddelenia sa vystriedali: Anna Oravcová (1995 – máj 1998), Klára Buzássyová (jún 1998 – 2006), Alexandra Jarošová (2007 – 2012) a Bronislava Chocholová (od r. 2012).

Vznik oddelenia podnietilo to, že začiatkom 90. rokov 20. storočia sa začalo pod vedením poprednej slovenskej lingvistky Kláry Buzássyovej a za organizačnej pomoci Juraja Šikru pracovať na koncepcii nového výkladového slovníka slovenčiny. Práce na slovníku však neprebiehali v rámci jedného oddelenia, do koncepcie významne prispelo aj oddelenie súčasného jazyka. Po prvý raz sa v slovenskej lexikológii vychádzalo zo skúmania jazyka ako sociálno-komunikačného systému (stratifikácia národného jazyka); okrem systémovosti sa bralo do úvahy aj fungovanie slovenčiny v komunikácii, popri normatívnosti sa rešpektovala aj komunikatívnosť.

Prvé skúšobné heslá (vtedy ešte na papierových lístkoch) koncipovalo osem autorov z rozličných oddelení a tvorba hesiel tvorila len časť ich úväzku. V roku 1995 po vyjdení dvoch významných lexikografických prác – SYNONYMICKÉHO SLOVNÍKA SLOVENČINY a VEĽKÉHO SLOVENSKO-RUSKÉHO SLOVNÍKA (6 zv.) – prišli do novovzniknutého oddelenia pracovať skúsené lexikografky z týchto dvoch projektov (z pôvodného autorského kolektívu, ktorý sa podieľal na prvej, koncepcio-skušobnej fáze práce, ostali na slovníku pracovať len dve autorky). Od roku 1996 začal kolektív koncipovať heslá 1. zväzku SLOVNÍKA SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA (SSSJ).

Pri vypracúvaní koncepcie SSSJ autori využili aj podnety z referátov a diskusií na lexikologicko-lexikografických seminároch, ktoré prebiehali v JÚLEŠ SAV intenzívne rok a pol ako istá predpríprava na prácu na chystanom slovníku. Táto prípravná fáza bola potrebná vzhľadom na generačnú obmenu pracoviska. Materiály SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA. 1. KONCEPCIA A SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA. 2. INŠTRUKCIE boli vypracované pod vedením K. Buzássyovej. Autorsko-redaktorský kolektív identifikoval v procese prerábania skoncipovaného materiálu a v procese tvorby nových hesiel rad lexikologicko-lexikografických otázok, ktoré začal postupne riešiť a výsledky zapracúvať do koncepcie v podobe dodatkov a podrobných metodických pokynov na spracovanie jednotlivých objektov heslovej state. Išlo napríklad o spracovanie abstraktných substantív zakončených na *-osť*, *-ita*, zveličených substantív, hromadností, verbálnych substantív (K. Buzássyová), otázky funkčného kvalifikátora odborné heslo (odb.), synonymie, ustálených slovných spojení, slovesných doplnení (A. Jarošová), funkčných kvalifikátorov (J. Bosák), rozšíreného gramatického aparátu pri substantívach (Ľ. Balážová – M. Zamborová), gramatického aparátu pri slovesách (M. Porubská – Ľ. Balážová – M. Zamborová),

ďalej spracovanie adjektív (M. Nábělková – Ľ. Balážová), analýzu a spracovanie zvrtných slovies (A. Oravcová), výslovnosť, variantnosť, homonymiu (Ľ. Balážová), spracovanie frazeológie, skratiek, značiek a pomnožných substantív (M. Petrufová), sémantizáciu pri výklade hesiel (A. Šebestová), spracovanie zdobnenín (Ľ. Balážová, B. Chocholová, rod. Holičová), postup pri spracovaní pôvodu (Ľ. Králik). Ucelený interný materiál 35 čiastkových dodatkov pripravila po priebežnej aktualizácii M. Zamborová.

Pri pojmoch koncepcia, inštrukcie a dodatky ku koncepcii ide minimálne o tri procesy: vytipovanie problémového javu, jeho hĺbková analýza na vypracovaných heslách s ponúknutými alternatívami riešenia a prijatie záveru, ktorý je vyabstrahovaním z jednotlivých alternatív, ako lexikograficky uchopiť uvedený jav (a následné zapracovanie záverov do skoncipovaného textu).

2. Doteraz vyšli vo vydavateľstve Veda prvé dva zväzky SSSJ (A – G, 2006; H – L, 2011), obidva pod vedeckou redakciou Kláry Buzássyovej a Alexandry Jarošovej (ostatní redaktori Jana Skladaná – 1. zväzok, Ján Bosák – obidva zväzky). Po zložitých materiálnych problémoch a personálnych zmenách sa lexikologicko-lexikografický tím stabilizoval do tejto súčasnej podoby: Miroslava Avramovová, Ľubica Balážová, Vladimír Benko, Ján Bosák, Klára Buzássyová, Jana Hašanová, Bronislava Chocholová, Nicol Janočková, Alexandra Jarošová, Jana Končalová, Lenka Ocetová, Adriana Oravcová, Magdaléna Petrufová, Emília Porubská, Anna Šebestová, Alexandra Šufliarska, Dáša Zvončeková¹. Správu lexikálnej bázy dát (hesiel skoncipovaných v elektronickej podobe), počítačovú redakciu, počítačové spracovanie materiálu a grafický dizajn hesla od začiatku zabezpečuje Vladimír Benko. Prípravu tlačových podkladov obidvoch zväzkov SSSJ vykonáva Vladimír Radik z oddelenia spracúvania lingvistických dát.

V 1. zväzku SSSJ je na 1 134 stranách spracovaných 30 293 heslových slov, v 2. zväzku SSSJ je na 1 088 stranách spracovaných 25 418 heslových slov. Slovník zachytáva základnú terminológiu z viac ako 100 vedných oblastí, 3 680 frazeologizmov a iných ustálených spojení v 1. zväzku a 4 397 frazeologizmov a iných ustálených spojení v 2. zväzku. Prvý zväzok má síce viac hesiel, ale sú to predovšetkým jednovýznamové slová cudzieho pôvodu (hlavne písmená A, D, E, F, G), preto taký vysoký počet. Druhý zväzok je vzhľadom na počet heslových slov menší, ale v porovnaní s prvým zväzkom obsahuje viac slov domáceho pôvodu, ktoré sú polysémické a bohato dokladované príkladmi. Súčasťou každého zväzku slovníka je príloha NÁZVY OBCÍ (SÍDEL) NA SLOVENSKU s príslušnými obyvateľskými menami a adjek-

¹ V rôznom časovom období v oddelení pracovali títo kolegovia: Mária Pisárčiková, Štefan Michalus, Ingrid Hrubaničová, Alena Anetová, Jana Benkovičová, Juraj Šikra, Sibyla Mislovičová, Mira Nábělková, Katarína Sakanová, Anna Oravcová, Marta Zamborová, Mária Čierna, Ľubomír Mitana, Miloš Ferko, Mária Kováčová.

tívami, ktorú autorsky pripravuje E. Porubská. V súčasnosti autorsko-redaktorský tím pokračuje na projekte koncipovania, editovania a redigovania 3. zväzku SSSJ (M – Odž), ktorého vydanie je naplánované na prvý štvrtrok 2016.

Od roku 2005 na vznik SSSJ finančne prispieva Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR a Ministerstvo kultúry SR. Bez tejto materiálnej podpory by na projekte mohla pracovať len polovica autorov s obmedzeným technickým vybavením, otázne by bolo tiež financovanie odborných konzultantov, ktorí výraznou mierou pomáhajú pri spracúvaní terminologických hesiel. Prípravu slovníka od začiatku čiastočne financuje Vedecká grantová agentúra Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskej akadémie vied VEGA. Projekt je registrovaný pod číslom 2/0018/11 *Slovník súčasného slovenského jazyka – 4. etapa (Koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel a s tým spojený lexikologicko-lexikografický výskum)* s dobou riešenia 2011 – 2013. Vedúcou projektu je Mgr. Alexandra Jarošová, CSc. Na ďalšie trojročné obdobie riešenia (2014 – 2016) sme v tomto roku podávali novú žiadosť o grantový projekt VEGA č. 2/0015/14 *Slovník súčasného slovenského jazyka – 5. etapa (Koncipovanie a redigovanie slovníkových hesiel a s tým spojený lexikologicko-lexikografický výskum)*, na jej schválenie ešte čakáme.

Vznikajúce lexikografické dielo je svojim typom slovník výkladový (poskytujúci výklady slov na základe najnovších teoretických poznatkov z oblasti lexikálnej sémantiky), slovník dokladový (dokumentujúci status slova ako rečovej jednotky, ako súčasti autentických prehovorov a textov) a slovník deskriptívny s odporúčacou funkciou (dôsledne reflektujúci výsledky skúmania širokej materiálnej základne a poskytujúci kvalifikovaný názor na lexikálne jednotky z hľadiska výstavby kultivovaného prejavu). Plánovaný rozsah SSSJ je približne 200 000 lexikálnych jednotiek (predpoklad 8 zväzkov) spracovaných so štruktúrovanou významovou stavbou heslových statí. Slovník zachytáva súčasný jazyk v rozpätí približne šesťdesiat rokov, t. j. od roku 1955, čo je aj časový medzník, ktorý si na spracúvanie textov stanovil Slovenský národný korpus, jeden z primárnych zdrojov SSSJ.

Hoci autori slovníka nadväzujú na overené hodnoty predchádzajúcich slovníkových diel (SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA, 6 ZV., 1959 – 1968; KRÁTKY SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA, 4. vyd. 2003), slovník je inovačný vo viacerých ohľadoch. V slovenskom a slovanskom kontexte je slovník jedinečný svojou koncepciou, materiálovými zdrojmi (bohatá databáza Slovenského národného korpusu a lístková kartotéka) a lingvisticko-lexikografickými metódami spracovania (napr. používaním počítačových nástrojov pri dosahovaní konzistentnosti uvádzanej informácie). Zámerom autorov je vypracovať reprezentatívny, informačne nasýtený a pre používateľov ústretový slovník poskytujúci výstižný obraz o slovnej zásobe súčasného slovenského jazyka vrátane novej, lexikograficky dosiaľ nespracovanej lexiky. Poznávaci

hodnotu slovníka zvyšuje detailná gramatická charakteristika hesiel, základná terminológia z viac ako 100 vedných oblastí, bohato zastúpená frazeológia či dopĺňanie opisu významu synonymami a antonymami.

Slovník chce byť väčšou podrobnosťou a explicitnosťou ústretový voči používateľom. Dôslednejšie a systémovejšie sa uvádzajú gramatické tvary, čím slovník poskytuje používateľom oporu v neistote pri tvorení problematických pádov a iných tvarov. Novým spôsobom sa spracúvajú v slovníku napr. zámená a číslovky. Slovník do určitej miery nahrádza chýbajúce gramatické výskumy, ktoré by smerovali k „veľkej syntéze“ v podobe akademického kompendia, keďže akademická morfológia je z roku 1966 a akademická syntax nikdy nevyšla.

SSSJ prináša vo viacerých prípadoch zmenené hodnotenie štýlovej a normatívnej príznakovosti slov, ktoré vyplynulo z úsilia o adekvátnejšie zachytenie súčasného stavu ako výsledku dynamického vývinu nášho jazyka, napr. trochu expr. *kasa*; často iron. *hrajkať sa*; *kludný* vhodnejšie (vo verejnej komunikácii iba) *pokojný*. Rozlišovanie troch typov noriem – jazykových (systémových, štruktúrnych), komunikačných a štýlových – viedlo k rešpektovaniu a zachytávaniu variantnosti, k zavedeniu funkčných kvalifikátorov, „nadradených“ tradičným štýlovým kvalifikátorom (komunikačné sféry verzus štýly).

Vznik slovníka (najmä 1. zväzok) podnietil pokračujúcu diskusiu o funkcii veľkého výkladového slovníka ako vedeckého opisu slovnej zásoby súčasnej slovenčiny, ktorý uvádza väčší počet nových pomenovaní a lexikálnych či gramatických variantov ako doterajšie kodifikačné príručky, a o jeho funkcii ako normatívneho diela, ktoré hodnotí javy jazykového úzu (porov. napr. Bosák, 2008a, b; Buzássyová, 2008; Jarošová, 2009a, b, 2010). Problémové javy súvisiace napríklad s výslovnosťou cudzích slov, uvádzaním slovotvorných alebo gramatických variantov či s pravopisnými otázkami sa priebežne prerokúvajú a schvaľujú na zasadnutiach kodifikačnej komisie JÚLEŠ SAV, ktorá zasadá od roku 2005.

Pokračujúce práce na slovníku sa opierajú o koncepciu predstavenú v úvodnej časti 1. zväzku diela (Jarošová – Buzássyová – Bosák, 2006). Do koncepcie sa premietli súčasné teórie lexikálnej sémantiky ovplyvnené komunikačno-pragmatickým nazeraním na jazykové javy a niektorými postulátmi kognitívnej a korpusovej lingvistiky. Opierame sa o výsledky analýzy korpusového materiálu, ktorá odráža potenciálnu, variantnú a vágnu povahu významu (J. Sinclair, P. Hanks), o koncept prototypu (E. Roschová, J. Dolník), o chápanie idiomatickosti ako kolokačnej, sémantickej a transformačnej anomálnosti komponentov v spojení (F. Čermák), o funkčnú typológiu ustálených spojení (A. Jarošová).

Východiskom pri uvádzaní gramatickej charakteristiky hesiel je akademická MORFOLÓGIA SLOVENSKEHO JAZYKA (1966) ako základný vedecký a normatívny opis morfologickej roviny slovenčiny, KRÁTKY SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA (4. vyd.

2003) a PRAVIDLÁ SLOVENSKEHO PRAVOPISU (3. vyd. 2000). Novšie poznatky o morfológických údajoch a morfologickej norme čerpáme z DYNAMIKY SLOVENSKEJ MORFOLOGIE (Dvonč, 1984) a NOVÉHO DEKLINAČNÉHO SYSTÉMU SLOVENSÝCH SUBSTANTÍV (Sokolová, 2007), z DYNAMIKY SLOVNEJ ZÁSOBY SÚČASNEJ SLOVENČINY (Horecký – Buzásyová – Bosák a kol., 1989), prinášajúcej novšie poznatky o gramatickom systéme slovenského jazyka a o jeho súvzťažnosti s lexikálnym systémom. Významným zdrojom vedeckých informácií sú pre nás inovačné práce prešovských lingvistov (M. Sokolová, M. Ivanová, M. Ološtiak) z oblasti slovenskej morfológie a morfematiky, ktoré publikovali v podobe monografií (o valencii statických slovies, adaptácii anglických proprií v slovenčine, deklinácii prevzatých substantív v slovenčine), zborníkov (SONDY DO MORFOSYNTAKTICKÉHO VÝSKUMU SLOVENČINY NA KORPUSOVOM MATERIÁLI, 2006) a slovníkov (MORFEMATICKÝ SLOVNÍK SLOVENČINY, 1999; SLOVNÍK KOREŇOVÝCH MORFÉM SLOVENČINY, 2005; SLOVNÍK ANGLICKÝCH VLASTNÝCH MIEN V SLOVENČINE, 2006) a takisto všetky relevantné monografie a štúdie lingvistov z ďalších slovakistických pracovísk. V oblasti lexikálnej normy sa opierame o teoretické postuláty E. Paulinyho (napr. NORMA SPISOVNEJ SLOVENČINY A ZÁSADY JEJ KODIFIKOVANIA, 2000), J. Horeckého (napr. KULTIVOVANIE SLOVENČINY. PRINCÍPY A KRITÉRIÁ, 2001), F. Daneša (početné štúdie) a o práce slovenských a českých sociolingvistov.

Aby sa naše teoretické východiská (dôraz na syntagmatický rozmer slova, potencialitu významu a prítomnosť pragmatických komponentov) premietli do štruktúry a informačnej náplne hesla, používame metodické postupy, ktoré označujeme ako autonomizácia heslára (uplatnenie princípu minimálneho hniezdovania), pragmatizácia a kontextualizácia hesla a typizácia výkladov, pričom na kontrolu konzistentnosti spracovania materiálu sa používajú nástroje počítačovej lexikografie; podrobnejšie v článku *The Dictionary of the Contemporary Slovak Language: A Product of Tradition and Innovation* (Jarošová – Benko, 2012).

SSSJ sa spracúva na základe primárnych a sekundárnych jazykových zdrojov. Primárne zdroje sú najmä Slovenský národný korpus (SNK) doplnený o textové excerpty z tradičnej lístkovej lexikálnej kartotéky JÚLŠ SAV (obsahujúcej približne 5 miliónov excerptných lístkov) a slovenské internetové stránky. Textové korpusy majú v aktuálnej verzii vyše 2 miliardy textových slov. Z toho hlavný, verejne dostupný podkorpus má v aktuálnej verzii prim-6.0 viac ako miliardu tokenov a sústavne sa dopĺňa o ďalšie texty (napr. korpus právnických textov legal-1.0.40), aby sa aspoň do istej miery vyrovnal s náročným kritériom typovej a žánrovej vyváženosti. Primárne zdroje slúžia ako autentický materiálový podklad na spracovanie významovej štruktúry heslového slova a na doloženie stanovených významov slovnými spojeniami a citáciami. Bez efektívneho využívania SNK a jeho softvérových nástrojov by nebolo možné koncipovať heslá a overovať ich status v textoch v takej veľkej miere a za taký relatívne krátky čas, ako je to možné v súčasnosti. Na vyhľadávanie a triedenie dokladov

v jednotlivých verziách a podkorpusoch SNK a interných webových korpusoch na internete slúži riešiteľskému kolektívu špeciálny programový systém *Sketch Engine*² – komerčný produkt (Lexical Computing Ltd.), ktorého licenciu treba každoročne obnovovať. Tento nástroj sa používa na automatizované vytváranie kolokačných a tvarových profilov lexém s využitím štatistických metód na výpočet miery lexikálnej asociatívnosti, ktoré výrazne znižujú mieru autorskej subjektívnosti pri výbere typických dokladových spojení do ilustračnej zóny hesla. Medzi jeho funkcie patrí aj možnosť porovnania kolokačných profilov dvoch lexikálnych jednotiek s farebnou vizualizáciou rozdielov a zhôd v jednotlivých kolokátoch a tvorba tezauru, t. j. vyhľadanie slov s podobnými kolokačnými profilmi.

Sekundárnymi zdrojmi SSSJ sú všetky lexikografické diela vytvorené na pôde JÚLŠ SAV, publikačné výstupy jazykovej poradne, slovníky cudzích slov, terminologické slovníky, odbornopopularizačné príručky rozličného druhu či *Encyclopaedia Beliana*.

Metódy počítačovej lexikografie sa intenzívne uplatňujú aj pri samotnej tvorbe jednotlivých heslových statí slovníka. Autori píšú text hesiel do počítača v štruktúrovanej podobe pomocou textového editora umožňujúceho farebné zvýraznenie jednotlivých prvkov štruktúry hesla. Výsledný text sa kontroluje pomocou validačného parsera a špeciálnym programom sa podľa potreby konvertuje do tlačovej podoby vhodnej pre internú a vedeckú redakciu. V pravidelných intervaloch sa text slovníka konvertuje na dva rozličné formáty: údaje v záhlaví hesla a výklady jednotlivých významov sa importujú do relačnej databázy umožňujúcej vyhľadávať a filtrovať dáta podľa jednotlivých informačných polí a celý text slovníka sa spracúva programom na plnotextové vyhľadávanie podľa ľubovoľného slova v rámci heslovej state. Chyby v metajazyku slovníka sa taktiež kontrolujú pomocou automatizovaných programových nástrojov.

Vybavenie pracoviska počítačovou technikou zodpovedá požiadavkám na prácu s veľkým množstvom zdrojov. Všetci lexikografi pracujú na počítačoch s dvomi alebo tromi veľkými obrazovkami a dáta sú uložené na serveroch, ktoré umožňujú prácu z domu s (takmer) rovnakým pohodlím ako na pracovisku. Korpusy prístupné cez *Sketch Engine* sú neustále zálohované, aby aj v prípade výpadku techniky bolo možné pokračovať v práci s minimálnym zdržaním. Celkovo možno konštatovať, že z pohľadu použitia metód počítačovej lexikografie sa oddelenie radí k špičkovým európskym pracoviskám.

SSSJ možno využiť v rozličných oblastiach aplikovanej lingvistiky: v oblasti jazykovej kultúry a jazykového poradenstva, v lexikografii (pri tvorbe špecializovaných a dvojjazyčných slovníkov), v lingvodidaktike slovenčiny ako materinského

² KILGARRIFF, Adam et al: The Sketch Engine. In: Proceedings of the Eleventh EURALEX International Congress (EURALEX 2004). Lorient 2004, s. 105 – 115. <http://sketchengine.co.uk/>.

alebo cudzieho jazyka, v oblasti literárneho aj pragmatického prekladu, v oblasti jazykových technológií ako súčasti informačných technológií (pri tvorbe elektronických lexikónov, ontológií a sémantických sietí, pri značkovani korpusov, v strojovom preklade, pri tvorbe automatických korektorov pravopisu a pod.).

3. Súbežne s hlavnou úlohou – tvorbou SSSJ – sa pracovníci oddelenia podieľajú na **lexikologicko-lexikografickom výskume**, ktorý teoreticky reflektuje autorско-redaktorskú prácu na slovníku a použité koncepčné riešenia. Štúdie často poskytujú netradičný pohľad na rad lexikálnych a lexikálno-gramatických kategórií, pretože vychádzajú z veľkého objemu autentického jazykového materiálu analyzovaného aj pomocou počítačových nástrojov.

Výstupom sú aj prezentácie na odborných seminároch a vedeckých konferenciách, napr. z vedeckých konferencií môžeme spomenúť konferenciu *Lexicographica* '99 (Budmerice 28. 10. – 29. 10. 1999), na ktorej sa predstavila koncepčná a realizačná problematika slovníka (K. Buzássyová) aj nový spôsob uvádzania rozšírenej gramatickej informácie pri substantívach (Ľ. Balážová – M. Zamborová). Odbornú lexiku vo výkladovom slovníku (K. Buzássyová) a lexikalizované spojenie ako analytickú jednotku stojacu medzi frazémou a termínom (A. Jarošová) prezentovali riešiteľky projektu na konferencii *Jazyk a kultúra* (Smolenice 13. 3. – 14. 3. 2000). Z obidvoch konferencií vyšli samostatné zborníky: *LEXICOGRAPHICA '99. ZBORNÍK NA POČESŤ KLÁRY BUZÁSSYOVEJ* (2001) a *ČLOVEK A JEHO JAZYK. 1. JAZYK AKO FENOMÉN KULTÚRY. NA POČESŤ PROFESORA JÁNA HORECKÉHO* (2000). Na českej konferencii *Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících* (Praha 31. 10. – 1. 11. 2000) odzneli referáty K. Buzássyovej, A. Jarošovej, Ľ. Balážovej, J. Skladanej a J. Bosáka. Vedecká konferencia *Slovo – Tvorba – Dynamickosť* (Modra 11. 3. – 12. 3. 2009) bola ladená v duchu celoživotného vedeckého bádania Kláry Buzássyovej. V roku 2008 pod organizačným vedením Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV a Ústavu bulharského jazyka prof. Ľubomira Andrejčína Bulharskej akadémie vied sa tri lexikografky (A. Jarošová, Ľ. Balážová a J. Hašanová) zúčastnili na lexikografickej konferencii *Bulharská a slovenská lexikografia v zjednotenej Európe*, ktorej výstupom je rovnomenný zborník (2009). O *deskriptívnej a normatívnej dimenzii Slovníka súčasného slovenského jazyka* prednášala hlavná redaktorka A. Jarošová na medzinárodnom vedeckom sympóziu *Slovanské jazyky a kultúry v súčasnom svete* v Moskve (2009a), K. Buzássyová (2009) prezentovala SSSJ z aspektu koncepcie a organizačných prác kolegom v Slovinskej akadémii vied a umení v Ľubľane v roku 2008. Istou reflexiou lexikologickej a lexikografickej problematiky je najnovší zborník *SLOVO V SLOVNÍKU. ASPEKTY LEXIKÁLNEJ SÉMANTIKY – GRAMATIKA – ŠTYLISTIKA (PRAGMATIKA)*. NA POČESŤ ALEXANDRY JAROŠOVEJ (2012), obsahujúci aj štúdie viacerých riešiteľov SSSJ. Zborník editorsky pripravili K. Buzássyová, B. Chocholová a N. Janočková. V oddelení sa pripravujú aj niektoré monografické publikácie, zamerané na lexikálno-gramatickú kategóriu aspektu (A. Jarošová v spolupráci

s M. Sokolovou; N. Janočková) a na niektoré aktuálne teoreticko-praktické aspekty spracovania slovnej zásoby (A. Jarošová, B. Chocholová). Jedna členka autorského kolektívu (N. Janočková) sa spolupodieľala na projekte VEGA č. 2/6119/28 *Explanáčno-deskriptívna morfológia súčasnej slovenčiny*, ktorý pod vedením prof. PhDr. Juraja Dolníka, DrSc., združil viacerých autorov z jednotlivých slovackistických pracovísk. Jeho výstupom je kolektívna monografia MORFOLOGICKÉ ASPEKTY SÚČASNEJ SLOVENČINY (2010), usilujúca sa o opis kategoriálnych foriem súčasnej slovenskej morfológie a ich vysvetlenie na základe teórie prirodzenosti a opis a explanáciu funkčno-sémantických polí v slovenskom tvarosloví.

4. Vzhľadom na veľký objem problémových morfológických javov spôsobený absenciou súčasnej akademickej gramatiky sa daná problematika rieši v **spolupráci** s poprednými jazykovedcami z Prešovskej univerzity (najmä s Miloslavou Sokolovou a Martinou Ivanovou), čo vyústilo do niekoľkých spoločných štúdií, napr. Kvantitatívne alternácie v lexémach so sufixmi -ÁR, -ÁREŇ (Sokolová – Jarošová, 2008a), Optimalizácia gramatickej charakteristiky substantív v slovníku súčasného slovenského jazyka (Sokolová – Jarošová, 2008b), Diftongizácia vokalickej skupiny IE, IA a lexicografická prax (Sokolová – Ivanová – Jarošová, 2008), Existencia a funkcia vidových trojíc v slovenčine (Jarošová – Sokolová, 2013). Niektoré špecifické teoretické a koncepčné otázky sa konzultujú aj s ďalšími kolegami: Adriana Ferenčíková (dialektológia), Radovan Garabík (technická stránka využívania korpusu), Ľubor Králik (etymológia), Milan Majtán, (onomastika, historická jazykoveda), Sibyla Mislovičová (jazyková kultúra), Mira Nábělková (spracovanie adjektív), Slavomír Ondrejovič (fonetika), Matej Považaj (jazyková kultúra a terminológia), Ivor Ripka (dialektológia), Mária Šimková (nesamostatné slovné druhy), Iveta Vančová (jazyková kultúra a terminológia).

V rámci **medzinárodnej vedeckej spolupráce** oddelenie participovalo na spoločnom projekte *Princípy a metódy tvorby výkladového slovníka* s oddelením súčasnej lexicologie a lexicografie Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Projekt prebiehal v dvoch etapách (2006 – 2008, 2009 – 2011) ako prioritná téma spolupráce medzi Akadémiou vied ČR a Slovenskou akadémiou vied. Riešitelia projektu pod vedením Albeny Rangelovej (ÚJČ AV ČR) a Alexandry Jarošovej (JÚLŠ SAV) zorganizovali spoločné pracovné semináre (Praha 4. 6. – 6. 6. 2007, Bratislava 29. 5. 2008, Praha 21. 9. – 23. 9. 2010), na ktorých rokovali o teoreticko-metodologických východiskách a prakticko-lexikografických postupoch pri spracúvaní vybraných úsekov lexikálnej zásoby. Výstupom projektu sú zborníky *Lexicografie v kontextu informační společnosti* (2008) a *Česká a slovenská výkladová lexicografia na začiatku 21. storočia* (2011).

Po ukončení projektu sa vytvorila nová prioritná téma spolupráce *Optimalizácia gramatických údajov v slovníkoch/databázach výkladového typu* (2012 – 2014), ktorej cieľom je na pracovných seminároch diskutovať o východiskách a postupoch

pri spracovaní rozšírenej gramatickej informácie vo výkladovom slovníku a v lexikálnej databáze. Koordinátorkou za ÚJČ AV ČR je Zdeňka Opavská, za JÚLŠ SAV Bronislava Chocholová.

Na viacerých komparatívnych slavistických projektoch s Inštitutom slawistyki Polskiej Akademii Nauk participoval Ján Bosák. Výstupom zo spolupráce je napr. zborník SPECYFIKA LEKSYKI I SŁOWOTWÓRSTWA JĘZYKÓW SŁOWIAŃSKICH NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU (2012).

Viacerí členovia oddelenia rozvíjajú svoju činnosť aj v odborných domáciach a medzinárodných združeniach a komisiách, napr. v *Európskej asociácii lexicografov EURALEX (European Association for Lexicography)*, *Slovenskej terminologickej sieti* (obidve organizácie A. Jarošová), *Medzinárodnej lexikologicko-lexikografickej komisii pri Medzinárodnom komitáte slavistov* (K. Buzássyová, od r. 2003 A. Jarošová³), *Medzinárodnej komisii pre výskum tvorenia slov v slovanských jazykoch pri Medzinárodnom komitáte slavistov*⁴ (1996 – 2008 K. Buzássyová⁵, od r. 2009 N. Janočková), *Medzinárodnej komisii pre slovanské spisovné jazyky pri Medzinárodnom komitáte slavistov*, *Slovenskom komitáte slavistov* (obidve organizácie J. Bosák), *Slovenskej spoločnosti prekladateľov odbornej literatúry* (A. Šebestová), *Slovenskej spoločnosti prekladateľov umeleckej literatúry* (D. Zvončeková).

Na pôde JÚLŠ SAV sa uskutočnilo VII. zasadnutie Medzinárodnej komisie pre výskum tvorenia slov v slovanských jazykoch pri Medzinárodnom komitáte slavistov, ktoré bolo spojené s konferenciou *Motivované slovo v lexikálnom systéme jazyka* (Bratislava 28. 9. – 1. 10. 2004). Podujatie organizačne pripravila K. Buzássyová. Pozornosť sa venovala kognitívno-semiotickým prístupom k slovo tvornej motivácii, analyzovala sa systémotvorná funkcia slovo tvornej motivácie, motivačná transparentnosť rozličných typov a významových zoskupení pomenovaní vrátane termínov. Tieto javy sa ozrejmovali z hľadiska jazykových kontaktov, ako aj v lexikografickej dimenzii.

5. Prejavom popularizácie činnosti oddelenia bolo a je publikovanie ukážok hesiel zo slovníka v časopise KULTÚRA SLOVA pod názvom Z RUKOPISU PRIPRAVOVANÉHO SLOVNÍKA SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA, kde sa od 1. čísla roku 2001 do 4. čísla roku 2006 uverejnilo spolu 34 častí tohto „lexikografického seriálu“ z 1. a 2. zväzku. V roku 2013 sme nadviazali na pretrhnutú niť a pokračujeme v prezentácii hesiel z 3. zväzku.

³ Porov. štúdie: A. Jarošová (2008, 2012).

⁴ V komisii pracuje 40 členov z Ruska, Poľska, Bieloruska, Ukrajiny, Nemecka, Rakúska, Francúzska, Bulharska, Južnej Kórey, Bosny a Hercegoviny, Chorvátska, Slovinska, Macedónska, Srbska, Česka a Slovenska. Bližšie informácie o činnosti a členoch komisie prináša internetová stránka http://www.komisja_slowotworcza_mks.ap.siedlce.pl/.

⁵ Porov. napr. štúdiu K. Buzássyovej (2000). K. Buzássyová participovala aj na významnom medzinárodnom projekte, ktorého výstupom je monografia SŁOWOTWÓRSTWO/NOMINACJA. KOMPACJA SYSTEMÓW I FUNKCJONOWANIA WSPÓŁCZESNYCH JĘZYKÓW SŁOWIAŃSKICH. (TVORENIE SLOV/NOMINÁCIA. KOMPACIA SYSTEMÓV A FUNGOVANIE SÚČASNÝCH SLOVANSKÝCH JAZYKOV.) (2003).

6. Doterajší záujem verejnosti o SSSJ dokumentujú desiatky prezentácií a rozhovorov v médiách, ako aj viaceré oficiálne ocenenia, napr. za 1. zväzok zlatá medaila Slovak Gold (2007) a Cena poroty Jednoty tlumočníkov a prekladateľov v rámci súťaže Slovník roka za *nejlepší slovník vydaný ve Slovenské republice* (Praha 2008); za 2. zväzok Cena poroty, 3. miesto v kategórii lexikografických a encyklopedických diel (Praha 2011). Ukázalo sa, že slovník je z hľadiska metodológie a vedecko-organizačných riešení inšpiratívny pre lexikologicko-lexikografické projekty iných, najmä slovanských jazykov (napr. češtiny, slovinčiny), o čom svedčia ponuky prednášať o týchto otázkach v zahraničí (Česko, Slovinsko, Maďarsko, Poľsko, Rusko) a dokumentujú to aj prijaté príspevky na prestížnych medzinárodných podujatiach, napr. na XVIII. svetovom kongrese prekladateľov (FIT) v Šanghaji v r. 2008 (A. Šebestová), kongrese slavistov v Ochride v r. 2008 (A. Jarošová) a na kongrese európskych lexikografov v Oslo v r. 2012 (A. Jarošová).

O poznávacej hodnote slovníka v odbornej lingvistickej oblasti svedčí aj pomerne vysoký počet ohlasov – na 1. zväzok 105 ohlasov (za roky 2007 – 2012), na 2. zväzok sme za roky 2011 – 2012 zaznamenali 15 ohlasov.

Okrem vedeckých výstupov významné ocenenia získali aj samotní pracovníci oddelenia: roku 2009 prezident Slovenskej republiky udelil PhDr. Kláre Buzássyovej, CSc., *štátne vyznamenanie Rad Ľudovíta Štúra II. triedy za mimoriadne zásluhy a rozvoj v oblasti vedy, osobitne jazykovedy a lingvistickej tvorby*; roku 2012 predseda SAV udelil Mgr. Alexandre Jarošovej, CSc., *Čestnú plaketu Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách*.

7. Stručný prehľad aktivít oddelenia súčasnej lexikológie a lexikografie ukazuje, že jeho hlavnou náplňou je tvorba viaczväzkového výkladového SLOVNÍKA SÚČASNEHO SLOVENSKEHO JAZYKA, s ktorou je spojený aj základný výskum hlavne v morfosyntaktickej a slovtvornej rovine, rovnako ako otázky lexikálnej normy a variantnosti. Tento dlhodobý projekt nadväzuje na slovenskú lexikografickú tradíciu, ale zároveň sa prostredníctvom moderných lexikografických nástrojov a textových zdrojov (SNK) snaží byť inovatívny pri zachytení stavu jazyka a potrieb spoločenskej praxe. Autorsko-redaktorský kolektív sa v súčasnosti blíži ku koncu prvej tretiny svojej práce, každý zväzok so sebou prináša nové výzvy, ktoré bude treba po dôkladnej analýze vyriešiť.

Literatúra

- BOSÁK, Ján: Kodifikácie a reálny jazyk. In: Jazyk a jazykoveda v pohybe. Na počesť Slavomíra Ondrejoviča. Ed. S. Mislavčíková. Bratislava: Veda 2008a, s. 240 – 244. ISBN 978-80-224-1026-7.
- BOSÁK, Ján: Variantnosť v jazyku a jej odraz v slovníku. In: Współczesna komunikacja językowa. Najnowsze zmiany w leksyce i słowotwórstwie języków słowiańskich. Red. Z. Rudnik-Karwata. Warszawa: Instytut slawistyki Polskiej Akademii Nauk 2008b, s. 31 – 38. ISBN 978-83-89191-76-2.

- Bulharská a slovenská lexikografia v zjednotenej Európe. Ed. M. Košková – M. Čoroleeva. Bratislava – Veliko Tŕnovo: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Institut za balgarski ezik „Prof. Ľubomir Andrejčin“ pri BAN – IK „Znak ‘94“ 2009. 245 s. ISBN 978-80-969992-4-8. EAN 9788096999248. ISBN 978-954-8709-94-1.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Syntagmatická a paradigmatická dimenzia nominácie. K problému textových a lexikónových jednotiek nominácie. In: *Slowotwórstwo a inne sposoby nominacji. Materiały z 4. konferencji Komisji Slowotwórstwa przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów*. Katowice 27. – 29. września 2000 r. Red. K. Kleszczowa – L. Selimaki. Katowice: Wydawnictwo Gnome 2000, s. 17 – 23. ISBN 838781931X.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára – JAROŠOVÁ, Alexandra (eds.). *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. [1. zv.]. Bratislava: Veda, 2006. 1134 s. ISBN 80-224-0932-4.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Jazyková kultúra z pohľadu tvorby Slovníka súčasného slovenského jazyka. In: *Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia. Zborník materiálov z vedeckej konferencie konanej 9. – 10. septembra 2004 v Bratislave*. Ed. M. Považaj. Bratislava: Veda 2008, s. 111 – 119. ISBN 978-80-224-1052-6.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Slovar sodobnega slovaškega jezika (Z vidika zaslove in organizacije dela). In: *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika*. 23. in 24. oktober 2008. Red. A. Perdiš. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU 2009, s. 119 – 128. ISBN 978-961-254-114-9.
- Česká a slovenská výkladová lexikografia na začiatku 21. storočia. Súbor príspevkov v rámci medzinárodného projektu Princípy a metódy tvorby výkladového slovníka. Red. J. Světlá – A. Jarošová – A. Rangelova. Bratislava – Brno: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Tribun EU 2011. 218 s. ISBN 978-80-263-0097-7. Online: http://www.lexiko.ujc.cas.cz/texts/sbornik_cely_impri-matur.pdf.
- Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Na počesť profesora Jána Horeckého. Ed. K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2000. 524 s. ISBN 80-224-0641-4.
- DVONČ, Jozef: *Dynamika slovenskej morfológie*. Bratislava: Veda 1984. 124 s.
- FILIPEC, Josef – ČERMÁK, František: *Česká lexikologie*. Praha: Academia 1985. 284 s.
- HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol.: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda 1989. 436 s. ISBN 80-224-0047-5.
- HORECKÝ, Ján: Kultivovanie slovenčiny. Princípy a kritériá. *Spisy Slovenskej jazykovednej spoločnosti*. 4. Red. S. Ondrejovič. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2001. 52 s. ISBN 80-967574-9-0.
- JAROŠOVÁ, Alexandra – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján: *Východiská a zásady spracovania slovníka*. In: BUZÁSSYOVÁ, Klára – JAROŠOVÁ, Alexandra (eds.). *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G*. [1. zv.]. Bratislava: Veda, 2006, s. 13 – 47. ISBN 80-224-0932-4.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Slovenská lexikografia. In: *Teorija i istorija slavianskoj leksikografii. Naučnyje materialy k IV sjezdu slavistov*. Red. M. I. Černyševa. Moskva: Meždunarodnyj komitet slavistov – Komisija po leksikologii i leksikografii – Nacionalnyj komitet slavistov Rossijskoj federacii – Učreždenije Rossijskoj akademii nauk – Institut ruskogo jazyka im. V. V. Vinogradova RAN 2008, s. 133 – 149.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Deskriptívna a normatívna dimenzia Slovníka súčasného slovenského jazyka. In: *Slavianskije jazyki i kul'tury v sovremennom mire. Trudy i materialy. Meždunarodnyj naučnyj simpozijum*. Moskva MGU 24 – 26 marta 2009. Moskva: MGU imeni M. V. Lomonosova, Filologičeskij fakul'tet 2009a, s. 252. ISBN 978-5-317-02749-0.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Problematika lexikálnej variantnosti a spôsoby jej lexikografického zachytenia. In: *Dynamické tendencie v slovenskom pravopise. Zborník materiálov z vedeckej konferencie konanej 18. – 19. mája 2006 v Bratislave*. Ed. M. Považaj. Bratislava: Veda 2009b, s. 98 – 134. ISBN 978-80-224-1106-6.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Lexikálna norma a výkladový slovník. In: *Slovo – Tvorba – Dynamickosť. Na počesť Kláry Buzássyovej*. Ed. M. Šimková. Bratislava: Veda 2010, s. 180 – 208. ISBN 978-80-224-1107-3.

- JAROŠOVÁ, Alexandra – BUZÁSSYOVÁ, Klára (eds.). Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. [2. zv.]. Bratislava: Veda, 2011. 1088 s. ISBN 978-80-224-1172-1.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Kritika slovenských slovníkov a koncept normy. In: Ukrajins'ka i slov'jans'ka tlumačna ta perekladna leksikografija: teorija, praktika, perspektivi. Red. P. J. Gricenko. Kijiv: KMM 2012, s. 149 – 154.
- JAROŠOVÁ, Alexandra – BENKO, Vladimír: The Dictionary of the Contemporary Slovak Language: A Product of Tradition and Innovation. In: Proceedings of the 15th EURALEX International Congress 7–11 August, 2012 Oslo [online]. Eds: Fjeld, R. V. – Torjusen, J. M. Oslo: Department of Linguistics and Scandinavian Studies, University of Oslo 2012, s. 257 – 261. ISBN 978-82-303-2095-2. Online: http://www.euralex.org/proceedings-toc/euralex_2012/.
- JAROŠOVÁ, Alexandra – SOKOLOVÁ, Miloslava: Existencia a funkcia vidových trojíc v slovenčine. In: Slovenská reč, 2013, roč. 78, č. 3 – 4, s. 131 – 151. ISSN 0037-6981.
- KILGARRIFF, Adam et al: The Sketch Engine. In: Proceedings of the Eleventh EURALEX International Congress (EURALEX 2004). Lorient 2004, s. 105 – 115.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. 4., doplnené a upravené vyd. pripravili J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 988 s. ISBN 80-224-0750-X.
- Lexicographica '99. Zborník na počesť Kláry Buzássyovej. Ed. S. Ondrejovič – M. Považaj. Bratislava: Veda 2001. 308 s. ISBN 80-224-0604-X.
- Lexikografie v kontextu informační společnosti. Zborník příspěvků z pracovního setkání. Praha, 4. – 6. 2007. Red. A. Rangelova – J. Světlá – A. Jarošová. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2008. 218 s. ISBN 978-80-86496-41-2.
- Morfológia slovenského jazyka. Ved. red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.
- Morfologické aspekty súčasnej slovenčiny. Ed. J. Dolník. Bratislava: Veda 2010. 466 s. ISBN 978-80-224-1159-2 (autorský kolektív: J. Dolník, M. Dudok, J. Hansmanová, M. Ivanová, N. Janočková, J. Kesselová, M. Mošatová, M. Ološtiak, J. Vaňko, P. Žigo).
- Nová slovní zásoba ve výkladových slovnících. Sborník příspěvků z konferencie Praha, 31. 10. – 1. 11. 2000. Red. O. Martincová – J. Světlá. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 2000. 113 s. ISBN 80-86496-00-7.
- OLOŠTIAK, Martin – BILÁ, Magdaléna – TIMKOVÁ, Renáta: Slovník anglických vlastných mien v slovenčine. Bratislava: Jazykové vydavateľstvo Kniha-spoločník 2006. 265 s. ISBN 80-88814-47-2.
- PAULINY, Eugen: Norma spisovnej slovenčiny a zásady jej kodifikovania. Spisy slovenskej jazykovednej spoločnosti. 2. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2000. 40 s. ISBN 80-967574-9-0.
- Pravidlá slovenského pravopisu. Red. M. Považaj. 3., upravené a doplnené vydanie. Bratislava: Veda 2000. 592 s. ISBN 80-224-0655-4.
- Slovenský národný korpus – 6.0-juls-all + Dictum + Iura + Bruna + Wanda 1.0.20. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2013.
- Slovenský národný korpus – legal-1.0.40. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2013.
- Slovník slovenského jazyka. 6 zv. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959 – 1968. (a – k, 1959; l – o, 1960; p – r, 1963; s – u, 1964; v – ž, 1965; Doplnky. Dodatky, 1968).
- Slovník súčasného slovenského jazyka. Inštrukcie. Interný materiál JÚĽŠ SAV. Bratislava 1992. 72 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. Konceptia. Interný materiál JÚĽŠ SAV. Bratislava 1992. 49 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. M – O. [3. zv.]. (pracovná elektronická verzia).
- Ślowotwórstwo/Nominacja. Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. 1. Red. naukowy Ingeborg Ohnheiser. Opole, Universität Innsbruck – Institut für Slawistik – Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 2003. 541 s. ISBN 83-86881-35-6.
- Slovo – Tvorba – Dynamickosť. Na počesť Kláry Buzássyovej. Ed. M. Šimková. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2010. 528 s. ISBN 978-80-224-1107-3. EAN 9788022411073.

- Slovo v slovníku. Aspekty lexikálnej sémantiky – gramatika – štylistika (pragmatika). Na počesť Alexandry Jarošovej. Ed. K. Buzássyová – B. Chocholová – N. Janočková. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2012. 300 s. ISBN 978-80-224-1268-1.
- SOKOLOVÁ, Miloslava – MOŠKO, Gustáv – ŠIMON, František – BENKO, Vladimír: Morfematický slovník slovenčiny. Prešov: Náuka 1999. 530 s. ISBN 80-968202-1-4.
- SOKOLOVÁ, Miloslava – OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina – ŠIMON, František – CZÉREOVÁ, Beáta – VUŽŇÁKOVÁ, Katarína – BENKO, Vladimír – MOŠKO, Gustáv: Slovník koreňových morfémov slovenčiny. 1. vyd. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2005. 584 s. ISBN 80-8068-319-0.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Nový deklinačný systém slovenských substantív. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2007. 338 s. ISBN 80-8068-550-9. EAN 9788080685508.
- SOKOLOVÁ, Miloslava – JAROŠOVÁ, Alexandra: Kvantitatívne alternácie v lexémach so sufixmi *-ár; -áreň*. In: Slovenská reč, 2008a, roč. 73, č. 4, s. 193 – 211. ISSN 0037-6981.
- SOKOLOVÁ, Miloslava – JAROŠOVÁ, Alexandra: Optimalizácia gramatickej charakteristiky substantív v Slovníku súčasného slovenského jazyka. In: Slovenská reč, 2008b, roč. 73, č. 4, s. 212 – 220. ISSN 0037-6981.
- SOKOLOVÁ, Miloslava – IVANOVÁ, Martina – JAROŠOVÁ, Alexandra: Diftongizácia vokálnych skupín *ie, ia* a lexikografická prax. In: Slovenská reč, 2008, roč. 73, č. 5, s. 281 – 292. ISSN 0037-6981.
- Sondy do morfosyntaktického výskumu slovenčiny na korpusovom materiáli. Ed. M. Sokolová – M. Ivanová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2009. 196 s. ISBN 80-8068-545-2. EAN 9788080685454.
- Specyfika leksyki i słowotwórstwa języków słowiańskich na przełomie XX i XXI wieku. *Prace Slawistyczne*. 136. Red. Z. Rudnik-Karwatowa. Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. Towarzystwo Naukowe Warszawskie 2012. 106 s. ISBN 978-83-89191-xx-x. Online: <http://neolex-bg.org/wp-content/uploads/2013/Issues/Publications/17%20Kolkovska%20Blagoeva%20Internatsionalizatsia.pdf>.
- Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. Bratislava: Veda 1995. 998 s. ISBN 80-224-0427-6.
- Veľký slovensko-ruský slovník. 6 zv. Hlavná red. E. Sekaninová – D. Kollár a kol. Bratislava: Veda 1979 – 1995. ISBN 80-224-0191-9 (celý súbor). (A – K, 1979; L – O, 1982; P – Q, 1986; R – Š, 1990; T – Vu, 1993; Vy – Ž, 1995).

V SLUŽBÁCH VEREJNOSTI – ČINNOSŤ ODDELENIA JAZYKOVEJ KULTÚRY A TERMINOLÓGIE JÚEŠ SAV

Sibyla Mislovičová

*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Panská 26, 813 64 Bratislava
e-mail: sibylam@juls.savba.sk*

MISLOVIČOVÁ, S.: In Favor of Publics – Activity of Department of Language Culture and Terminology of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences. In: Slovak Speech, 2013, vol. 78, no. 6, p. 347 – 353.

Abstract: Scholarly research at the Department of Language Culture and Terminology focuses on language culture, terminology and language consultancy, that is on the activities, which are not only interwoven with each other, but also linked with a language practice. Except for the studies and works which are the results of scholarly research projects, the members of the department are in a direct contact with the public. Recently, having introduced e-mail communication, a significant increase of the public interest in language-consultancy services was observed. A need for modernization and higher efficiency of the traditional way of consultancy resulted in formation of an up-to-date e-mail language-consultancy. Future activities of the department will focus on the current demands of the contemporary Slovak language users. The main goal will be to register, describe and introduce the public with the phenomena of the Slovak language lexicology and grammar such as morphology, syntax and orthography, which, for present-day professional as well as non-professional language users, present various problems, yet not solved. Taking into account a novelty of these problems, the phenomena are not described in the language handbooks and dictionaries published to date and if so, they are described only partially and their description often seems to be, with regards to the contemporary language development, insufficient.

Key words: scholarly research of language culture, language consultancy, e-mail language consultancy and terminology

Zámer sústrediť v jednom oddelení výskum v oblasti jazykovej kultúry a terminológie a jazykové poradenstvo, teda činnosti, ktoré spolu súvisia a ktoré sú úzko previazané s jazykovou praxou, vyústil v roku 1971 do vzniku oddelenia jazykovej kultúry, ktoré má v súčasnosti názov oddelenie jazykovej kultúry a terminológie.

Na poste vedúcich oddelenia sa vystriedali: Ján Kačala (1971 – 1981), František Kočiš (1981 – 1990), Ivan Masár – Mária Pisárčiková (1990 – 1993), Matej Považaj (1993 – 2012) a Sibyla Mislovičová (od r. 2012). V minulosti v oddelení dlhší či kratší čas pracovali aj títo kolegovia a kolegyne: Alena Anettová, Jana Benková, Ján Doruľa, Stela Ďurišiková, Katarína Hegerová, Štefan Michalus, Jozef Pavlovič, Emil Pícha, Anna Puskailerová, Eva Rísová, Viera Slivková, Elena Smiešková, Eva Tibenská, Elena Urbancová, Milan Urbančok a Marta Zamborová. V súčasnosti pracujú v oddelení: Silvia Duchková, Dana Guričanová, Ingrid Hrubaničová, Katarína Kálmánová, Sibyla Mislovičová, Matej Považaj a Iveta Vančová.

1. VÝSKUMNÁ ČINNOSŤ

Oddelenie jazykovej kultúry a terminológie je oddelením priameho kontaktu s verejnosťou, čo dáva jeho členom množstvo podnetov, námetov a aktuálneho materiálu na výskum súčasného jazyka, jazykovej kultúry a odbornej terminológie, neologizácie jazyka, ako aj na spresňovanie platnej normy a kodifikácie. Pracovníci oddelenia sa venujú aj výskumu mediálnych textov a prejavov, ale aj výskumu komunikácie v rozličných profesijných skupinách prirodzene ovplyvňujúcich vývin jazyka, napr. prekladateľov, učiteľov, právnikov, pracovníkov verejnej správy a pod.

Výsledkom výskumnej činnosti je celý rad štúdií a článkov publikovaných najmä v odborných časopisoch Kultúra slova a Slovenská reč a v mnohých zborníkoch z vedeckých konferencií.

Od vzniku oddelenia vzniklo na jeho pôde viacero významných publikácií, dôležité miesto zaujíma monografia I. Masára PRÍRUČKA SLOVENSKEJ TERMINOLÓGIE (1991), nemenej významná je skutočnosť, že členovia oddelenia sa autorsky podieľali na tvorbe PRAVIDIEL SLOVENSKEHO PRAVOPISU (1. vyd. v roku 1991, 3., upravené a doplnené vyd. v roku 2000), KRÁTKEHO SLOVNÍKA SLOVENSKEHO JAZYKA (1. vyd. v roku 1987, 4., doplnené a upravené vyd. 2003) a SYNONYMICKÉHO SLOVNÍKA SLOVENČINY (1. vyd. v roku 1995, 3., nezmenené vyd. 2003).

Za posledných dvadsať rokov členovia oddelenia zorganizovali niekoľko vedeckých konferencií súvisiacich s riešenými projektmi, v rámci ktorých sa realizoval výskum súčasného jazyka a terminológie, alebo venovaných životným jubileám spolupracovníkov. Z toho vyplýva aj editorstvo zborníkov vydaných z týchto podujatí (SPISOVNÁ SLOVENČINA A JAZYKOVÁ KULTÚRA, 1995; SLOVENČINA V SLOVENSKOM ROZHLEDE V SÚVISLOSTI S KULTÚROU A SPÔSOBOM MYSLENIA, 2000; LEXICOGRAPHICA '99, 2001; KVANTITA V SPISOVNEJ SLOVENČINE A V SLOVENSÝCH NÁREČIACH, 2005; JAZYK A JAZYKOVEDA V POHYBE, 2008; JAZYKOVÁ KULTÚRA NA ZAČIATKU TRETIETIEHO TISÍCROČIA, 2008; DYNAMICKÉ TENDENCIE V SLOVENSKOM PRAVOPISE, 2009; JAZYKOVÁ KULTÚRA A TERMINOLÓGIA – zborník z rovnomennej konferencie na počesť PaedDr. Mateja Považaja, CSc., ktorá sa konala v r. 2012, pripravuje sa do tlače). V súčasnosti sa výskumná činnosť pracovníkov oddelenia sústreďuje na riešenie grantového projektu *Konfrontačný výskum slovnej zásoby slovenčiny a češtiny a jazyková kultúra* (zodpovedným riešiteľom je M. Považaj), v rámci ktorého sa pripravuje nový prekladový slovník porovnávajúci slovnú zásobu češtiny a slovenčiny, a to VEĽKÝ ČESKO-SLOVENSKÝ SLOVNÍK (Považaj, 2011). V ďalších rokoch plánujú členovia oddelenia pokračovať vo výskume reálnych potrieb a požiadaviek súčasných používateľov slovenčiny, ktorého cieľom bude zachytiť, opísať a verejnosti predstaviť tie javy slovenskej lexicológie a gramatiky, teda morfológie a s ňou súvisiacich oblastí jazyka, ako je syntax a pravopis, ktoré súčasní profesionálni i bežní používatelia slovenčiny vnímajú ako problémové a ktoré doterajšie jazykové príručky dostupné verejnosti buď

nezachytávajú (vzhľadom na novosť týchto problémov), alebo ich analyzujú iba okrajovo či čiastkovo, pričom sa riešenie javí vzhľadom na súčasný vývin jazyka nedostačujúce, a spracovať ich vo forme praktických riešení v primeranej miere a používateľsky prístupným spôsobom.

2. JAZYKOVÁ PORADŇA – V MINULOSTI A DNES

Podstatnou zložkou činnosti oddelenia je služba verejnosti, a to inštitucionálna jazykovoporadenská činnosť pozostávajúca z telefonického kontaktu s používateľmi jazyka, z vypracúvania písomných odpovedí na otázky týkajúce sa reálnych problémových jazykových javov, z konzultácií týkajúcich sa ušľachťovania odbornej terminológie, ale takisto z rôznorodej popularizačnej činnosti.

To, ako sa v priebehu rokov jazykové poradenstvo mení a kam smeruje, závisí od viacerých aspektov.

Teória jazykovej kultúry v súčasnosti predstavuje podstatne liberálnejší model prístupu k reálnym potrebám používateľa, preto sa aj v rámci poradenstva podrobne sleduje jazyková prax a na jej základe sa posudzujú mnohé javy, prehodnocujú sa a vysvetľujú sa používateľovi.

Hľadisko kvantitativity záujmu o služby jazykovej poradne takisto ovplyvňuje možnosti spôsobu kontaktu s verejnosťou. V zásade nezmenený počet pracovníkov (jazykovú poradňu zabezpečujú tri, resp. od polovice r. 2013 štyri pracovníčky) musí zvládať rastúci počet otázok, pričom opytujúci sa predpokladajú, že odpoveď dostanú ihneď. Tradičné poradenstvo – telefonická jazyková poradňa funguje stále v podstate v nezmenenej podobe – každý pracovný deň v týždni v dopoludňajších hodinách. To, čo sa zmenilo, je písomné odpovedanie na otázky používateľov jazyka. Pôvodne išlo o tri až štyri stovky listov ročne – klasickou poštou. V posledných rokoch, potom, čo sa internet v počítači stal súčasťou väčšiny slovenských domácností a komunikácia prostredníctvom elektronickej pošty je samozrejmosťou a bežným spôsobom získavania informácií, záujem o odpovede prostredníctvom e-mailov sa enormne zvýšil a pracovníci jazykovej poradne zaujímajú každoročne odborné stanovisko k vyše dvetisíc e-mailovým jazykovoteoretickým a jazykovopraktickým otázkam. A to napriek tomu, že verejnosť má na internetovej stránke ústavu k dispozícii v digitálnej podobe výkladové slovníky a príručky, ako aj kompletne ročníky časopisov a vybrané publikácie, z ktorých niektoré sú už v knižniciach len ťažko dostupné.

Dikcia zo strany verejnosti sa v súčasnosti takisto trochu zmenila – používatelia jazyka na jednej strane vyjadrujú vďačnosť za vyriešenie problému, kladú zmysluplné a inšpiratívne otázky, na druhej strane sú však aj takí, ktorí tento bezplatný „jazykový servis“ pokladajú za samozrejmosť a okrem stručnej odpovede často vyžadujú obširný výklad namiesto toho, aby si danú problematiku našťudovali v do-

stupných publikáciách, alebo predpokladajú, že pracovníci poradne za nich vypracujú seminárne či iné práce, prípadne „žiadajú“ pravidelné informovanie o zmenách v jazyku a pod. Verejnosť si v poslednom čase zvykla na onlinové služby a každé zdržanie pokladá za nevysvetliteľný nedostatok.

Aká je teda perspektíva jazykového poradenstva v súčasnosti? Možností je, samozrejme, viacero. Napríklad pracovníci Jazykovej poradne Ústavu pro jazyk český Akademie věd české republiky vyriešili situáciu projektom, v rámci ktorého vypracovali Internetovú jazykovú príručku a publikovali knižný výber z vyše 70-tisíc zodpovedaných otázok. E-mailové otázky obmedzili spoplatnením vypracovania odpovede a rozšírili priestor na telefonické otázky. Oddelenie jazykovej kultúry a terminológie Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV v spolupráci s portálom Sme.sk s cieľom zmodernizovať a zefektívniť jazykové poradenstvo zrealizovalo spoločný projekt webovej alebo elektronickej jazykovej poradne, pričom Sme.sk zabezpečuje technickú podporu a pracovníci Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV zabezpečujú odborné jazykové poradenstvo (pozri Mislovičová, 2013). Začiatkom februára tohto roka po takmer ročnej príprave začala fungovať elektronická jazyková poradňa, ktorá „štartovala“ s počtom vyše 1000 vypracovaných odpovedí na rozličné otázky, po niekoľkých mesiacoch fungovania je v databáze už skoro 4000 odpovedí. Zámerom bolo obmedziť opakované odpovedanie na otázky verejnosti vytvorením elektronickej databázy odpovedí jazykovej poradne, v ktorej si sám opytujúci môže nájsť odpoveď na svoju otázku. Spolu s možnosťou vyhľadávania v lexikografických dielach, v časopisoch a publikáciách na internetovej stránke ústavu má tak používateľ jazyka možnosť pomôcť si sám a až v prípade, že odpoveď nenájde, môže sa obrátiť prostredníctvom onlinového formulára na pracovníkov poradne, ktorí mu odpovedia a zároveň odpoveď (ak je to vhodné) zverejnia pridaním do databázy poradne na internete. Ide teda aj o istú výchovu verejnosti. Namiesto by však bola aj pomoc zo strany školy, a to základnej aj strednej, aby používatelia jazyka lepšie chápali lexikografické diela a dokázali sa v nich orientovať.

Napriek očakávaniam, že sa počet otázok zníži, spustenie elektronickej jazykovej poradne sa prejavilo zvýšeným počtom otázok. Zrejme túto službu náhodne objavila aj tá časť verejnosti, ktorá ju dosiaľ prostredníctvom e-mailu alebo telefónu nevyužívala. Predpokladáme však, že postupne úmerne s naplňaním databázy sa tento úvodný nápor zmierni a pracovníci sa budú môcť sústrediť na ďalšiu vedeckovýskumnú činnosť.

Jazykové poradenstvo je totiž práca, ktorá je síce prospešná verejnosti, ale ktorá sa len ťažko dá plnohodnotne vykázať pri štatistickom zhodnocovaní práce členov oddelenia, väčšinou sa obmedzuje na uvádzanie počtu vybavených telefonátov, písomných odpovedí a zhrnutie popularizačných aktivít. Aj za touto prácou je však vysoká odbornosť, vypracovanie odpovedí a odporúčaní vyžaduje často vlastný vý-

skum problematiky, prípadne konzultácie s kolegami jazykovedcami, a nezanedbateľná je aj potreba veľkej dávky empatie a trpezlivosti v prístupe k verejnosti, ktorá si aj na základe tohto kontaktu vytvára obraz o práci jazykovedcov.

3. POPULARIZÁCIA A PORADENSTVO

Za súčasť poradenskej činnosti možno pokladať aj rubriky v médiách, ktoré sa v posledných rokoch síce zredukovali najmä na živé odpovede v rozhlasovom či televíznom vysielaní, ale záujem o tento spôsob informovania je mimoriadny a ohlas väčšinou veľmi pozitívny. Z toho sa dá usudzovať, že verejnosť otázky jazyka zaujímajú a baví ich sledovať dennodenne v médiách. Okrem toho niektorých členov oddelenia pri rozličných príležitostiach oslovujú médiá, keď treba zaujať stanovisko, prípadne vysvetliť otázky týkajúce sa jazyka.

4. REDAKČNÁ ČINNOSŤ

Pracovníci oddelenia sa už tradične aktívne podieľajú na vydávaní ústavného časopisu Kultúra slova, kde pracujú alebo pracovali na postoch členov redakčných rád, ako aj vo funkcii hlavného redaktora a výkonnej redaktorky (M. Považaj – šéfredaktor Kultúry slova, S. Mislovičová – jej výkonná redaktorka). S tým súvisí aj písanie príspevkov a oboznamovanie najmä odbornej verejnosti s najnovšími výsledkami výskumu nielen súčasného jazyka, ale aj nárečového výskumu a výskumu dejín jazyka a etymológie.

5. PREDNÁŠKOVÁ ČINNOSŤ, BESEDY A ŠKOLENIA

Záujem o prednáškovú činnosť pre rozličné inštitúcie a profesijné skupiny sa takisto v posledných rokoch výrazne zvýšil a členovia oddelenia pravidelne prednášajú pre pracovníkov ministerstiev, pre novinárov, učiteľov, verejnú správu, pre pracovníkov neprintových médií, robia školenia týkajúce sa používania spisovného jazyka. Za zmienku stojí aj viacročná spolupráca s prekladateľskou zložkou Európskej komisie a Európskeho parlamentu v Luxemburgu, kde súčasná vedúca oddelenia pravidelne prednáša. Členovia oddelenia sa aktívne zúčastňujú aj na konferenciách organizovaných inými organizáciami a školami.

6. PRÁCA V TERMINOLOGICKÝCH A INÝCH KOMISIÁCH

Nezanedbateľná je aj práca v terminologických komisiách (Terminologická komisia Ministerstva vnútra SR, Stála názvoslovná subkomisia Terminologickej komisie Ministerstva vnútra SR, Projektová skupina č. 6 pre terminológiu projektu Reštrukturalizácia organizácie, fungovania a rozvoja integrovaného záchranného systému Ministerstva vnútra SR, Hlavná terminologická komisia Ministerstva obrany SR, Terminologická komisia Ministerstva školstva SR, Názvoslovná komisia pre

jaskyne pri Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva, Zoologická názvoslovná komisia Prírodovedeckej fakulty UK, Názvoslovná komisia Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, Terminologická komisia Úradu pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo SR, Terminologická komisia pri Slovenskej astronomickej spoločnosti pri SAV, Expertná skupina pre oblasť leteckej terminológie Slovenskej terminologickej siete, Medzirezortná terminologická komisia Bezpečnostnej rady SR, Terminologická komisia Slovenskej ichtyologickej spoločnosti, Terminologická komisia Slovenského ústavu technickej normalizácie, technická normalizačná komisia TK 69 Terminológia, informácie a dokumentácia a technická normalizačná komisia TK 111 Uplatňovanie a používanie eurokódov Slovenského ústavu technickej normalizácie, komisia pre nomenklatúru a terminológiu v mineralógii Slovenskej geologickej spoločnosti) a spolupráca pri jazykovej a redakčnej úprave odborných prác, najmä súpisov termínov z rozličných odborov (časti z nich sa uverejňujú aj na stránkach časopisu Kultúra slova). Členovia oddelenia sú takisto aktívnymi členmi ústavných komisií a vykonávajú expertíznu činnosť a iné služby pre štátnu správu a samosprávu (úprava návrhov zákonov, vyhlášok a vládnych nariadení) a spolupracujú pri posudzovaní návrhov slovenských technických noriem.

7. OCENENIA

Viacerí členovia oddelenia získali rozličné ocenenia. Autorský kolektív Synonymického slovníka slovenčiny získal Cenu SAV (1996), Cenu Literárneho fondu za vedeckú a odbornú literatúru v kategórii spoločenských vied (1996), autorský kolektív Krátkeho slovníka slovenského jazyka získal Prémium Literárneho fondu za vedeckú a odbornú literatúru (1997) a Prémium Jána Stanislava, ktorú udelilo Ministerstvo kultúry SR (1997). Dlhoročný vedúci oddelenia Matej Považaj získal Cenu SAV za popularizáciu výsledkov jazykovedného výskumu a za výsledky mnohoročnej práce (2004), ocenenie Významná osobnosť SAV v roku 2012, ocenenie Úradu geodézie, kartografia a katastra Slovenskej republiky pri príležitosti životného jubilea za dlhoročnú činnosť v Názvoslovnej komisii Úradu geodézie, kartografia a katastra SR a Medailu pri príležitosti 60. výročia založenia SAV (2013).

Literatúra

- Dynamické tendencie v slovenskom pravopise. Zborník materiálov z vedeckej konferencie konanej 18. – 19. mája 2006 v Bratislave. Ed. M. Považaj. Bratislava: Veda 2009.
- Jazyk a jazykoveda v pohybe. Na počesť Slavomíra Ondrejoviča. Ed. S. Mislovičová. Bratislava: Veda 2008.
- Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia. Zborník materiálov z vedeckej konferencie konanej 9. – 10. septembra 2004 v Bratislave. Ed. M. Považaj. Bratislava: Veda 2008.

- Kvantita v spisovnej slovenčine a v slovenských nárečiach. Zborník materiálov z vedeckej konferencie konanej 2. – 3. apríla 2001 v Budmericiach. Ed. M. Považaj. Bratislava: Veda 2005.
- Lexicographica '99. Zborník na počesť Kláry Buzássyovej. Ed. S. Ondrejovič – M. Považaj. Bratislava: Veda 2001.
- MISLOVIČOVÁ, Sibyla: Moderná jazyková poradňa. In Kultúra slova, 2013, roč. 47, č. 3, s. 129 – 131.
- POVAŽAJ, Matej: Koncepcia Veľkého česko-slovenského slovníka. In: Kultúra slova, 2011, roč. 45, č. 1, s. 20 – 31.
- Slovenčina v Slovenskom rozhlas v súvislosti s kultúrou a spôsobom myslenia. Zborník z jazykovej konferencie. Red. S. Mislovičová – I. Jenča. Bratislava: Slovenský rozhlas – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2000.
- Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Materiály z konferencie konanej v Budmericiach 27. – 29. októbra 1994. Vedecký redaktor J. Doruľa. Redaktor publikácie M. Považaj. Bratislava: Veda 1995.

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ KORPUS A KORPUSOVÁ LINGVISTIKA NA SLOVENSKU PO ROKU 2002

Mária Šimková

*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Panská 26, 813 64 Bratislava
e-mail: marias@korpus.juls.savba.sk*

ŠIMKOVÁ, M.: Slovak National Corpus and Corpus Linguistics in Slovakia after 2002. In: *Slovak Speech*, 2013, vol. 78, no. 6, p. 354 – 367.

Abstract: In the early 1990s the field of corpus linguistics was not involved within the Slovak linguistics. J. Mistrik (Encyklopédia jazykovedy, 1993) predicted a substantial influence of various factors on the Slovak language and its research. Factors such as computerization, development of corpora and language technologies have also influenced the formation of the Slovak National Corpus. Internal conditions – necessity of material for language research and compiling a new monolingual dictionary of Slovak have also great impact on its establishment. The Slovak National Corpus was founded in 2002 with the support of the Ministry of Education, the Ministry of Culture and the Slovak Academy of Sciences. SNC comprises of several projects primarily focused on linguistic research and language teaching. Currently, the corpus prim-6.1 contains 829 million tokens. Documents – texts in the corpus keep rich metadata description, including detailed style and genre annotation, and morphological annotation. There are many related corpora, e.g. manually morphologically annotated corpus, Slovak WebCorpus, Corpus of legal texts, Corpus of Spoken Slovak, several parallel corpora (Slovak-French, Slovak-Russian, Slovak-Czech, Slovak-English, Slovak-Latin). Separate projects are the Slovak morphology analyzer, Slovak Terminology Database, Slovak WordNet, Corpus of Historical Slovak. The Slovak language resources are quite sufficient for basic language research, but NLP for Slovak requires further support.

Key words: corpus, corpus linguistics, language resources, natural language processing, specialized corpora

V r. 1993 vyšlo vo Vydavateľstve Obzor v Bratislave desaťročné pripravované kolektívne dielo Encyklopédia jazykovedy. Na tvorbe tohto rozsiahleho textu (na 513 stranách je spracovaných vyše 2000 hesiel) sa podieľalo 68 autorov a lektorov z rôznych oblastí jazykovedy a súvisiacich interdisciplinárnych odborov. Heslá *Slovenský národný korpus, korpusová lingvistika, počítačové spracovanie prirodzeného jazyka* sa v ňom však nenachádzajú, keďže prvé dve entity v tom čase na Slovensku neexistovali a tretia sa chápala v podstate ako doména informatiky. Z príbuzných disciplín a pojmov sú spracované heslá *matematická lingvistika* (na Slovensku sa jej venoval najmä J. Horecký), *komputačná – strojová lingvistika*, o ktorej sa v Encyklopédii o. i. uvádza, že sa stáva „zložkou kognitívnej vedy a hľadá možnosti uplatňovať poznatky jazykovedy vo výskume umelej inteligencie“, a heslo *korpus* s opisom: „ohraničený súbor jazykových výpovedí zaznamenaných písomne, príp. na magnetofónovej páske al. na platni, tvoriacich materiál na výskumnú prácu; množina textov slúžiacich ako základ lingvistického opisu a argumentácie. Pretože je ohraničený, nemôže obsahovať všetky jazykové javy.“

Zostavovateľ ENCYKLOPÉDIE JAZYKOVEDY J. Mistrík v úvodnej stati v časti o perspektívach slovenčiny konštatuje: „Slovenčina je prirodzený a živý jazyk ... Nesie stopy rozličných vývinových etáp spoločnosti, preto možno predpokladať, že aj na tomto jazyku, ako na každom inom, sa odrazia stopy vývinu budúcich generácií. ... V súčasnej situácii nemožno presne predpovedať, ako sa bude slovenčina vyvíjať a rozvíjať, keďže nevieme, ako sa bude vo svete vyvíjať veda a technika a aký osud bude mať tento vývin v našich podmienkach. Máme predstavy o tom, aké sú možnosti rozvoja nášho jazyka, ale nemôžeme mať celkom jasný obraz o faktoroch, ktoré budú tento proces ovplyvňovať. ... Náš jazyk stojí dnes na úrovni najmodernejších jazykov sveta ... Ďalší ... vývin bude determinovaný situáciou zvonku a možnosťami zvnútra“ (ENCYKLOPÉDIA JAZYKOVEDY, 1993, s. 46).

S odstupom dvoch desaťročí od vydania Encyklopédie môžeme o naznačených súvislostiach povedať, že veda a technika sa rozvíjali a ďalej napredujú obrovským tempom, že táto skutočnosť umožňuje nebývalú výmenu informácií, čo ovplyvňuje jazykovú dynamiku, že v rámci globalizácie a internacionalizácie sa národy a jazyky dostávajú do nezvyčajne rozmanitých a intenzívnych kontaktov, a to všetko nevyhnutne ovplyvňuje aj vývin slovenského jazyka a jeho výskum. Na objektívnu analýzu toho, aký osud má celý tento vývin v našich podmienkach, nemáme azda zatiaľ dostatočný odstup. No o predpovedanej determinácii „situáciou zvonku a možnosťami zvnútra“ vieme, že sa osobitne prejavila napríklad pri zakladaní a prejavuje sa aj v súčasnej činnosti a smerovaní pracoviska Slovenského národného korpusu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave (<http://korpus.sk>) a pri elektronizácii jazykovedného výskumu a rozvoji korpusovej lingvistiky na Slovensku.

Vonkajšie faktory – všeobecný rozmach technologizácie a informatizácie, rozvoj korpusov a korpusovej lingvistiky vo svete, vývoj jazykových technológií a strojového prekladu a naliehavá potreba ich zabezpečenia pre slovenčinu v procese prístupových konaní Slovenskej republiky pred prijatím do Európskej únie spôsobovali a postupne zvyšovali tlak na založenie pracoviska počítačovej a korpusovej lingvistiky na Slovensku. Vznik SNK JÚĽŠ SAV de iure sa datuje uznesením vlády SR č. 137 z 13. februára 2002, ktorým sa na základe iniciatívy Ministerstva kultúry SR a s finančnou podporou Ministerstva školstva SR a Predsedníctva SAV schválil **Projekt vybudovania Národného korpusu slovenského jazyka a elektronizácie jazykovedného výskumu v rokoch 2002 – 2006**. Fungovanie oddelenia a riešenie projektu sa začalo de facto 1. apríla 2002, keď bola jeho vybudovaním a vedením poverená M. Šimková. To, že takéto pracovisko sa stalo novým oddelením Jazykovedného ústavu SAV a nie napr. Ústavu informatiky SAV alebo niektorej z prírodovedne či technicky orientovaných fakúlt Univerzity Komenského, ovplyvnili vnútorné faktory, medzi ktoré patrí predovšetkým lexikografická tradícia v JÚĽŠ SAV obsahujúca okrem významného teoretického zázemia aj skúsenosť s budovaním a využívaním

materiálových zdrojov na opis jednotlivých foriem slovenského jazyka vrátane pilotného interného korpusu textov (bližšie napr. Šimková, 2008) a príprava nového výkladového Slovníka súčasného slovenského jazyka. V Konceptii starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky schválenej vládou SR v r. 2001 bolo preto za jednu z hlavných úloh v oblasti jazykovedy a jazykového výskumu stanovené vybudovanie Národného korpusu slovenského jazyka. Charakteristika korpusu uvedená v Encyklopédii jazykovedy sa postupne stávala neaktuálnou.

Aké bolo postavenie, cieľ a aké sú výsledky a prínosy najmladšieho oddelenia JÚLŠ SAV v kontexte slovenskej lingvistiky a svetovej korpusovej lingvistiky uplynulých dvoch desaťročí?

Prudký vzostup elektronických jazykových databáz a korpusovej lingvistiky zhruba od 60. rokov v USA (H. Kučera, F. N. Francis – prvý elektronický korpus), V. Británii (R. Quirk a i. – *Survey of English Usage*) a v ďalších krajinách sa na Slovensku (najmä v JÚLŠ SAV a v Informačnom centre SAV, neskôr v Laboratóriu počítačovej lingvistiky PdF UK) začal zachytávať na prelome 90. rokov 20. st. Teoretické koncepcné východiská (formulované predovšetkým J. Horeckým) sa začali sľubne naplňovať v praktických pokusoch o generovanie slovenčiny (Páleš, 1994) i v zbieraní a spracúvaní textov v internej elektronickej databáze JÚLŠ SAV (podrobnejšie Šimková, 2006, 2008; Šimková – Garabík, 2013). Interný korpus, hoci nevelkého rozsahu a bez lingvistickej anotácie, sa od jeho sprístupnenia pracovníkom JÚLŠ SAV hneď využíval v lexikografickej práci – v nových vydaniach Krátkeho slovníka slovenského jazyka, Pravidiel slovenského pravopisu, pri tvorbe koncepcie a koncipovaní prvých hesiel SLOVNÍKA SÚČASNÉHO SLOVENSKEHO JAZYKA. Rozvíjali sa aj potrebné kontakty a kontrakty so zahraničím (Jarošová, 2001). Celý dobre rozbehnutý proces tvorby a využívania internej textovej databázy však stále viac brzdil nedostatok financií a pracovných kapacít. Voľne dostupné programy na spracovanie textov už kapacitne nezvládali narastajúce množstvo dát a na kvalitnejší softvér boli potrebné finančné prostriedky, ktoré však JÚLŠ SAV nemal k dispozícii a ani sa nedali získať z bežných zdrojov, napr. z grantovej agentúry VEGA. Na prelome tisícročí, keď sa v okolitých krajinách sprístupňovalo na internete vyhľadávanie v jednotlivých národných korpusoch, sa podobná snaha na Slovensku dostávala do útlmu, zaostávanie za svetom v tejto oblasti narástlo prakticky na 40 rokov a prehlbovalo sa vo všetkých súvisiacich zložkách: na slovenských vysokých školách sa nevyučovala počítačová a korpusová lingvistika, nerobili sa potrebné formálne opisy jazyka, neexistovali vhodné počítačové nástroje pre slovenčinu a pod. Vznikajúce nové pracovisko SNK nemalo k dispozícii žiadne textové dáta – existujúca interná databáza sa nemohla prevziať, pretože korpusové využitie získaných textov prostredníctvom siete internet nebolo právne ošetrené, no mohlo nadviazať na všetky dovtedy získané skúsenosti doma i vo svete.

Z domácich zdrojov sa čerpali najmä informácie o potrebách jednotlivých oblastí slovenského lingvistického výskumu z hľadiska pokrytia jazykových variet, rozsiahu, rozmanitosti a kvality spracúvaných textov a ich vonkajšej a vnútornej, lingvistickej anotácie. Dôležitou bola spätná väzba od pracovníkov oddelenia súčasnej lexikológie a lexikografie JÚLŠ SAV (porov. napr. Šimková, 2013), neskôr i od používateľov z Prešovskej univerzity v Prešove (najmä M. Sokolová a jej žiaci). Pri príprave pravidiel anotácie sme sa mohli oprieť o už takmer uzavretú diskusiu o tejto otázke a o Leechove zásady anotácie: a) možnosť vylúčenia, skrytia anotácie, b) oddeliteľnosť anotácie od textu, c) zrozumiteľnosť anotácie každému používateľovi, d) jasný spôsob a autorstvo anotácie, e) anotácia ako užitočná pomôcka pri analýze, nie bezchybný opis, f) konsenzuálnosť pravidiel anotácie vo vzťahu k rôznym jazykovým teóriám, g) nijaký anotačný systém nie je a priori štandardom, postupne môžu vzniknúť viaceré štandardy (Leech, 1993). Z okolitých, najmä 4 českých pracovísk podobného zamerania prichádzala pomoc v podobe pracovných pobytov, nezištného poskytnutia interných manuálov i nástrojov na spracovanie textov a vyhľadávanie v korpuse, aj v podobe poučení zo zistenia nesprávnosti či nevhodnosti niektorých postupov a pravidelného prednáškového host'ovania na pôde SNK (časť prednášok je zhrnutá v publikácii *INSIGHT INTO THE SLOVAK AND CZECH CORPUS LINGUISTICS*, 2006).

Postavenie oddelenia SNK však nebolo jednoduché vzhľadom na niektoré okolnosti, napríklad:

- išlo o najmladšie oddelenie JÚLŠ SAV nielen v zmysle času založenia, ale aj zloženia pracovného kolektívu, ktorého vekový priemer v tom čase sotva dosahoval 30 rokov (tento priemer prekračovali iba 2 pracovníci) a ktorého členovia boli v oblasti korpusovej lingvistiky prevažne úplnými začiatočníkmi,
- do čisto lingvistického prostredia vstúpili počítačoví odborníci, počítačové metódy a myslenie,
- lingvistická obec stála pred výzvou zvládnuť nové metódy práce s materiálom a po období, keď jazykových dokladov nebolo nikdy dosť, sa bolo treba naučiť selektovať a efektívnejšie analyzovať stále väčšie množstvá dát a formulovať vyhľadávacie príkazy tak, aby sa z materiálu získali všetky požadované informácie,
- autorom a majiteľom autorských alebo distribučných práv bolo potrebné vysvetľovať, že texty poskytnuté do národného korpusu nebudú komerčne ani inak zneužitú, komunikácia od oslovenia po získanie súhlasu bola neraz veľmi zdĺhavá a náročná,
- oddelenie sa nachádzalo v osobitnom režime financovania, ktoré bolo (a stále je) prísne podmienené plnením stanovených úloh,
- na obrovské pracovné nasadenie vplývali aj potreby lingvistickej obce a ďalších záujemcov o prácu so slovenskými jazykovými dátami, očakáva-

nia čo najrýchlejšieho priblíženia sa úrovni ostatných národných korpusov a sledovanie rámcového princípu pri tvorbe korpusu: *more data are better data* (čím viac dát, tým sú to lepšie dáta).

Pri schvaľovaní Projektu vybudovania Národného korpusu slovenského jazyka a elektronizácie jazykovedného výskumu v rokoch 2002 – 2006 bolo ako všeobecný cieľ stanovené zachytenie jazyka v celej jeho šírke (novinové texty, beletria, odborné publikácie, hovorený jazyk a pod.) na základe lingvisticky zdôvodnených kritérií a vytvorenie objektívneho a autentického zdroja jazykovej informácie, ktorý by bol materiálom východiskom na všestranný jazykovedný výskum, tvorbu základných akademických diel a aktualizáciu jestvujúcich praktických jazykových príručiek (porov. materiál predložený na rokovanie vlády SR, dostupný na: <http://www.rokovania.sk>). V konkrétnych bodoch, ktoré sa dopĺňali o ďalšie úlohy v rámci projektu ***Komplexné spracovanie slovenského jazyka a jeho elektronizácia na účely jazykovedného výskumu*** Štátneho programu výskumu a vývoja ***Aktuálne otázky rozvoja spoločnosti*** (2003 – 2006, hlavná riešiteľka M. Šimková), to znamenalo:

- koncepcne pripraviť štruktúru korpusu,
- vybudovať vlastný národný korpus,
- vyvinúť softvérové nástroje na spracovanie a správu korpusových databáz,
- koncepcne pripraviť a realizovať segmentáciu, anotáciu, indexáciu získaných textov,
- pripraviť právne podloženú zmluvu na získanie a použitie textov, osloviť potenciálnych poskytovateľov,
- koncepcne pripraviť a vybudovať:
 - terminologickú databázu,
 - databázu lexikografických diel,
 - paralelný korpus,
 - diachrónny korpus,
 - korpus nárečových textov,
 - korpus hovorených prejavov.

Uvedené koncepcné práce a výstupy bolo možné realizovať len po mnohých jazykových a počítačových analýzach a testovaniach. Na počítačové spracovanie slovenčiny bolo potrebné vyvinúť vlastné metódy a nástroje, každá prehliadnutá osobitosť jazyka sa vo výstupe prejavila ako chyba, ktorú bolo treba nájsť a vyriešiť v celom systéme vzťahov. Jednotlivé zdroje sa pripravovali na nekomerčné, vedecko-výskumné a učebné využitie tak, aby každý záujemca mohol získavať z korpusových dát potrebné jazykové informácie. Vzhľadom na autorský zákon a licenčné zmluvy na poskytnutie textov a ich využitie v korpusovom spracovaní sa pôvodné texty ani korpus ako celok neposkytujú tretím osobám.

Na konci prvej etapy projektu bolo zrejmé, že malá skupina pracovníkov SNK (7 pracovných miest) síce vytvorila veľké dielo, splnila, ba prekročila viaceré základné ciele, no nemohla splniť v potrebnom rozsahu všetky úlohy, najmä tvorbu hovoreného, nárečového a historického korpusu, pri ktorých bola nevyhnutná spolupráca s odborníkmi z príslušných oblastí. Výsledky dosiahnuté v prvej etape boli cenné aj ocenené (*Cena SAV za budovanie infraštruktúry pre vedu*, 2005), pracovisko SNK preklenulo priepasť zaostávania za akceleráciou korpusov a korpusovej lingvistiky vo svete, no v tejto fáze sa ocitlo len kúsok za jej okrajom a na dosiahnutie úrovne dynamicky napredujúcich počítačových a korpusových pracovísk v mnohých krajinách bolo potrebné pokračovať v začatom diele. Prvá etapa sa tak stala dobrým východiskom na prípravu ďalších materiálových zdrojov a počítačových nástrojov pre potreby modernej slovenskej lingvistiky a počítačového spracovania slovenčiny, ktorej pokračovanie bolo možné vďaka podpore MK SR, MŠ SR a SAV aj v ďalších etapách.

Počet pracovných miest v oddelení SNK sa podarilo v každej etape rozšíriť o jedno, takže od r. 2012 má kolektív 9 (prepočítaných) úväzkov (napr. Ústav Českého národného korpusu disponuje približne 40 zamestnancami). Vzhľadom na rozsah stanovených úloh bolo nevyhnutné zapojiť do rôznych počítačových, lingvistických a iných čiastkových prác aj externých spolupracovníkov. Od r. 2004 ich bolo celkovo vyše 250 – niektorí sa podieľali na veľmi špecifických prácach jednorazovo, väčšina však pravidelne niekoľko mesiacov alebo rokov.

Z výsledkov práce kolektívu SNK a spolupracovníkov sa na prvom mieste zvyčajne uvádzajú všeobecný jednojazyčný korpus písaných textov slovenského jazyka – vlastný, primárny Slovenský národný korpus (*prim*) a korpus zvukových záznamov prehovorov v štandardnej slovenčine – Slovenský hovorený korpus (*s-hovor*). Časovú os sprístupňovania jednotlivých verzií týchto korpusov širokej verejnosti na internete a zväčšovanie ich rozsahov znázorňujú súhrny v nasledujúcich tabuľkách. Rovnaký prehľad verzií s-hovor sa nachádza v štúdií Gajdošová – Šimková, 2013, kde sú aj podrobnejšie výklady o zložení hovoreného korpusu, spôsobe prepisu zvukových záznamov, ich anotácii a možnostiach vyhľadávania jazykových a rečových javov v hovorenom korpuse.

Tabuľka č. 1: Verzie Slovenského národného korpusu a ich rozsahy (token = znak alebo reťazec znakov medzi dvoma medzerami, teda slovo, interpunkčné znamienko, matematický znak, grafická značka a pod.)

Názov korpusu	Prístupný od	Počet tokenov (v mil.)	Počet slov (v mil.)	Počet unikátnych slov (v mil.)	Počet unikátnych tvarov slov (v mil.)
prim0.1	8/2003	30			
prim0.2	12/2003	170			
prim1	2004	182			

Názov korpusu	Prístupný od	Počet tokenov (v mil.)	Počet slov (v mil.)	Počet unikátnych slov (v mil.)	Počet unikátnych tvarov slov (v mil.)
prim-2.0	2005	250			
prim-2.1	2006	300	229	1,921	2,899
prim-3.0	2007	350	264	2,140	3,215
prim-4.0	2009	526	410	2,468	3,970
prim-5.0	2011	719	573	2,711	4,376
prim-6.0	1/2013	1 150	881	4,311	6,279
prim-6.1	9/2013	829	656	2,939	4,715

Tabuľka č. 2: Verzie a subkorpusy Slovenského hovoreného korpusu a ich rozsahy

Názov korpusu/subkorpusu	Prístupný od	Počet nahrávok	Časový rozsah	Počet tokenov
s-hovor-1.0	2008	71	12 hod., 45 min.	127 714
s-hovor-2.0	2010	154	72 hod., 17 min.	678 592
s-hovor-3.0	2011	246	180 hod., 23 min.	1 643 118
s-hovor-4.0	2012	353	282 hod., 37 min.	2 611 504
s-hovor-4.0-sane	2012	291	154 hod., 40 min.	1 564 260
s-hovor-4.0-upn	2012	62	127 hod., 57 min	1 047 244

Hlavnou zásadou budovania primárneho SNK i všetkých ďalších korpusov a databáz v komplexe projektov SNK je, že nová verzia je rozšírením predchádzajúcej, „pohlcuje“ ju a na vyhľadávanie jazykových informácií sa sprístupňuje záujemcom po získaní a spracovaní relevantného množstva dát a/alebo pri relevantnom skvalitnení anotácie. Prvé verzie (*prim0.1*, *prim0.2*) boli sprístupnené v rozpätí niekoľkých mesiacov, čo súviselo s testovacím režimom. Po dosiahnutí väčšieho množstva dát sa nové verzie hlavného korpusu od *prim-2.0* aktualizovali každý rok, od verzie *3.0* je to pravidelne každý druhý rok. Výnimkou je kratší rozstup medzi verziami *6.1* a *6.0*. Vo verzii *prim-6.0* sa nachádzalo značné množstvo nesprávne skonvertovaných textov, čo bolo spôsobené zmenou grafického systému vo dvoch vydavateľstvách, takže bolo potrebné jej nahradenie opravenou verziou *6.1*. V tomto prípade sa rozsah novej verzie korpusu nezväčšil, ale zmenšil.

Texty zaradené do korpusu sú podrobne bibliograficky a štýlovo-žánrovo anotované, všetky slovné tvary sú lematizované a morfológicky anotované – majú pri sebe informáciu o základnom tvare (leme) a gramatických vlastnostiach v danom kontexte.

Z vlastného veľkého korpusu sa od verzie *2.1* robia podkorpusy nielen podľa práva na prácu s textami a jazykovými informáciami prostredníctvom siete internet

alebo iba v rámci JÚLŠ SAV, ukotveného v licenčnej zmluve, ale aj podľa hlavných štýlov a ďalších kritérií. Z korpusu obsahujúceho úplne všetky texty (*snk-all*, resp. od verzie 6.0 *juls-all*) sa vyčlenia tie, ktoré môžu byť zaradené do korpusu prístupného na vyhľadávanie prostredníctvom siete internet, a vytvorí sa korpus *public-all*. Z neho sa potom tvoria všetky verejne prístupné podkorporusy príslušnej verzie:

- *-sane* – bez textov s nesprávnou diakritikou, bez textov pred roka 1955, z oblastí mimo Slovenska a z lingvistických časopisov,
- *-inf* – podkorpus publicistických (informatívnych) textov,
- *-prf* – podkorpus vedeckých, odborných a populárno-náučných textov,
- *-img* – podkorpus umeleckých textov,
- *-vyv* – vyvážený podkorpus (po jednej tretine z každého z uvedených štýlov),
- *-public-sk* – podkorpus všetkých pôvodných slovenských textov,
- *-img-sk* – podkorpus pôvodných slovenských umeleckých textov,
- *r55az89* – osobitný podkorpus textov z rokov 1955 – 1989.

Súčasťou každej novej verzie je celá škála informácií o štruktúre daného korpusu (zoznam bibliografických údajov všetkých textov a osobitne prekladov, zastúpenie textov podľa pôvodného jazyka diela, typu, žánru, vecnej oblasti) a o štatistických parametroch jednotlivých podkorporusov, resp. o jazykových a textových jednotkách, ktoré sú v nich obsiahnuté (frekvencie lemm, slov, bigramov, trigramov, tetragramov slov, jazykové modely).

Okrem databáz *prim* a *s-hovor* sú súčasťou komplexu SNK ďalšie špecializované korpusy a databázy. Uvádzame tu iba aktuálne verzie a ich rozsahy, podrobnejšie o štruktúre a spôsobe tvorby niektorých z nich porov. napr. R. Garabík – L. Dimitrova (2012), M. Šimková – R. Garabík (2012; 2013):

- ručne morfológicky anotovaný korpus – *r-mak-4.0* (1,2 mil. tokenov),
- webový korpus – *sk-web-2.0* (1,05 mld. tokenov),
- paralelné korpusy:
 - slovensko-francúzsky (600 tis. tokenov),
 - slovensko-ruský (5,5 mil. tokenov),
 - slovensko-latinský (1,5 mil. tokenov),
 - slovensko-český (240 mil. tokenov),
 - slovensko-anglický (370 mil. tokenov),
- Slovenská terminologická databáza – 23 oblastí (približne 6 000 terminologických záznamov),
- slovenský WordNet – 25 tis. synsetov,
- litovský WordNet – 15 tis. synsetov,
- morfológická databáza – takmer 100 tis. slov a 3,3 mil. tvarov,
- Historický korpus slovenčiny – 370 tis. tokenov,
- pripravuje sa Korpus slovenských nárečí.

Celkovo sa v uvedených textových a jazykových materiálových zdrojoch nachádzajú aktuálne takmer 3 miliardy slovných a iných textových jednotiek. Časť korpusov (*prim-6.0-public-all*, *s-hovor-4.0*, *legal-1.1*, *web-1.1*, *web-1.2* po odstránení duplicitných textov a s malými úpravami v tokenizácii a lematizácii) je od r. 2013 prístupná verejnosti v spojenom súbore *Omnia*, ktorý zo zdrojov SNK vytvoril V. Benko primárne pre potreby pracovníkov oddelenia súčasnej lexikológie a lexicografie JÚLŠ SAV.

Osobitnú súčasť práce SNK a verejnosťou najviac využívanú zložku predstavujú elektronické lingvistické, najmä lexikografické zdroje (<http://slovníky.korpus.sk>). Niektoré slovníky a databázy boli poskytnuté SNK na ďalšie spracovanie už v elektronickej podobe (KRÁTKY SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA, PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU, SYNONYMICKÝ SLOVNÍK SLOVENČINY a i.), mnoho tlačенých diel sa však muselo často náročne digitalizovať a následne opravovať a spracúvať, celý proces si vyžadoval premyslenú logistiku, administráciu a v neposlednom rade aj finančnú investíciu. V špecifických prípadoch bolo treba hľadať riešenia netriviálnych problémov nielen na úrovni počítačového spracovania, ale aj z lingvistického hľadiska (porov. Garabík – Kajanová, 2012). Do lingvistických zdrojov sa okrem spomínaných slovníkov postupne dopĺňali napríklad tieto publikácie a celé vydania časopisov:

- A. Bernolák: SLOWÁR SLOWENSKÍ ČEŠKO-LATÍNSKO-ŇEMECKO-UHERSKÍ, 1825;
- Ľ. Štúr: NAUKA REČI SLOWENSKEJ, 1846;
- Ľ. Štúr: NÁREČIA SLOWENSKUO ALEBO POTREBA PÍSAŇJA V TOMTO NÁREČÍ, 1846;
- S. Czambel: RUKOVÄŤ SPISOVNEJ REČI SLOWENSKEJ, 1902;
- PRAVIDLÁ SLOWENSKÉHO PRAVOPISU S ABECEDNÝM PRAVOPISNÝM SLOWNÍKOM, 1931;
- PRAVIDLÁ SLOWENSKÉHO PRAVOPISU S PRAVOPISNÝM SLOWNÍKOM, 1940;
- MORFOLÓGIA SLOWENSKÉHO JAZYKA, 1966;
- DYNAMIKA SLOWNEJ ZÁSOBY SÚČASNEJ SLOWENČINY, 1989;
- PRAMENE K DEJINÁM SLOWENČINY 1, 1992;
- JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS, od r. 1954;
- KULTÚRA SLOWA, od r. 1967;
- ČESKOSLOWENSKÝ TERMINOLOGICKÝ ČASOPIS, 1962 – 1966;
- SLOWENSKÁ REČ, od r. 1932;
- SOCIOLINGUISTICA SLOWACA 1 – 6;
- VARIA I – VIII;
- SLOWENSKÍ JAZYKOVEDCI, 1925 – 1975.

Vďaka sprístupneniu lingvistickej produkcie JÚLŠ SAV a ďalších relevantných titulov na internete sú výsledky slovenskej lingvistiky dostupné komukoľvek, kedykoľvek a kedykoľvek, čo oceňujú nielen slovakisti v zahraničí, ale aj lingvisti a iní záujemcovia na území Slovenska.

Stúpajúca kvantita i kvalita výsledkov práce kolektívu SNK a jedinečnosť tohto pracoviska, ktoré disponuje potrebnými elektronickými materiálovými zdrojmi a nástrojmi na výskum a počítačové spracovanie slovenčiny, prispeli k rozvinutiu spolupráce v mnohých domácich i zahraničných projektoch, vďaka ktorým sa mohli jednotlivé databázy lepšie využívať, zároveň aj skvalitňovať a rozširovať (uvádzame ich podľa roku začatia):

- *Využitie spoločných vlastností češtiny a slovenčiny na budovanie anotovaných národných jazykových korpusov* – Ústav formálnej a aplikovanej lingvistiky MFF UK Praha, 2004 – 2005.
- *Morfosyntaktická analýza Slovenského národného korpusu*, VEGA – FF PU Prešov, 2004 – 2006.
- *Budovanie paralelných korpusov (slovensko-chorvátsky a slovensko-ruský korpus)*, VEGA, 2005 – 2007.
- *MONDILEX*, FP7 – Bulharsko, Poľsko, Slovinsko, Rusko, Ukrajina, 2008 – 2010
- *Konfrontačný výskum kolokácií v slovenčine a v nemčine*, VEGA – FF UCM Trnava, 2008 – 2010.
- *Slovak Online* – Nemecko, Poľsko, Litva, 2009 – 2011.
- *Spracovanie obchodnovednej terminológie pre potreby Slovenskej terminologickej databázy s dôrazom na analýzu terminologických neologizmov*, VEGA – Ekonomická univerzita Bratislava, 2009 – 2011.
- *Svedkovia obdobia útlaku* – Ústav pamäti národa, 2010 – 2011.
- *EuroMatrixPlus*, FP7 – Nemecko, V. Británia, ČR, USA, Taliansko, Francúzsko, Írsko, Bulharsko, 2010 – 2012.
- *CESAR* – Maďarsko, Chorvátsko, Poľsko, Srbsko, Bulharsko, 2011 – 2013.
- *Konfrontační popis současného českého a slovenského lexika (systémové vztahy a komunikační koexistence)*, GAČR – ÚJČ AV ČR Praha, 2011 – 2014.
- Sémantická a distribučná analýza adjektív v nemčine a slovenčine, VEGA – FF UCM Trnava, 2011 – 2013.
- *Sila svedectva* – Ústav pamäti národa, 2011 – 2012.
- *NetWords* – 16 krajín, 2011 – 2015.
- *Hľadanie pravdy* – Ústav pamäti národa, 2012 – 2014.
- *lingvo.info* – Belgicko, Nemecko, Poľsko, Dánsko, Slovinsko, Litva, 2012 – 2014.
- *COST/PARSEME* – 27 krajín, jún 2013 – 2017.

Jedným z významných výsledkov zahraničnej spolupráce je publikácia *THE SLOVAK LANGUAGE IN THE DIGITAL AGE – SLOVENSKÝ JAZYK V DIGITÁLNOM VEKU* (Šimková a kol., 2012), pripravená s podporou projektu CESAR a METANET v spolupráci

s autormi z celého Slovenska v rámci Série bielych kníh o stave jazykov a jazykových technológií v Európe. Z hodnotenia úrovne podpory jazykových technológií štátnymi inštitúciami alebo komerčnými firmami vyplynulo, že 21 z 30 analyzovaných jazykov nemá žiadnu alebo má len slabú podporu a ich digitalizácia je nedostatočná. Medzi ne sa, napriek všetkým vybudovaným zdrojom, radí aj slovenčina, v ktorej je veľmi nedostatočne rozvinutá oblasť strojového prekladu, chýba sémantický korpus a viaceré špecializované nástroje na spracovanie písanej a hovorenej podoby slovenčiny. Cieľom Série bielych kníh bolo upozorniť vlády a komerčné sféry krajín so slabou podporou vývoja jazykových technológií na zaostávanie v tejto oblasti a iniciovať ich záujem o zlepšenie situácie najmä pre malé jazyky.

Súčasťou zapojenia sa SNK do medzinárodného kontextu sú bienálne konferencie SLOVKO, ktoré kolektív oddelenia SNK organizuje od r. 2005, keď prevzalo štafetu od organizátorov prvých dvoch ročníkov A. Jarošovej a V. Benka. Z každej konferencie (okrem druhého ročníka) vyšiel súbor príspevkov, od r. 2007 ho účastníci dostávajú už pred začatím konferencie:

- COMPUTER TREATMENT OF SLAVIC AND EAST EUROPEAN LANGUAGES. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovko 2005. Ed. R. Garabík. Bratislava: Veda 2005. 246 s.
- COMPUTER TREATMENT OF SLAVIC AND EAST EUROPEAN LANGUAGES. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovko 2007. Ed. J. Levická – R. Garabík. Brno: Tribun 2007. 318 s.
- NLP, CORPUS LINGUISTICS, CORPUS BASED GRAMMAR RESEARCH. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovko 2009. Ed. J. Levická – R. Garabík. Brno: Tribun 2009. 401 s.
- NATURAL LANGUAGE PROCESSING, MULTILINGUALITY. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovko 2011. Ed. D. Majchráková – R. Garabík. Brno: Tribun 2011. 180 s.
- NATURAL LANGUAGE PROCESSING, CORPUS LINGUISTICS, E-LEARNING. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovko 2013. Ed. K. Gajdošová – A. Žáková. Lüdenscheid: RAM-Verlag 2013. 303 s.

Od začiatku fungovania SNK sa veľká pozornosť venovala nielen poskytovateľom textov, bez ktorých by nemohol byť žiaden korpus (od r. 2002 bolo oslovených vyše 1 100 právnických i fyzických osôb, zmluvy sú uzavreté s takmer 700 z nich), ale aj všetkým používateľom – záujemcom o poznávanie jazykového systému a fungovania jazykových prostriedkov prostredníctvom elektronických zdrojov. Už v r. 2003 uskutočnili pracovníci SNK (M. Šimková, R. Garabík, A. Horák) prvé prednášky a workshopy o možnostiach využitia korpusov v lingvistickej práci pre kolegov a študentov Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, kde je korpus

stále veľmi využívaným zdrojom bádania. Rady používateľov sa od Prešova rozšírili do Košíc, z bratislavských slovakistických a počítačových pracovísk (JÚLŠ SAV, PdF UK, MFF UK, FIIT STU) aj do Trnavy a Nitry. Možnosť práce s korpusovým materiálom prostredníctvom siete internet otvorila priestor na intenzívnejší výskum slovenčiny aj zahraničným bádateľom – stálymi registrovanými používateľmi sú lingvisti z ČR, Poľska a ďalších slovanských krajín, ale aj slovakisti, slavisti, ba i ne-lingvisti z Nemecka, Rakúska, Švajčiarska, Holandska, Francúzska, Nórska, USA, Číny a ďalších krajín. Značnú časť všetkých registrovaných používateľov, ktorých počet sa postupne zvýšil na vyše 700 ročne, tvoria v súčasnosti učitelia základných a stredných škôl. Okrem stále pokračujúcich nepravidelných prezentácií, prednášok a workshopov sa od r. 2013 konajú na pôde SNK pod vedením K. Gajdošovej pravidelné semináre pre začiatočníkov i pokročilejších používateľov korpusových databáz (aktuálne informácie sú vždy na stránke korpus.sk, podrobnejšie porov. aj Gajdošová, 2013). Od mája do septembra 2013 sa na seminároch zúčastnilo takmer 150 záujemcov, z toho 55 priamo v SNK JÚLŠ SAV.

Keď J. Mistrík v ENCYKLOPÉDII JAZYKOVEDY konštatoval, že „Náš jazyk stojí dnes na úrovni najmodernejších jazykov sveta“ (c. d.), mal zrejme na mysli jazyk ako taký spolu s vtedajšími poznatkami o ňom. Nazdávame sa, že toto vyjadrenie, napriek vedomiu nedostatočného pokrytia všetkých oblastí jazyka a napriek viacerým chýbajúcim zdrojom a nástrojom, môžeme dnes rozšíriť aj o stav elektronických zdrojov, počítačového spracovania slovenčiny a korpusovej lingvistiky na Slovensku, k čomu prispela aj istá nevyhnutná súhra vonkajších a vnútorných faktorov. Vďaka existencii a výsledkom Slovenského národného korpusu sa podarilo nielen prekonať veľké zaostávanie Slovenska v tejto oblasti, ale SNK sa stalo špičkovým a veľmi efektívne pracujúcim kolektívom, ktorý rozsahom a obsahom práce dosahuje zaradenie medzi medzinárodne uznávané korpusové pracoviská, hoci tie disponujú podstatne väčším finančným rozpočtom aj počtom zamestnancov. V databázach SNK sa v súčasnosti nachádzajú rozsiahle materiálové zdroje s množstvom jazykových informácií a stále sa zlepšujúcimi nástrojmi na ich vyhľadávanie, selektovanie a usporadúvanie, ktoré umožňujú spracovať rozmanité výskumné úlohy. Neporovnateľne s doterajšími možnosťami jazykovedného výskumu i ďalších vedných odborov (literárna veda, história, psychológia, filozofia, etnológia, logopédia, informatika) sa v týchto zdrojoch dajú sledovať stopy minulého vývinu nášho jazyka, obraz sveta uplynulých desaťročí, ako aj predikovať ďalšie procesy. Elektronicky spracované a archivované zdroje slúžia zároveň na uchovávanie kultúrneho dedičstva pre budúce generácie.

Za 20 rokov od vydania ENCYKLOPÉDIE JAZYKOVEDY a za 11 od vzniku oddelenia Slovenského národného korpusu JÚLŠ SAV sa situácia v existencii a poznaní korpusu významne zmenila. Heslá *Slovenský národný korpus, korpusová lingvistika, po-*

čítačové spracovanie prirodzeného jazyka sa chystajú na zaradenie do príslušných zväzkov Encyklopédie Beliana, lexémy **korpus**, **korpusový** sa nachádzajú aj vo všeobecnom výkladovom Slovníku súčasného slovenského jazyka H – L (2011), kde sa už korpus nevykladá ako „ohraničený súbor jazykových výpovedí zaznamenaných písomne, príp. na magnetofónovej páske al. na platni“, ale ako „**rozsiahly súbor textov v elektronickej podobe**“. Napĺňaním leitmotívu tvorby korpusov „čím viac dát, tým sú to lepšie dáta“ sa v súčasnosti dospieva k natoľko veľkým rozsahom korpusov (miliardy jednotiek), že ich ohraničenosť sa relativizuje a v skutočnosti sa sleduje cieľ obsiahnuť také množstvo jazykových javov, ktoré by dostatočne reprezentovali alebo dokladali celý systém daného prirodzeného jazyka, resp. sa blížili až k hranici obsiahnutia všetkých jazykových javov. Tento rozmer predpokladá nielen kvantitatívny nárast textov, ale aj presnejšiu a všestrannejšiu lingvistickú anotáciu – v korpuse sa dajú nájsť len také prostriedky a také jazykové informácie, aké doň vložíme. V tomto smere čaká Slovenský národný korpus a korpusovú lingvistiku ešte veľa práce.

Literatúra

- Encyklopédia jazykovedy. Zost. J. Mistrík. Bratislava: Obzor 1993. 513 s.
- GAJDOŠOVÁ, Katarína: Cyklus prezentácií a praktických seminárov Vyhľadávanie v Slovenskom národnom korpuse. In: Slovenská reč, 2013, roč. 78, č. 3 – 4, s. 209 – 211.
- GAJDOŠOVÁ, Katarína – ŠIMKOVÁ, Mária: Slovenský hovorený korpus (2008 – 2012). In: Jazykovedné štúdie XXXI. Ed.: K. Gajdošová – A. Žáková. Bratislava: Veda 2013 (v tlači).
- GARABÍK, Radovan – DIMITROVA, Ludmila: Bilingual Corpus – Digital Repository for Preservation of Language Heritage. In: Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage. Museology & Heritage Studies II/2012, s. 132 – 141.
- GARABÍK, Radovan – KAJANOVÁ, Michaela: Problémy a výsledky počítačového spracovania diela *Slowár Slowenski Česko-Latinsko-Německo-Uherski seu Lexicon Slavicum Bohemico-Latino-Germanico-Ungaricum*. In: Slovo v slovníku. Ed. K. Buzássyová – B. Chocholová – N. Janočková. Bratislava: Veda 2012, s. 294 – 300.
- Insight into the Slovak and Czech Corpus Linguistics. Ed. M. Šimková. Bratislava: Veda 2006. 208 s.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Malá inventúra pred hľadaním spoločného jazyka. In: Slovenčina a čeština v počítačovom spracovaní. Ed. A. Jarošová. Bratislava: Veda 2001, s. 7 – 10.
- LEECH, Geoffrey: Corpus Annotation Schemes. In: Literary and Linguistic Computing, 1993, Vol. 8, No. 4, s. 275 – 281. Cit. podľa Leech, Geoffrey: Anotační systémy pro značkování korpusů. In: Acta Universitatis Carolinae. Philologica 3 – 4. Studie z korpusové lingvistiky. Praha: Univerzita Karlova – Nakladatelství Karolinum, s. 185 – 197.
- PÁLEŠ, Emil: SAPFO. Parafrázovač slovenčiny. Počítačový nástroj na modelovanie v jazykovede. Bratislava: Veda 1994. 308 s.
- Projekt budovania Národného korpusu slovenského jazyka a projekt elektronizácie jazykovedného výskumu v rokoch 2002 – 2006. Materiál predložený na rokovanie vlády SR. Dostupný na WWW: <http://www.rokovania.sk>
- Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2006. 1134 s.

- ŠIMKOVÁ, Mária: Slovak National Corpus – History and Current Situation. In: *Insight into Slovak and Czech Corpus Linguistics*. Ed. M. Šimková. Bratislava: Veda 2006, s. 152 – 159.
- ŠIMKOVÁ, Mária: Korpusová lingvistika na Slovensku. In: *Jazykovedný časopis*, 2008, roč. 59, č. 1 – 2, s. 11 – 24.
- ŠIMKOVÁ, Mária: Язык – корпус – словарь. In: *70 години българска академична лексикография*. Sofia: Akademično izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“ 2013, s. 39 – 47.
- ŠIMKOVÁ, Mária – GARABÍK, Radovan: The Slovak National Corpus and its Corpus Linguistic Resources. In: *Prace filologiczne*, tom LXIII. Warszawa: Wydział polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2012, s. 109 – 119.
- ŠIMKOVÁ, Mária a kol.: The Slovak Language in the Digital Age – Slovenský jazyk v digitálnom veku. White Paper Series/Séria bielych kníh. Ed. G. Rehm – H. Uszkoreit. Berlin – New York: Springer 2012. 85 s. (dostupná na WWW: <http://www.meta-net.eu/whitepapers/volumes/slovak>)
- ŠIMKOVÁ, Mária – GARABÍK, Radovan: Slovenský národný korpus (2002 – 2012): východiská, ciele a výsledky pre výskum a prax. In: *Jazykovedné štúdie XXXI*. Ed.: K. Gajdošová – A. Žáková. Bratislava: Veda 2013 (v tlači).

VEDECKÁ ČINNOSŤ A VÝSTUPY ODDELENIA DEJÍN SLOVENČINY, ONOMASTIKY A ETYMOLOGIE JÚLŠ SAV*

Iveta Valentová – Ľubor Králik

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Panská 26, 813 64 Bratislava

e-mail: ivetav@juls.savba.sk – kralik@juls.savba.sk

VALENTOVÁ, I. – KRÁLIK, L.: Research Activities and Outputs of the Department of History of the Slovak language, Onomastics and Etymology of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences. In: *Slovak Speech*, 2013, vol. 78, no. 6, p. 368 – 381.

Abstract: The paper deals with the origins, history, activities and scholarly outputs of the Department of History of the Slovak language, onomastics and etymology of Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences in Bratislava and its awards at home and abroad. It focuses on the use of departmental work results mainly linguistic and historical research, but also on its wider social application for the professional and general public. The authors put a special emphasis on the characteristics of the HISTORICAL DICTIONARY OF THE SLOVAK LANGUAGE (1991 – 2008), in which domestic and foreign professional and general public acquires a comprehensive scholarly description of the written form of the lexis, beginning with a formation of the cultural Slovak language, which dates back to the extinction of the Great Moravian Empire up to the codification of A. Bernolák (11 – 18 centuries) and three volumes of the series the SOURCES TO HISTORY OF SLOVAK LANGUAGE (1992, 2002, 2008), in which members of the department have made available previously unpublished and inaccessible linguistic heritage in transliterated form from the sources of the dictionary, monographic publication from historical lexis and onomastics (works by V. Blanár, J. Doruľa, R. Kuchar, J. Skladaná, M. Majtán, I. Valentová and others). They address in detail: to the latest publication, the OLDER SLOVAK LEXIS IN INTERLINGUAL RELATIONS (2011) created by members of department as well as a current project of digital processing of the Slovak lexicon of anonyms (minor place names), the activities of the Slovak Onomastic Commission, in which some members of the department have been working, etymological research of the Slovak and Slavic lexis and to the preparation of the SHORT ETYMOLOGICAL DICTIONARY OF THE SLOVAK LANGUAGE, whose author of which is going to be L. Králik.

Key words: history of the Slovak language, the older Slovak lexis, onomastics, etymology

Výskum dejín slovenčiny predstavuje základ pre ďalšie výskumy jednotlivých rovín súčasného slovenského jazyka a je neodmysliteľnou súčasťou slavistických výskumov. Mnohé javy súčasného jazyka sa nedajú vysvetliť bez poznania predchádzajúceho vývinu. Oddelenie dejín slovenčiny (tzv. historické oddelenie, dnes oddelenie dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie) sa sformovalo na jar r. 1951 ešte v rámci Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení pod vedením Eugena Jónu. Hlavným cieľom oddelenia bolo zostaviť koncepciu dokladového a výkladového slovníka slovenčiny z predpisovného obdobia, ktorý by poskytoval dob-

* Príspevok bol vypracovaný v rámci grantových projektov VEGA č. 2/0071/11 Slovník slovenských anojkoným, č. 2/0095/11 Etymologický výskum slovenskej lexiky – 3. etapa.

rý a spoľahlivý základ nielen pre správne chápanie a výklad slovenských historických textov, ale aj pre ďalší výskum vývinu slovenskej slovnej zásoby, dejín slovenského jazyka, slovakistiky a slovenskej historicko-porovnávacej jazykovedy. Predmetom lexikografického spracovania bola slovná zásoba utvárajúcej sa písomnej podoby kultúrnej slovenčiny, predstavujúcej vo vývine slovenského jazyka predpisovný, nekodifikovaný, no istým spôsobom kultivovaný jazykový útvar, ktorého variabilnosť bola podmienená krajovým nárečovým zafarbením a nerovnakou mierou využívania prevzatých neslovenských, najmä českých jazykových prvkov, vyplývajúcich z nerovnakého vzdelania a vybavenia autora textu, no i z jeho zámeru, ako aj z charakteru písomnosti.

Členovia oddelenia dejín slovenčiny od jeho vzniku sa zamerali na intenzívny archívny výskum starších slovenských jazykových pamiatok zo slovenských a zahraničných archívov. Za dve desaťročia sa zozbieralo pomerne veľké množstvo doteraz nepublikovaných písomností zo 16. – 18. storočia, ktoré predstavujú dobrú základňu pre všestrannú jazykovú analýzu. Spolu s textami publikovanými v osobitných edíciách, monografiách a monografických štúdiách a s historickými tlačami z tohto obdobia sa vytvorila materiálová základňa historického slovníka i východisko na ďalšie všestrannejšie výskumy predpisovnej slovenčiny. Úplnou aj výberovou excerpciou sa vybuodovala kartotéka slovníka, archív fotokópií a mikrofilmov, archív transliterovaných textov a súpis slovenských jazykových pamiatok, ktoré tvorili pramennú základňu pre slovník.

Z uvedenej materiálovej bázy na základe koncepcie slovníka stredného typu sa pod vedením Štefana Peciaru začali koncipovať slovníkové heslá.¹ V rokoch 1981 – 1983 autorský kolektív viedol Izidor Kotulič a od roku 1984 Milan Majtán. 1. zväzok HISTORICKÉHO SLOVNÍKA SLOVENSKEHO JAZYKA (ďalej HSSJ) (A – J) vyšiel v roku 1991, 2. (K – N) v roku 1992, 3. (O – P pochytká) v roku 1994, 4. (P poihrať sa – pytlovať) v roku 1995, 5. (R – Š) v roku 2000, 6. (T – V) v roku 2005 a posledný 7. zväzok (Z – Ž, dodatky) v roku 2008.² Všetky zväzky sú digitalizované a piaty zväzok je prístupný aj na internetovej stránke Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV.

¹ Podrobnejšie genézu prác na príprave slovníka a zmenách v koncepcii opisuje M. Majtán v príspěvkoch *Ako vznikala súčasná podoba HISTORICKÉHO SLOVNÍKA SLOVENSKEHO JAZYKA* (2008) a *GENÉZA HISTORICKÉHO SLOVNÍKA SLOVENSKEHO JAZYKA Z POHĽADU JEHO TVORCOV* (2008).

² Autorský kolektív HSSJ tvorili V. Blanár (1. – 3. zv.), M. Gigerová, rod. Sitárová (5. – 7. zv.), A. Hríbková (6. zv.), E. Jóna (1. zv.), I. Kotulič (1. – 3. zv.), M. Kováčová (3. – 7. zv.), E. Krasnovská (1. – 7. zv.), R. Kuchar (1. – 3., 5., 7. zv.), T. Laliková (3. – 7. zv.), M. Majtán (1. – 7. zv.), M. Majtánová (1. – 4. zv.), R. Ondrejková (5. – 7. zv.), D. Ondrejkošová (3. – 4. zv.), Š. Peciar (1. zv.), B. Ricziová (1. – 2., 4. zv.), J. Skladaná (1. – 2., 4. – 7. zv.), A. Szabová, rod. Osadská (6. – 7. zv.), I. Valentová (6. – 7. zv.). V internej redakcii slovníka boli v 1. – 2. zv. M. Majtán, V. Blanár, I. Kotulič a Š. Peciar, v 3. – 4. zv. M. Majtán, V. Blanár, I. Kotulič a M. Majtánová, od 5. zv. M. Majtán, R. Kuchar a J. Skladaná. Recenzentmi slovníka boli v prvých štyroch zväzkoch I. Němec a R. Krajčovič, v ďalších troch R. Krajčovič a P. Žigo. Vedeckým redaktorom HSSJ bol M. Majtán.

V súčasnosti sa pripravuje sprístupnenie aj ostatných zväzkov. Sedem zväzkov HSSJ má spolu 4 322 strán. Spracúva sa v ňom v 47 330 heslových statiach viac ako 70 000 slov (lexikálnych jednotiek), vykladajú sa ich významy, gramatické charakteristiky, genetické, zemepisné a štylistické začlenenie do slovnej zásoby slovenčiny, lexikalizované slovné spojenia a frazémy doložené niekoľkými stovkami tisícov dokladov z rukopisných aj tlačených slovenských jazykových pamiatok spočiatku v minimálnych, neskôr v pomerne primeraných kontextoch, čím sa zvýšila nielen dokumentačná, ale aj spoločenská a kultúrohistorická hodnota slovníka.

HSSJ je dielom, v ktorom sa domácej a zahraničnej odbornej a laickej verejnosti dostáva do rúk komplexný vedecký opis slovnej zásoby od utvárajúcej sa písomnej podoby kultúrnej slovenčiny od zániku Veľkej Moravy po Bernolákovu kodifikáciu (11. – 18. stor.). Po prvý raz sa v dejinách slovenčiny podáva pomerne podrobný obraz o rozsahu a členení slovnej zásoby jazyka slovenskej národnosti v predpisovnom období. HSSJ je významným a dôležitým príspevkom k poznaniu vývinu slovenčiny a jej slovnej zásoby a prispeje k ďalšiemu riešeniu zložitých otázok formovania a rozvoja slovenského národa a k osvetľovaniu jeho spoločenských a kultúrnych súvislostí. Pre súčasnú slovenskú spoločnosť i pre výchovu budúcich generácií bude mať preto nielen čisto filologický, ale aj kultúrohistorický a kultúrpolitický význam. O tom, že HSSJ je naozaj jedným z najvýznamnejších diel slovenskej jazykovedy, svedčia aj ocenenia autorského kolektívu *prémiou Literárneho fondu za dielo Historický slovník slovenského jazyka 4* (1996), *Cenou Slovenskej akadémie vied za vedeckovýskumnú prácu na 7. zväzku Historického slovníka slovenského jazyka* (2009) a celého diela *Cenou poroty za slovník vydaný ve Slovenské republike* (2010), ktorú mu v rámci súťaže *Slovník roku* udelila Jednota tlumočníkov a prekladateľů (Praha).

Autorský kolektív HSSJ súbežne s koncipovaním a redigovaním hesiel HSSJ sprístupňoval v transliterovanej podobe dovtedy nepublikované a neprístupné jazykové pamiatky z pramennej základne HSSJ v zatiaľ troch zväzkoch edície PRAMENE K DEJINÁM SLOVENČINY 1 (1992), 2 (2002), 3 (2008). Všetky zväzky sú sprístupnené aj na internetovej stránke Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Najväčšiu časť tvorí výber pamiatok administratívno-právneho charakteru a súkromnej korešpondencie, ukážky z liečiteľských návodov a receptov, zo zbierok praktických rád pre poľnohospodárov a domácnosť, kalendár, súbor spisov predstavujúcich začiatky chémie, ukážky z diel náboženského charakteru, slovníkov a časti prekladov diel svetovej literatúry z latinčiny do kultúrnej slovenčiny predpisovného obdobia. Druhý zväzok obsahuje aj slovenský preklad celého diela J. A. Komenského JANUA LINGUAE LATINAE RESERATA od Františka Buřovského z r. 1666. Na pramenných textoch možno demonštrovať ako sa formovali jednotlivé štýlové nárečové vrstvy slovenčiny v predpisovnom období, ako sa uplatňovala v písomnostiach slovenčina bez ohľadu

na žáner, štýlové zaradenie a konfesijnú príslušnosť autora alebo prekladateľa. Spolu s doterajšími knižnými edíciami starších slovenských jazykových pamiatok a edíciami publikovanými v odborných časopisoch a tematických zborníkoch všetky zväzky predstavujú dobré východisko pri štúdiu vývinu a dejín slovenského jazyka, historickej gramatiky a historickej lexikológie pre domácich i zahraničných slovakistov a slavistov, ako aj pre širší okruh bádateľov z radov historikov, etnológov a záujemcov o staršiu slovenčinu. Vysokoškolským pedagógom a študentom môžu poslúžiť pri cvičeniach a seminároch z dejín slovenčiny.

Členovia oddelenia konfrontovali výsledky svojich výskumov slovnej zásoby staršej slovenčiny predpisovného obdobia s lexikografickou prácou na slovníku a výsledky svojich bádání publikovali v edícii JAZYKOVÉDNÉ ŠTÚDIE 6 (1961), 16 (1980), 17 (1982), 18 (1983), 29 (2011, venované životnému jubileu V. Blanára), v konferenčných zborníkoch a vedeckých, odborných i popularizačných časopisoch. Materiály z konferencie o výskume a opise slovnej zásoby slovenčiny v Smoleniciach v marci 1983 boli publikované v zborníku OBSAH A FORMA V SLOVNEJ ZÁSObE (1984). Pri príležitosti životného jubilea Jána Doruľa vyšiel zborník Z VÝVINU SLOVENSKEJ LEXIKY (1993), v ktorom možno nájsť štúdie z oblasti staršej slovenskej lexiky a onomastiky. Publikácia Z HISTÓRIE LEXIKY STARŠEJ SLOVENEČINY (2008) obsahuje väčšinou staršie materiálové štúdie kolektívu autorov HSSJ. Príspevky ukazujú, že bádanie v oblasti lexikológie a následné vypracúvanie vedeckých štúdií či odborných článkov a spracúvanie lexikálnej i významovej stránky jednotlivých slov, slovných čeladi alebo vecných okruhov v slovníkových heslách veľmi úzko súvisia, sú potrebné a porovnateľné.

Niektoré práce z oblasti dejín jazyka vyšli ako monografie. Predmetom publikácie Vincenta Blanára ZO SLOVENSKEJ HISTORICKEJ LEXIKOLÓGIE (1961) je slovníkový rozbor počtových kníh zemianskeho banského súdu v Boci zo 16. storočia. Autor sa zamerával na lexikografické otázky, metodologické problémy a na osvetlenie pomeru medzi vtedajšou českou spisovnou normou a slovenským nárečovým základom. Táto práca priniesla zaujímavý materiál z oblasti baníckej terminológie. V monografii LEXIKÁLNO-SÉMANTICKÁ REKONŠTRUKCIA (1984) sa V. Blanár venoval jednej z centrálnych otázok historickej i synchronickej lexikológie a lexikografie – problematike významovej stránky najmenších a malých lexikálno-sémantických systémov. Táto práca je zhrnutím výskumov v oblasti lexikálnej sémantiky z hľadiska synchronného, diachrónneho a porovnávacieho aspektu.

Ján Doruľa v práci Z HISTÓRIE SLOVENSKEJ SLOVNEJ ZÁSObY (1972) analyzoval slovenskú historickú lexiku v širokých jazykových kontextoch a mimojazykových súvislostiach, čo mu umožnilo postihnúť významovú stavbu slov z rozličných vrstiev slovenskej lexiky. V monografii SLOVÁCI V DEJINÁCH JAZYKOVÝCH VZŤAHOV (1977) sa sústredil na historickú slovenskú lexiku v kontexte iných jazykov a s tým súvisiacich

spoločensko-historických pomerov. Práca vyvolala ohlas nielen v jazykovednej, ale aj v historickej literatúre a slavistike. V publikácii TRI KAPITOLY ZO ŽIVOTA SLOV (1993) sa zameral na kľúčové slová, ktoré sú dôležité pre pochopenie historického vývinu slovenčiny a spisovného jazyka na území Slovenska. Rozoberá postoje slovenských vzdelancov k jazyku a poukazuje na rozdiely v týchto postojoch u slovenských katolíkov a evanjelikov. Osvetlil zákonitosti vzniku a vývinu viacerých typov slovenských priezvisk, aj vývinu ženských pomenovaní a rodinných mien.

Monografia Rudofa Kuchara PRÁVO A SLOVENČINA V DEJINÁCH (1998) priniesla pohľad na niekoľkostoročné jazykové formovanie a stváranie právnej terminologickej zložky lexiky staršej slovenčiny a jej začlenenie do európskeho kontextu. R. Kuchar sprístupnil vedeckej, odbornej i širšej verejnosti v transliterovanej podobe prvú najväčšiu a súčasne súvislú jazykovú pamiatku, ktorá pochádza zo slovenského prostredia – Žilinskú právnu knihu (14. – 15. stor.). Vychádzala postupne v dvoch vydaniach: ŽILINSKÁ PRÁVNÁ KNIHA (MAGDEBURSKÉ PRÁVO) (1993), ŽILINSKÁ PRÁVNÁ KNIHA (ZÁPISY PRÁVNÝCH ÚKONOV ŽILINSKÝCH MEŠŤANOV) (2001), ŽILINSKÁ PRÁVNÁ KNIHA. PREKLAD MAGDEBURSKÉHO PRÁVA – ZÁPISY PRÁVNÝCH ÚKONOV ŽILINSKÝCH MEŠŤANOV (2009). Podľa autora obidve časti knihy sú zapísané jazykom, ktorý predstavuje slovenský ústny kultúrny jazyk slovenských vzdelancov, utvorený na báze západoslovenských nárečí, s niektorými stredoslovenskými a s početnými českými prvkami. Súčasťou posledného vydania je charakteristika lexikálnej, tvaroslovnej, syntaktickej, hláskoslovnej a grafickej stránky jazyka tejto významnej pamiatky.

Jana Skladaná v monografii FRAZEOLOGICKÝ FOND SLOVENČINY V PREDSPISOVNOM OBDOBÍ (1993) ukázala bohatstvo historickej frazeológie, ktorú analyzovala z hľadiska vývinu jazyka a porovnala s frazémami v súčasnom jazyku. Podala štruktúrnú klasifikáciu frazém skúmaného obdobia, pričom sa zamerala na zachytenie jednotlivých štruktúrno-sémantických modelov na základe vybraného materiálu a ich význam pre výskum diachrónej i synchrónnej frazeológie. Knižka J. Skladanej SLOVÁ Z HLŤÍN DÁVNÝCH VEKOV (1999) je určená širšej verejnosti. Autorka v nej vysvetľuje na pozadí histórie, mytológie, Biblie, povestí či iných prameňov pôvod ustálených spojení a frazeologizmov, ktoré sa používajú v bežnom, každodennom styku.

HSSJ poskytuje množstvo podnetov na ďalšie výskumy prirodzeného vývinu jazyka. Jednou z možností, ktorá obohacuje poznanie človeka o prirodzenom vývine nášho národného jazyka, je hľadanie jeho identity v multikultúrnom prostredí a poukázanie na viaceré diferenciacné a integračné tendencie príznačné pre oficiálnu sféru používania jazyka v rôznych spoločenských situáciách, štýloch a ich žánroch. Slovenský jazyk až do Bernolákovej kodifikácie (1787) nemal jednotnú a záväznú podobu a vyznačoval sa množstvom podôb, ktoré odrážali územnú, štýlovú aj žánrovú diferencovanosť, plnili verejnú funkciu a vyznačovali sa nadnárečovými prvkami. Na tieto podoby jazyka mala výrazný vplyv aj konfesiónalna orientácia používa-

tel'ov jazyka, hospodárske, administratívne a kultúrne kontakty s inojazyčným prostredím, s geneticky a areálovo blízkymi aj vzdialenými jazykmi. Funkčný prístup pri koncipovaní HSSJ umožnil zachytiť prevzatú lexiku, ktorá poukazuje na vplyv medzijazykových kontaktov a koexistenciu slovenčiny s inými jazykmi od najstarších čias.

Vďaka tomuto prístupu Martina Kopecká, Tatiana Laliková, Renáta Ondrejková, Jana Skladaná a Iveta Valentová na pozadí materiálu HSSJ mohli vytvoriť základný korpus predpisovnej lexiky z medzijazykového hľadiska a osobitné súbory tematických celkov s orientáciou na jednotlivé jazyky, ktoré ovplyvnili predpisovnú lexiku z hľadiska významu (latinizmy, germanizmy, bohemizmy, hungarizmy, polonizmy...). Na základe komplexnej analýzy jednotlivých súborov, ktorá bola zameraná na sémantickú charakteristiku, tematickú a štýlovú príslušnosť sledovaných lexikálnych jednotiek, formálnu, grafickú či pravopisnú adaptáciu prevzatých slov do slovenčiny, vznikla kolektívna monografia *STARŠIA SLOVENSKÁ LEXIKA V MEDZIJAZYKOVÝCH VZŤAHOCH* (2011). Súčasťou publikácie je syntetizujúca štúdia, ktorá obsahuje chronologizáciu vplyvov jednotlivých cudzích jazykov na slovenčinu v predpisovnom období, opis jednotlivých časových vrstiev a vln ich pôsobenia podmienených určitými spoločenskými a historickými udalosťami, ako aj žánrovú a štýlovú diferenciaciu prevzatých lexém a ich adaptáciu. Analýza vplyvu jednotlivých jazykov na slovenský jazyk poskytla možnosť určiť mieru externého vplyvu na vývin lexiky v oblasti rozširovania a zužovania významu slov, stabilizovania administratívnej, právnickej, remeselníckej a inej odbornej terminológie a významným spôsobom pomohla charakterizovať kontinuitu vývinu slovotvorných postupov a slovotvorných prostriedkov v kontakte s geneticky príbuznými i nepríbuznými jazykmi, prispela k postihnutiu integračných tendencií v terminologickej oblasti, ale aj k postihnutiu stimulačných funkcií cudzích jazykov na rozširovanie a širšie využívanie domácich slovotvorných prostriedkov a postupov, na adekvátne využívanie existujúcich domácich výrazových prostriedkov v žánroch verejného styku. Osobitnú časť knihy tvorí slovník prevzatých slov v predpisovnom období slovenčiny usporiadaný podľa východiskových jazykov a množstva prevzatí, ktoré sa nachádzali v pramennej základni HSSJ.

Monografia tvorí odrazový mostík pre ďalší výskum staršej slovenskej i neslovenskej lexiky a podklad na hodnotenie neskorších tendencií vo vývine nášho jazyka i jeho kodifikácii. Umožní objektívne zhodnotiť a zaujať postoj aj k súčasným tendenciám a vonkajším vplyvom na náš národný jazyk a názorom na ne. Je inšpiračným zdrojom a prameňom nielen pre odborníkov zaoberajúcich sa historickou lexicológiou, lexikografiou, etymológiou, onomastikou, dejinami slovenčiny a pre historikov, ale aj pre lingvistov, ktorí sa zaoberajú jazykom zo synchronného hľadiska, i pre širšiu verejnosť.

Publikácie oddelenia sú zdrojom informácií predovšetkým pre vedeckých pracovníkov, pedagógov a študentov slovakistiky, slavistiky, histórie a etnológie, ktorým slúžia pri skúmaní staršej slovenčiny, ale majú aj oveľa širšie spoločenské využitie. Odborno-náučné texty z oblasti medicíny, stredoveké návody na výrobu rozličných liečiv môžu zaujať lekárov, lekárnikov i ľudí zaoberajúcich sa napr. alternatívnou medicínou a liečiteľstvom práve dnes na vlnu záujmu o návrat k prírodným produktom. Podrobné údaje o poveternostných podmienkach počas niekoľkých rokov v polovici 18. storočia, ktoré sú obsahom Kalendára v 3. zv. PRAMEŇOV, ponúkajú zaujímavý materiál pre pracovníkov meteorológie. Terminológia súdnych a majetkovo-právnych písomností zachytená vo všetkých zväzkoch PRAMEŇOV, v ŽILINSKEJ PRÁVNEJ KNIHE, v monografii PRÁVO A SLOVENČINA V DEJINÁCH či v súbore historických textov v publikácii určenej pre širokú verejnosť KRUPINSKÉ PRÍSNE PRÁVO (1979), ktorú edične pripravili Milan Majtán a Marie Majtánová, rozširia obzory aj právnikom a historikom práva. Vývin prechýľovania ženských priezvisk v monografii Jána Doruľa (z r. 1993) a v početných štúdiách napr. Vincenta Blanára, Milana Majtána a iných o vývine priezvisk a pomenovacích sústav sa objasňuje pôvod a význam prípony *-ová* a celkovo prechýľovania ženských priezvisk, čo prispieva k adekvátnemu rozhodovaniu o zmenách v zákone o matrikách a v zákone o mene a priezvisku.

Členovia oddelenia sa intenzívne zapájajú aj do medzinárodných slavistických štruktúr, napr. Ján Doruľa bol predseda nielen Slovenského komitétu slavistov, ale aj člen a viceprezident Medzinárodného komitétu slavistov a predseda 11. medzinárodného zjazdu slavistov a organizačného štábu zjazdu v Bratislave.

Onomastický výskum má v Jazykovednom ústave L. Štúra dlhú tradíciu. Možno povedať, že toto oddelenie je kolískou onomastiky, tu sa zrodila slovenská onomastická škola, ktorej základ tvorí teória vlastného mena Vincenta Blanára založená na obsahovom a funkčnom chápaní vlastného mena a binárnej povahy, spätosti lingvistického a onymického statusu vlastného mena. Teoretické východiská V. Blanára, o ktoré sa opierajú slovenskí i zahraniční onomastici, boli publikované v mnohých štúdiách a zhrnuté v monografii TEÓRIA VLASTNÉHO MENA. STATUS, ORGANIZÁCIA A FUNGOVANIE V SPOLOČENSKEJ KOMUNIKÁCII (1996) (vyšla aj v nemčine v r. 2001) a v monografickej štúdii VLASTNÉ MENO VO SVETLE TEORETICKEJ ONOMASTIKY (2008, vyšla v dvoch vydaniach, matičné vydanie s anglickým prekladom).

Vincent Blanár v spolupráci s Jánom Matejčíkom aplikovali teóriu obsahových modelov vlastných mien na neúradný stredoslovenský antroponymický materiál a publikovali v dvoch častiach široko koncipovanej monografie ŽIVÉ OSOBNÉ MENÁ NA STREDNOM SLOVENSKU. 1. 1. DESIGNÁCIA OSOBNÉHO MENA. (1978), 1. 2. DISTRIBÚCIA OBSAHOVÝCH MODELOV (1983), na ktorú nadväzuje aj monografia Ivety Valentovej ŽIVÉ OSOBNÉ MENÁ V HORNONITRIANSKEJ OBLASTI (2009). Autorka charakterizovala prostredníctvom pomenovacích modelov obsahových, motivačnú a jazykovú stránku ži-

vého pomenúvania v dvoch obciach Hornej Nitry a posun vo vývoji živého pomenúvania oproti výsledkom v práci V. Blanára a J. Matejčíka. Vývin a zisťovanie frekventovaných pomenovacích modelov neúradných (živých) mien, ktoré sa začali tvoriť po uzákonení dvojmennej pomenovacej sústavy počas josefínskych reforiem, ukazuje smerovanie v pomenúvaní osôb a odhaľuje pomenovacie postupy, ktoré fungovali už počas vzniku a formovania priezvisk.

Milan Majtán v spoluautorstve s Matejom Považajom publikovali popularizačnú príručku o rodných (krstných) menách, ktorá vyšla v niekoľkých vydaniach – pod názvami *MENO PRE NAŠE DIEŤA* (1983, 1985, 1993), *VYBERTE SI MENO PRE SVOJE DIEŤA* (1998). Táto populárna publikácia neslúži iba rodičom na inšpiráciu pri výbere mena pre svojho potomka, ale oboznamuje odbornú i širšiu verejnosť s pôvodom rodných (krstných) mien, s vývinom pomenovacej sústavy na území Slovenska a dodnes je smerodajnou pomôckou matrikárom pri zápise rodných mien.

Aj keď výskum hlavne štruktúrnych typov osadných, miestnych názvov je doménou pracovníkov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, naliehavá potreba príručky, v ktorej by sa zachytil a spracoval mimoriadne pestrý vývin názvov obcí na Slovensku počas predchádzajúcich dvoch storočí, ktorý bol spôsobený situáciou v mnohonárodnostnom Uhorsku a ďalšími osudmi Slovenska a inými okolnosťami, vyvolala vznik knihy Milana Majtána *NÁZVY OBCÍ NA SLOVENSKU ZA OSTATNÝCH DVE-STO ROKOV* (1972). Publikácia mala mimoriadny úspech doma i v zahraničí (náklad 2000 exemplárov sa rozpredal za necelý týždeň). Keďže vývin v oblasti sídelných názvov pokračoval, v r. 1998 vyšla aktualizovaná verzia tejto praktickej príručky *NÁZVY OBCÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY (VÝVIN V ROKOCH 1773 – 1997)*. Kniha spracúva vývin úradných názvov v uvedenom období, ich pomaďarčovanie, poslovenčovanie, zmeny ideologického charakteru alebo súvisiace so zmenami štátnosti a administratívneho členenia. Určená je nielen jazykovedcom, historikom, archivárom, ale predovšetkým širokému okruhu pracovníkov štátnej a verejnej správy v centrálnej sfére i na úrovni krajov, okresov a obcí, najmä pracovníkom matrik, školským, kultúrnym a osvetovým pracovníkom, ktorí sa zaoberajú vlastivednou problematikou. Milan Majtán je aj spoluautorom publikácie *ZEMĚPISNÁ JMÉNA ČESKOSLOVENSKA* (1982), ktorá vysvetľuje zákonitosti vzniku skoro 1200 názvov administratívnych, hospodárskych a kultúrnych centier a názvov obcí, hôr a vodných tokov.

Výsledky výskumu a spracovania slovenskej hydronymie podľa jednotlivých povodí veľkých tokov v rámci projektu *Hydronymia Slovaciae*, ktorý vychádza z metodických princípov medzinárodného projektu výskumu tečúcich a stojatých vôd *Hydronymia Europaea*, boli publikované v hydronomastikonoch Kazimierza Rymuta a Milana Majtána *GEWÄSSERNAMEN IM FLUSSGEBIET DES DUNAJEC (NAZVY WODNE DORZECZA DUNAJCA)* (1998), v ktorom je samostatne spracovaná slovenská časť Dunajca a Popradu, a Milana Majtána a Pavla Žiga *HYDRONYMIA POVODIA IPLA*

(1999). V r. 2006 bolo publikované nové vydanie práce Milana Majtána a Kazimierza Rymuta *HYDRONIMIA DORZECZA ORAWY* z r. 1985, ktoré autori prepracovali podľa zásad projektu *Hydronymia Europaea*. Vodné názvy patria k najstarším názvom, pretože voda patrila z hľadiska obživy k základným smerodajným podnetom pri osídľovaní. Vodné toky boli dôležité aj z hľadiska orientácie a komunikácie. Archivujú starú slovanskú, v niektorých prípadoch predslovanskú lexiku. Výsledky lexikálnosémantickej a slovotvornej analýzy obsiahnuté v jednotlivých hydronomastikonoch budú východiskom pre syntézu hydronymickej a anojkonymickej lexiky a pre ďalší výskum európskej hydronymie. Hydronomastikony a pripravované syntetické spracovanie slovenskej hydronymie bude prínosné aj hydrológom.

V oddelení sa nachádza vzácny materiál, ktorý obsahuje toponymá z celého slovenského jazykového územia, predovšetkým terénne názvy (anojkonymá). Názvy boli získavané súpisnou akciou uskutočnenou v rokoch 1966 – 1975 podľa vzoru súpisnej akcie v Čechách a na Morave, zo seminárnych, diplomových a dizertačných prác poslucháčov filozofických a pedagogických fakúlt, z kolektívnych terénnych výskumov, z publikácií a časopisov, štúdií a onomastických, jazykovedných, etnografických a i. článkov zhruba od 80. rokov 19. storočia do r. 1975, z ankety Slovenskej muzeálnej spoločnosti z 90. rokov 19. storočia (z viac ako 400 obcí), z katastrálnych máp, zo Základnej mapy ČSSR 1 : 10 000 a zo Základnej mapy ČSSR 1 : 50 000. Zozbieralo sa približne 250 000 názvov, ktoré sa pod vedením Milana Majtána predbežne spracovali do dvoch tradičných lístkových kartoték (podľa abecedy a podľa okresov a obcí), heslára a pracovných máp pre Atlas slovenských terénnych názvov, ktorý mal byť prirodzenou súčasťou národného Slovenského onomastického atlasu. Rukopisný heslár obsahuje 42 803 hesiel, z toho osobitne je spracovaných 13 218 apelatív a adjektív z vlastných mien. V niekoľkých štúdiách sa analyzovali jednotlivé slová, slovné základy, odvodené slová, slovné čeľade a významové skupiny, ktoré možno nájsť zhrnuté v monografii Milana Majtána *Z LEXIKY SLOVENSKEJ TOPONYMIE* (1996).

Pracovníčky oddelenia spracúvajú tento materiál podľa koncepcie *Slovníka pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*, ktorú vyvinuli v dialektologickom oddelení Ústavu pro jazyk český AV ČR v Brne. Koncepcia je založená primárne na elektronickej databáze a koncipovaní digitálneho interaktívneho slovníka, pričom využíva najmodernejšie počítačové technológie a vychádza zo súčasnej onomastickej teórie. Digitálny i klasický knižný slovník bude slovníkom apelatívnej a propriálnej lexiky slovenských terénnych názvov. Počítačový program umožňuje koncipovať heslá podľa vlastných zásad, napr. sa používa vyšší stupeň abstrakcie pri utváraní heslových slov. V súčasnosti sa digitalizujú a koncipujú názvy písmen A, B a dopĺňajú sa terénne názvy z novších diplomových a dizertačných prác.

Dodržaním rovnakého spôsobu značenia do digitálnych formulárov budú databázy moravských a sliezskych i slovenských anojkoným kompatibilné, čo otvorí ďalšie možnosti predovšetkým pri konfrontácii štruktúry pomenovacích sústav oboch jazykov, a teda celkovo pre slovanskú porovnávacu onomastiku. Frekvenciu jednotlivých anojkoným a ich výskyt, výskyt určitých štruktúrnych typov, izolex a izoglos jazykových javov ap. bude možné zobrazit' naraz na celom území Moravy, Sliezska a Slovenska. Digitálna databáza i počítačový program umožňujú perspektívne pripojenie výsledkov toponymického výskumu iných krajín, napr. slovenských terénnych názvov v slovenských enklávach v Maďarsku v spolupráci s Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku v Békešskej Čabe.

Vďaka vzťahom medzi jednotlivými prvkami databázového systému počítačový program umožňuje zostaviť slovník podľa požadovaných atribútov, čím bude možné vytvoriť niekoľko verzií knižných, tlačou publikovaných slovníkov, napr. vytvoriť nielen slovník toponymickej lexiky, ale aj toponomastikon, v ktorom je východiskom stavby hesla pomenovanie jedného geografického objektu (denotátu), alebo anojkonymický slovník z určitej geografickej oblasti, či slovníky podľa jednotlivých druhov anojkoným (oronymá, chotárne názvy, hydronymá ap.), nehovoriac o možnostiach rozličných mapových vyhotovení. Keďže hydronymický výskum prebieha osobitne, zatiaľ sa hydronymia nezapracúva do digitálnej databázy. Predpokladáme, že v ďalších fázach projektu sa súčasťou digitálnej databázy stanú aj výsledky výskumu hydronymie, ktorý prebieha v rámci samostatnej grantovej úlohy podľa povodí veľkých tokov.

Anojkonymia obsahuje apelatívnu lexiku a jej fonetické a morfológické ekvivalenty a spôsoby tvorenia, ktoré už v súčasnom spisovnom jazyku nenájde, dopĺňa pohľad na vývin slovnej zásoby a poskytuje cenné doklady pri skúmaní vývinu a členenia slovenských nárečí, poukazuje na medzijazykové kontakty a predstavuje kontinuitu od praslovančiny k najstaršej slovenskej lexike až po súčasnosť. Primárne digitálna databáza anojkoným a digitálny i klasický knižný slovník lexiky slovenských terénnych názvov budú mať význam nielen pre ďalší výskum realizovaný onomastikmi a jazykovedcami, ale aj z hľadiska širšieho spoločenského uplatnenia. Poslúžia aj historikom, etnológom, geografom, geológom, kartografom, archeológom a každému, koho bude zaujímať, kde sa dané pole, lúka alebo kopec nachádza, prečo sa tak nazýva, ako a prečo názov vznikol ap. Niektoré názvy (napr. *Chmeľnica*, *Konopiská*, *Vinohrady*) majú význam pre poznanie oblastí niekdajšieho pestovania kultúrnych rastlín alebo naznačujú miesta s určitým druhom rastlín, drevín, ktoré na týchto miestach už dnes nemusia rásť, čo by mohlo byť zaujímavé pre poľnohospodárov, botanikov alebo lesníkov.

Výsledky základného toponymického výskumu sa využívajú aj pri štandardizovaní slovenských geografických názvov v Názvoslovnej komisii Ministerstva vnútra

SR a s pripravovanou digitálnou databázou anojkoným a slovníkom lexiky terénnych budú slúžiť aj potrebám Názvoslovnej komisie pri Úrade geodézie, kartografie a katastra SR, v ktorej pracujú aj niektorí členovia oddelenia (Milan Majtán, Iveta Valentová). Členmi Názvoslovnej komisie Ministerstva vnútra SR boli Milan Majtán a Ján Doruľa. Milan Majtán je spoluzostavovateľom GEOGRAFICKÉHO NÁZVOSLOVIA ZÁKLADNEJ MAPY ČSSR 1 : 50 000 Z ÚZEMIA SLOVENSKEJ SOCIALISTICKEJ REPUBLIKY a podieľal sa na príprave publikácií ZOZNAM JASKÝŇ A PRIEPASTÍ NA SLOVENSKU (1979) a NÁZVY VRCHOV A DOLÍN SLOVENSKEJ SOCIALISTICKEJ REPUBLIKY (1987).

Na základe koncepcie onomastického výskumu na Slovensku Vincenta Blanára vznikla v r. 1964 *Slovenská onomastická komisia* (ďalej SOK) pri Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV, ktorá je organizačným a koordinujúcim strediskom onomastického výskumu na Slovensku. V jej predsedníctve pracovali aj členovia oddelenia, predsedami boli Vincent Blanár, Milan Majtán. V súčasnosti je tajomníčkou Iveta Valentová. SOK zorganizovala v spolupráci s pedagogickými a filozofickými fakultami už 18 slovenských onomastických konferencií s medzinárodnou účasťou, z ktorých materiály boli publikované v osobitných zborníkoch, kolokviu o urbanonymii a semináre zamerané na heuristický výskum vlastných mien, modelovanie živých osobných mien, heuristický výskum vlastných mien spojený s terénnym výskumom súčasnej slovenskej hydronymie a živých osobných mien na Horehroní, výskum súčasnej hydronymie a apelatívnej geografickej terminológie, výskum osobných mien a západoslovenskej hydronymie. Počas existencie spoločnej Česko-Slovenskej republiky v osemdesiatych rokoch sa v spolupráci s českými kolegami uskutočnili dve česko-slovenské konferencie a v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch rad spoločných česko-slovenských seminárov v sérii „Onomastika a škola“, z toho na Slovensku boli tri (o urbanonymii, o literárnej onymii a o prekladaní literárnej onymie a o zoonymii). Pod vedením SOK sa uskutočnil výskum živých osobných mien, toponymický výskum a v súčasnosti sa koordinuje hydronymický výskum a pripravuje sa aktualizácia slovenskej onomastickej terminológie a jej digitalizácia v rámci terminologického korpusu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV.

Onomastický výskum členov oddelenia je spojený aj s medzinárodnou spolupracou, predovšetkým zapojením sa do projektu *Hydronymia Europaea*, spolupráca s dialektologickým oddelením Ústavu pro jazyk český AV ČR v Brne pri digitálnom spracúvaní slovenskej anojkonymie, s Výskumným ústavom Slovákov v Maďarsku v Békešskej Čabe pri výskume vlastných mien, účasťou členov oddelenia na medzinárodných onomastických konferenciách a ich členstvom v Medzinárodnej komisii pre slovanskú onomastiku pri Medzinárodnom komitáte slavistov (Vincent Blanár, Milan Majtán) a v Medzinárodnom komitáte onomastických vied (International Committee of Onomastic Sciences) (Vincent Blanár bol jej členom a predsedom antroponomastickej subkomisie, v súčasnosti je členkou Iveta Valentová).

Etymologický výskum v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV má skromnejšiu históriu ako výskum v iných oblastiach jazykovednej slovakistiky.³ Otázkami etymologického charakteru sa priebežne zaoberali mnohí pracovníci ústavu, ktorí sa primárne sústreďovali na iné lingvistické disciplíny, avšak vzhľadom na charakter svojej vedeckej činnosti sa nutne stretávali (najmä pri výskume historickej a nárečovej lexiky či onymie) aj s problémom pôvodu skúmaného lexikálneho materiálu. Napriek tomu v Jazykovednom ústave ako akademickej inštitúcii realizujúcej komplexný výskum slovenského jazyka – na rozdiel od zahraničných vedeckých ústavov analogického typu a zamerania – dlho neexistovalo samostatné etymologické pracovisko, ktoré by sa priamo špecializovalo na etymologický výskum slovenskej lexiky; takýto stav podľa všetkého vyplynul z pôvodnej predstavy o perspektívnej „deľbe práce“ medzi Slovenskou akadémiou vied a Filozofickou fakultou Univerzity Komenského, kde bol etymologický výskum zastúpený od konca 50. rokov minulého storočia v osobe Šimona Ondruša. Postupne sa však začala pociťovať potreba existencie vlastného pracoviska tohto druhu i v Jazykovednom ústave, na čo už v prvej polovici 90. rokov explicitne upozornil Milan Majtán v hodnotiacej štúdii *STAV A PERSPEKTÍVY VÝSKUMU DEJÍN SLOVENČINY*⁴: „So zreteľom na viaceré okolnosti sa ukazuje ako prepotrebné začať budovať moderné etymologické pracovisko aj v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV...“

Samostatné etymologické pracovisko v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV vzniklo v r. 1997 – 1998 v rámci oddelenia dejín slovenčiny, zatiaľ ho zosobňuje jeden vedecký pracovník (Ľubor Králik). Vzhľadom na zložitosť a mnohoaspektovosť etymologického výskumu je takýto stav nedostačujúci (ak porovnáme analogickú situáciu v iných krajinách); poznajúc však aktuálne potreby slovenskej jazykovedy, nemožno s príslušným časovým odstupom neoceniť prezieravosť vtedajšieho vedenia ústavu, ktoré sa – napriek značne obmedzeným personálnym možnostiam – rozhodlo zaradiť do výskumného plánu Jazykovedného ústavu aj etymologickú problematiku, predstavujúcu dôležitý aspekt výskumu národného jazyka a vyčlenilo pre túto oblasť pracovníka, ktorý by inak mohol kádrovo posilniť niektorý z už prebiehajúcich dlhodobých vedeckých projektov.

Činnosť etymologického pracoviska sa realizuje v troch základných oblastiach:

1. Tvorba nevyhnutných infraštruktúrnych predpokladov pre etymologický výskum. Ide tu predovšetkým o budovanie špecializovanej príručnej knižnice obsahujúcej odbornú literatúru z oblasti etymológie a diachrónej lingvistiky, ktorej dostupnosť je základným predpokladom pre seriózny etymologický výskum, realizo-

³ Informácia o etymologickom výskume v JÚLEŠ SAV nadväzuje na starší text Ľ. Králik *O ČINNOSTI ETYMOLOGICKÉHO PRACOVISKA V JAZYKOVEDNOM ÚSTAVE ĽUDOVÍTA ŠTÚRA SAV V OBDOBÍ (NIELEN) MEDZI DVOMA MEDZINÁRODNÝMI ZIAZDMI SLAVISTOV*. In: Jazykovedný časopis, 2008, roč. 59, č. 1 – 2, s. 45 – 50.

⁴ In: Slovenská reč, 1995, roč. 60, č. 5 – 6, s. 260.

vaný na adekvátnej vedeckej úrovni a prinášajúci výsledky akceptovateľné aj v zahraničí. Ide o dlhodobú úlohu, ktorej náročnosť vyplýva z viacerých okolností – celkové množstvo potrebných titulov (knížnica uvedeného typu sa na Slovensku systematicky nebudovala niekoľko desaťročí), zložitosť ich získavania (možnosť nákupu starších diel iba v zahraničných antikvariátoch, využívanie služieb zahraničných knižníc pri zhotovovaní potrebných fotokópií a pod.), ako aj limitovaný rozpočet knižnice Jazykovedného ústavu či skromný objem vedeckých grantov poskytovaných v slovenských podmienkach, umožňujúci akvizíciu odbornej literatúry len v obmedzenej miere.⁵

2. Etymologický výskum v oblasti slovenskej, resp. slovanskej lexiky. Najaktuálnejšou úlohou tu zostáva príprava STRUČNÉHO ETYMOLOGICKÉHO SLOVNÍKA SLOVENČINY (ďalej SESS) ako diela, ktoré má za cieľ odstrániť existujúcu medzeru v slovenskej lexikografii, pričom by zároveň mohlo slúžiť aj ako určité východisko pre ďalší etymologický výskum slovenskej lexiky. SESS, obsahujúci približne 9-tisíc heslových výrazov, spracúva základnú slovnú zásobu súčasnej spisovnej slovenčiny (približne v rozsahu KRÁTKEHO SLOVNÍKA SLOVENSKEHO JAZYKA) a prináša aktuálne informácie o jej pôvode (lexika zachovaná ešte z praslovanského obdobia, výrazy vzniknuté počas vývinu slovenčiny ako samostatného slovanského jazyka, výrazy prevzaté v rôznych obdobiach z rôznych cudzích jazykov). Slovník, koncipovaný ako príručka populárno-vedeckého charakteru, zohľadňuje aj informačné potreby širšej kultúrnej verejnosti majúcej záujem o etymologickú problematiku národného jazyka.

Príprava SESS, znamenajúca akési „pretavenie“ súčasného stavu poznania v slovanskej etymológii a vo výskume slovensko-inojazyčných lexikálnych kontaktov do slovníkovej príručky populárno-vedeckého typu, patrí skôr do sféry tzv. aplikovaného výskumu. Táto pracovná úloha prináša len veľmi málo podnetov pre vlastný, „prísne vedecký“ etymologický výskum, ktoré by umožnili dospieť k novým poznatkom etymologického charakteru (v zmysle základného výskumu), resp. formulovať príslušné etymologické hypotézy. Objektom takéhoto výskumu je primárne lexikálny materiál slovenských nárečí a starších období vývinu slovenského jazyka, ktorému Ľ. Králik venoval početné vedecké texty (časopisecké a zborníkové štúdie, vystúpenia na vedeckých konferenciách) publikované na Slovensku i v zahraničí.

3. Zabezpečovanie etymologickej zložky pre iné vedecké projekty slovenskej jazykovedy. Ľ. Králik aktívne participoval na viacerých významných projektoch slovenskej lexikografie, ktorých realizácia si vyžiadala aj spoluúčasť etymológa: SLOV-

⁵ Na tomto mieste opätovne ďakujeme Nemeckej akademickej výmennej službe (DAAD), Nadácii Volkswagen a Nadácii Alexandra Humboldta, ktoré v minulosti nielenže umožnili zástupcovi etymologického pracoviska v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV dlhodobé študijné pobyty v zahraničí (Nemecoko), ale poskytli mu aj nemalé prostriedky na nákup finančne náročnej odbornej literatúry, ktorý by bol zo zdrojov dostupných na Slovensku prakticky nemožný.

NÍK KOREŇOVÝCH MORFÉM SLOVENČINY (1. vyd. 2005), SLOVNÍK CUDZÍCH SLOV (AKADEMICKÝ) (2005), SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKEHO JAZYKA (1. zv. 2006, 2. zv. 2011); poskytuje aj odborné konzultácie k pripravovanému 3. zväzku SLOVNÍKA SLOVENSKÝCH NÁREČÍ.

Etymologické pracovisko je aktívne zapojené i do medzinárodného vedeckého diania. Ľ. Králik sa pravidelne zúčastňuje na zahraničných vedeckých konferenciách, od r. 2000 je členom Komisie pre slovanskú etymológiu pri Medzinárodnom komitáte slavistov, podieľal sa na príprave monografie rakúskeho slavistu S. M. Newerklu *SPRACHKONTAKTE DEUTSCH – TSCHSCHISCH – SLOWAKISCH* (1. vyd. 2004), venovanej lexikálnym prevzatiam nemeckého pôvodu v češtine a slovenčine, a napísal vydavateľský posudok prepracovaného vydania odbornej publikácie K PRAMENŮM SLOV. *UVEDENÍ DO ETYMOLOGIE* (2006), zostavenej autorským kolektívom brnianskych etymológov. V blízkej súvislosti možno spomenúť aj recenzie písané pre potreby slovenských odborných časopisov, v ktorých Ľ. Králik informuje ich čitateľov o významných nových zahraničných publikáciách z oblasti etymológie.

V kontexte medzinárodnej vedeckej spolupráce sa treba osobitne zmieniť o dlhodobej účasti (od polovice 90. rokov) Ľ. Králika na realizácii medzinárodného projektu *SLOVANSKÝ JAZYKOVÝ ATLAS*: ako etymológ aktívne pracuje v podsekcii pre tzv. zovšeobecňujúcu transkripciu spracúvaného jazykového materiálu, pôsobiacej v rámci lexikálno-slovotvornej sekcie Komisie pre Slovanský jazykový atlas pri Medzinárodnom komitáte slavistov, ktorej riadnym členom sa stal v r. 2005.

Členovia oddelenia dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie poskytujú na základe získaných poznatkov zo základného výskumu prostredníctvom jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV poradenstvo v oblasti pôvodu vlastných mien a etymológie. V poslednej dobe pozorujeme oveľa markantnejší záujem verejnosti o zisťovanie pôvodu priezvisk. Jazykovedcom i širšej odbornej verejnosti sú na ďalšie štúdium k dispozícii kartotéky pramennej základne HSSJ, súčasnej i staršej slovenskej toponymie a historických vlastných mien ako aj historická, onomastická a etymologická príručná knižnica oddelenia, ktoré sa priebežne budovali a neustále sa dopĺňajú a digitalizujú.

VÝSKUM V DIALEKTOLOGICKOM ODDELENÍ JÚLEŠ SAV PO ROKU 1993*

Katarína Baleková

*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Panská 26, 813 64 Bratislava
e-mail: katkab@juls.savba.sk*

BALLEKOVÁ, K.: A Research in the Dialectological Department of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences, after the Year 1993. In: *Slovak Speech*, 2013, vol. 78, no. 6, p. 382 – 395.

Abstract: In the text we present an overview of the most important dialectological projects which are realised in the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics of the Slovak Academy of Sciences, as well as of future scientific research and its perspectives. The research of geographical dialects follows on values and material database built during the processing of *ATLAS SLOVENSKÝCH NÁREČÍ* (Atlas of the Slovak Dialects). Slovak dialectologists participate on international projects of multilingual atlases: *SLOVANSKÝ JAZYKOVÝ ATLAS* (Slavic Linguistic Atlas), *CELOKARPATSKÝ DIALEKTOLOGICKÝ ATLAS* (Carpathian Dialectological Atlas), *EURÓPSKY JAZYKOVÝ ATLAS* (European Linguistic Atlas). Description of dialect lexicon is processed in a multivolume *SLOVNÍK SLOVENSKÝCH NÁREČÍ* (Dictionary of Slovak Dialects). An important part of the research consist in electronisation and following digitalisation of data with a goal to make the intangible cultural heritage preserved in scientific archives available for wider professional and cultural public.

Key words: dialectology, research of dialects, digitalisation of data, intangible cultural heritage

Slovenská dialektológia inštitucionálne zastrešená v nárečovom oddelení Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV (ďalej JÚLEŠ) mala v období od vzniku Slovenskej republiky po súčasnosť, teda v rokoch 1993 – 2013, dobre vybudované organizačné, personálne zázemie i materiálovú pramennú základňu, deponovanú v archívnych fondoch, na kvalitný vedecký výskum o zemepisných nárečiach slovenčiny i v typologicky príbuzných slovanských i neslovanských jazykoch. Dialektologické oddelenie ako samostatné pracovisko ústavu formovali v uvedenom období vedúci oddelenia z radov jeho dlhoročných pracovníkov: 1970 – 1995, 1999 – 2005 I. Ripka; 1995 – 1999 A. Ferenciková; 2006 – 2012 P. Žigo; od r. 2012 K. Balleková.

1. V tomto období sa tvorivý potenciál slovenských dialektológov sústredil okrem iných výskumných projektov aj na autorskú, redakčnú, organizačnú spoluprácu pri vydávaní jazykových makroatlasov, v ktorých sa na vysokej odbornej úrovni interpretuje nárečový materiál metódami jazykového zemepisu. Zapojením sa do príprav nadnárodných atlasov, pokračovaním vo výskumných prácach i realizáciou multilingválnych jazykozemepisných výskumov kontinuálne nadviazala slovenská dialektológia na ukončený a prezentovaný projekt národného *ATLASU SLOVENSKÉHO JAZYKA* (ďalej ASJ), ktorý vyšiel v štyroch zväzkoch s príslušnými samostatnými

* Príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA č. 2/0103/11

komentármi ku každému zväzku v r. 1968 – 1981. S realizáciou projektu ASJ súvisel inštitucionálne organizovaný exploatačný výskum v povojnovom období od r. 1947 až do konca 70. rokov, zameraný na zhromažďovanie a registráciu nárečového materiálu kombinovanými technikami na území dnešného Slovenska i v jazykových enklávach mimo materského územia. Následná explikačná fáza pozostávajúca z analýzy, hodnotenia nárečových javov vo všetkých jazykových rovinách, sledovania ich rozšírenia a určenia dialektových areálov, opisu nárečí, ich diferenciačných znakov umožnila skúmať a predstaviť nárečovú situáciu metódami lingvistickej geografie. Reprezentačný ATLAS SLOVENSKÉHO JAZYKA sprístupnil na mapách priestorové videnie jazykových faktov na území Slovenska (pozri Palkovič, 1993; Ripka, 2010). Z územia jazykovej enklávy¹ boli spracované zemepisné nárečia v ATLASE SLOVENSKÝCH NÁREČÍ V MAĎARSKU².

1.1. Komplexný výskum dejín, etnokultúrnych tradícií, jazykov v karpatskej oblasti odhaľuje procesy, ktoré vplývali na formovanie jazykovo príbuzných aj nepríbuzných spoločenstiev. *Lingvistická karpatológia* ako súčasť geolingvistického bádania o jazykových kontaktoch na heterogénnom území karpatského oblúka skúma synchronne aj diachronne procesy v jazykoch slovanských i neslovanských etníc. Výsledky vedeckého výskumu v oblasti lingvistickej karpatológie zúročili slovenskí dialektológovia z viacerých pracovísk († P. Ondrus, I. Ripka, Z. Hanudel'ová, J. Dudášová-Kriššáková) svojou účasťou na nadnárodnom projekte CELOKARPATSKÉHO DIALEKTOLOGICKÉHO ATLASU (OBŠČEKARPATSKIJ DIALEKTOLOGIČESKIJ ATLAS³, ďalej CKDA), ktorý vyšiel v siedmich zväzkoch v r. 1988 – 2003 s úvodným zväzkom z r. 1987. Územie Slovenska je na mapách CKDA zastúpené 24 bodmi (z toho 20 zodpovedá slovenským nárečiam, 4 ukrajinským nárečiam na Slovensku). Spracovaný lexikálno-sémantický materiál predstavuje nárečia geneticky príbuzných aj nepríbuzných (národných) jazykov (poľského, českého, slovenského, maďarského, ukrajinského, moldavského, rumunského, chorvátskeho, bosnianskeho, srbského, albánskeho, macedónskeho) karpatskej zóny, je rozčlenený do 15 tematických oblastí. CKDA dokumentuje na mapách a v komentároch vnútornú diferenciáciu karpatského makroareálu, ale i „zhodné elementy rozličného pôvodu na dialektovej úrovni“, tzv. karpatizmy, ktoré sa prejavujú najmä v lexikálno-sémantickej oblasti (Ripka, 2010, s. 20; 2002, s. 27 – 33). Členom medzinárodnej komisie a redakčnej rady CKDA bol od začiatku projektu I. Ripka, ktorý ako vedecký redaktor pripravil na vydanie 5. zväzok (Bratislava 1997), spoluautorsky a redakčne (pri príprave 5. zv.)

¹ O výskumoch na jazykových ostrovoch pozri nižšie.

² ATLAS SLOVENSKÝCH NÁREČÍ V MAĎARSKU pripravovali maďarskí slovakti a dialektológovia súbežne (v r. 1949 – 1965) s prácami nad ASJ, nachádzajúc oporu v slovenskej lingvistickej obci. Atlas o slovenských nárečiach z územia Maďarska vyšiel v Békešskej Čabe v r. 1993, až takmer po 30 rokoch od ukončenia rukopisu.

³ Pozri: <http://www.inslav.ru/resursy/elektronnaya-biblioteka/745--qq-1976>.

sa na CKDA podieľali okrem I. Ripku aj G. Múcsková, M. Smatana, J. Šikrová, na ďalších zväzkoch spoluautorsky aj L. Dvornická. I. Ripka (už nepôsobí v JÚLŠ SAV) v spolupráci s poľskou národnou komisiou CKDA pripravili pod redakčným vedením J. A. Riegera kolektívne knižné vydanie indexov jazykového materiálu (CKDA УКАЗАТЕЛИ, 2012), ktorý je spracovaný na mapách a v komentároch vo všetkých siedmich zväzkoch CKDA. I. Ripka autorsky pripravil slovenský index (СЛОВАЦКИЙ УКАЗАТЕЛЬ, s. 95 –117) z výskumných lokalít zobrazených v bodovej sieti číslami 28 – 44, 46, 48, 51.

Časť rukopisného dotazníkového materiálu týkajúceho sa slovenského územia je deponovaná v archíve dialektologického oddelenia JÚLŠ SAV, ďalšia časť je uschovaná pod gesciou Prešovskej univerzity v Prešove.

1.2. Multilingválna komparatistika skúma a vysvetľuje jazykové javy, ktoré majú svoje vývinové štádiá v tradičných zemepisných nárečiach. Preto aj koncepcia EURÓPSKEHO JAZYKOVÉHO ATLASU⁴ (ATLAS LINGUARUM EUROPAE⁵, ďalej EJA) kladie dôraz na kartografické zobrazenie jazykovej diferenciácie v európskom priestore od Islandu po Rusko (jeho európsku časť po Ural). Konfrontačný pohľad na spoločné znaky a rozdielnosti kontaktujúcich sa príbuzných a nepríbuzných jazykov z 22 jazykových rodín odhaľuje paralelné motivačné postupy v rámci jedného geopriestoru. Výskumná sieť EJA obsahuje 2631 lokalít, Slovensko je zastúpené v EJA 12 lokalitami, Česko rovnako 12 bodmi. Na projekte participuje 47 národných komisií a 4 komisie pre menšinové jazyky. Nárečové oddelenie JÚLŠ (v sledovanom období zastúpené I. Ripkom, J. Gavorovou-Šikrovou) spolupracovalo v rámci Československa s pražskými, po r. 1989 s brnianskymi dialektológmi. I. Ripka je evidovaným členom medzinárodnej redakcie EJA (pozri Ripka, 2010, s. 18). Po zmenách v ústave spolupracujú v projekte EJA naďalej autorsky a redakčne už len brnianski dialektológovia AV ČR, supľujúc aj činnosť slovenskej komisie, ktorá sa ocitla v pasívnom postavení, a tak sa materiál z dialektových oblastí Slovenska autorsky spracúva a redakčne pripravuje t. č. v Brne (M. Šipková, L. Čižmarová). Doteraz okrem úvodného zväzku (1975) a dvojdielného dotazníka (1976, 1979) vyšlo 7 zväzkov (1983 – 2007) jazykových atlasov s komentármi. V r. 2013 vedenie JÚLŠ SAV požiadalo oficiálnym listom predsedníctvo medzinárodnej komisie EJA o obnovenie členstva a činnosti slovenskej komisie v EJA.

1.3. Najdlhšiu tradíciu zasahujúcu do oblasti slavistických výskumov má projekt medzinárodného autorského kolektívu SLOVANSKÝ JAZYKOVÝ ATLAS (ОБЩЕСЛАВЯНСКИЙ ЛИНВИСТИЧЕСКИЙ АТЛАС⁶, ďalej SJA) , vzniká pod záštitou Medzinárodného

⁴ Oficiálnymi jazykmi projektu, v ktorých sa spracúvajú mapy a komentáre EJA, sú francúzsky, anglický, nemecký.

⁵ Pozri: http://fr.wikipedia.org/wiki/Atlas_Linguarum_Europae.

⁶ Pozri: <http://www.slavatlas.org>.

komitétu slavistov a na jeho príprave sa podieľajú členovia všetkých národných komisií SJA (Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Česko, Chorvátsko, Macedónsko, Nemecko, Poľsko, Rusko, Slovensko, Slovinsko, Srbsko a Čierna Hora, Ukrajina). Atlas predstavuje územnú diferencovanosť 3 400 javov celoslovanského jazykového areálu v 850 lokalitách od Jadranského mora po Ural vo fonetickej, gramatickej, lexikálnej, slovotvornej a sémantickej rovine. Jazykový materiál všetkých nárečí slovanských jazykov (slovinského, chorvátskeho, bosnianskeho, srbského, macedónskeho, bulharského, českého, slovenského⁷, lužickosrbského na území Nemecka, poľského, bieloruského, ukrajinského, ruského – jazyky uvádzame v poradí číslovania lokalít SJA) v „pôvodných“ (nekolonizovaných) sídlach aj mimo hraníc štátnych útvarov sa interpretuje v 2 sériách SLOVANSKÉHO JAZYKOVÉHO ATLASU: hlásko-slovno-gramatickej a lexikálno-slovotvornej. Syntetickým spôsobom sa na jazykových mapách a v komentároch podáva obraz o prirodzených podobách jazyka, o vývinových tendenciách v jazykoch bez ich vedomého regulovania. Výsledky priestorového spracovania slovanských nárečí svojou poznávacou hodnotou presahujú hranice dialektológie, resp. jazykovedy. SJA sa stáva zdrojom poznatkov interdisciplinárnej povahy. Je svedectvom kontaktov kultúr, jazykov a ich vzájomného ovplyvňovania (podľa Ferenčíková, 2012; Žigo, 2011a).

Autorsky a redakčne na multilingválnom projekte SJA participujú aj slovenskí dialektológovia: ako vedecká redaktorka najrozsiahlejšieho, 4. zv. lexikálno-slovotvornej série s tematikou *Pol'nohospodárstvo*⁸ (vydaného v Bratislave v r. 2012) a spoluautorka atlasu A. Ferenčíková; redaktori a spoluautori † A. Habovštiak, M. Chochol, Ľ. Králik; A. Ramšáková, M. Smatana, Ľ. Dvornická; P. Žigo – od založenia počítačovej sekcie SJA pri Medzinárodnom komitáte slavistov v r. 2000 jej predseda, spolu s A. Ferenčíkovou, Ľ. Králikom, zosnulým A. Habovštiakom členovia medzinárodnej komisie SJA. S rozvojom moderných technológií sa kybernetizácia odrazila aj na novátorskom prístupe k spracovaniu materiálov SJA. Slovenská skupina dialektológov v spolupráci s kybernetikmi vypracovala program počítačovej podpory na jednotné spracovanie nárečového materiálu na všetkých pracoviskách národných komisií SJA, súčasne slovinskí dialektológovia pripravili digitalizovanú mapu s bodovou sieťou lokalít a sústavu počítačových fontov a znakov na fo-

⁷ na Slovensku (26 výskumných bodov) aj v Maďarsku (3 výskumné body slovenských lokalít)

⁸ 4. zväzok lexikálno-slovotvornej série Slovanského jazykového atlasu predstavuje územnú diferencovanosť lexiky slovanských dialektov spojenej s poľnohospodárstvom ako jedným z najstarších výrobných odvetví slovanských etník. Obsahom zväzku je 106 máp a 1 nemapovaný materiál, ktorých materiálovú bázu tvoria nárečové údaje z celého slovanského jazykového teritória zozbierané v rokoch 1962 – 1990 priamym terénnym výskumom. Mapovanú slovnú zásobu možno zoskupiť do užších tematických okruhov: poľnohospodársky obrábaná pôda, kultivácia pôdy, ovocné dreviny a ich plody, zelenina a olejniný, obilniny, ich časti a vegetačné fázy, úroda a jej ochrana, krmoviny, činiteľa a činnosti spojené s poľnohospodárskymi prácami, názvy náradí, ich častí a vlastností a časové úseky spojené s jednotlivými poľnohospodárskymi prácami.

netický prepis nárečového materiálu a na kartografickú interpretáciu jazykových javov (Žigo, 2012). Rukopisný dotazníkový materiál zo slovenských výskumných bodov je deponovaný v archíve dialektologického oddelenia JÚLŠ SAV. V súčasnosti prebieha v dialektologickom oddelení JÚLŠ SAV elektronizácia pramenného materiálu zo slovenských lokalít (vo forme číselných indexov) do podoby elektronických kariet. (Aktuálne sa projekt č. 2/0163/11 *Slovanský jazykový atlas – odraz prirodzeného vývinu jazyka* rieši pod vedením vedúcej riešiteľky A. Ferenčíkovej v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV a na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského s finančnou podporou grantovej agentúry VEGA.)

2. Okrem základného opisu slovenských nárečí interpretovaného kartograficky v národnom ATLASE SLOVENSKÝCH NÁREČÍ riešila slovenská dialektológia, resp. jazykoveda a kultúrna spoločnosť otázku, ako pripraviť a predstaviť celonárodný slovník, ktorý komplexne spracuje slovnú zásobu slovenských zemepisných nárečí z územia Slovenska. Na pôde Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV sa v r. 1971 zaraďil projekt SLOVNÍKA SLOVENSKÝCH NÁREČÍ (ďalej SSN) do základného výskumu, s čím súvisela príprava koncepcie diela a budovanie kartoték (nárečovej slovnej zásoby).

2.1. Už v r. 1980 bol odbornej verejnosti predstavený SLOVNÍK SLOVENSKÝCH NÁREČÍ. UKÁŽKOVÝ ZVÄZOK, ktorý spracoval kolektív autorov pod vedením I. Ripku, vtedajšieho vedúceho dialektologického oddelenia JÚLŠ. Lexikografická prax, podporená dlhoročným lexikologickým výskumom, čerpajúca z tradície vydávania veľkých akademických slovníkov a nárečových regionálnych slovníkov aj monografií o slovenských nárečiach v predchádzajúcom období, overila, že koncepcia SSN je vybudovaná na primeraných teoreticko-metodologických základoch. Autorský kolektív (A. Ferenčíková, A. Habovštiak, F. Buffa, J. R. Nižnanský, Š. Lipták, O. Malíková, I. Ripka a J. Šikrová) v podobnom zložení ako pri Ukážkovom zväzku SSN predstavil v r. 1994 1. zv. SLOVNÍKA SLOVENSKÝCH NÁREČÍ. A – K, ktorého vedeckým redaktorom bol I. Ripka.

Hoci bol celý rukopis slovníka pripravený do tlače (v r. 1990), pri finalizácii grantového projektu *Slovník slovenských nárečí* v záverečných fázach spracovania sa prijalo riešenie, že celý rukopisný koncept, dovtedy bez podpory informačných technológií, pripraví skupina spolupracovníkov, budúca nová autorská generácia, do elektronickej podoby, využívajúc autorský program V. Benka ako výsledok riešenia grantového projektu *Metodika budovania korpusu textov a bázy dát slovenského jazyka* (pozri SSN, 1994, s. 10).

Toto obdobie však bolo zároveň prelomové v otázke personálneho obsadenia a zastrešenia projektu. Hoci pri dokončovaní hesiel 1. zv. SSN do tlače sa zapojila do projektu nová generácia spolupracovníkov, výchova nového autora prístupujúceho do dlhoročného projektu (presahujúceho viaceré dekády) bude znova mnohostran-

nou výzvou. Pri príprave a koncipovaní 2. zväzku (písmená L – P (povzchádzať)), 2006) sa vymenila takmer celá generácia autorov (K. Balleková, Ľ. Dvornická, I. Felixová, A. Ferencíková, A. Košková, G. Múcsková, I. Ripka a M. Smatana). Redakciu tvorila dvojica A. Ferencíková, I. Ripka. Tretí zväzok SSN (písmená P (poza) – Š) sa pripravuje pod vedením vedúceho riešiteľa M. Smatana a vedeckej redaktorky A. Ferencíkovej s malými obmenami autorského kolektívu ako súčasná úloha č. 2/0103/11 *Slovník slovenských nárečí*, finančne podporená grantovou agentúrou MŠ SR VEGA. Projekt SSN so svojimi publikačnými i sprievodnými výstupmi (medzi inými aj elektronizácia a popularizácia pramenného materiálu) patrí dlhodobo v hodnotiacom procese grantovej agentúry VEGA k najúspešnejším.

2.2. Paralelne s koncipovaním akademického nárečového slovníka sa realizuje sprievodný projekt nárečovej čítanky, tzv. antológie nárečových textov, ktorej plánované tri zväzky budú publikované pod spoločným názvom ČO DEDINA, TO REČ INÁ (zredigované podklady 1. zväzku budú pripravené v r. 2013, autori: A. Ferencíková, K. Balleková, Ľ. Dvornická, M. Smatana, I. Gáfríková). Čítanka bude postupne v jednotlivých zväzkoch obsahovať výber nárečových textov zo všetkých dialektových oblastí na Slovensku (pôvodné audionahrávky sa získavali pri terénnom výskume najmä od 60. rokov do 90. rokov 20. storočia), ako aj charakteristiky zemepisných dialektov patriacich do stredo-, západo- a východoslovenského makroareálu. Textový výber v knižnej podobe ponúkne verejnosti, ale aj študentom vysokoškolského štúdia čitateľsky pútavé, súvislé, nárečovo pozoruhodné texty ako autentické svedectvo o diferencovanosti slovenských nárečí v rovnomernom areálovom zastúpení. S publikovaným záverečným dielom nárečovej čítanky je naplánované aj vydanie zvukového nosiča s reprezentatívnymi ukážkami súvislých nárečových prehovorov, ktoré sa medzičasom technicky pripravujú a upravujú v digitalizovanej podobe z archivovaných magnetofónových a kazetových pásov.

V r. 2012 pripravili G. Múcsková, K. Muziková, V. Wambach vysokoškolskú cvičebnicu zameranú na nárečovú interpretáciu PRAKTICKÁ DIALEKTOLÓGIA, ktorá výberovo sprístupňuje rovnako vzácny zvukový archív štúdiových nárečových nahrávok (budovaný v r. 1977 – 1987), deponovaný na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, upravený v digitalizovanej podobe. V publikácii sa časť archívnych záznamov predstavuje na pripojenom zvukovom CD nosiči aj v textovej nárečovej transkripcii. Nárečové ukážky dopĺňajú krátke charakteristiky nárečových skupín, ale aj praktické cvičenia.

2.3. Digitalizácia. Už pri príprave koncepcie nárečovej čítanky sa v autorskom kolektíve vykryštalizovala myšlienka sprístupniť archív nárečových textov v elektronickej podobe (v prvom rade na vedecký výskum pracovníkov dialektologického oddelenia). Vznikajúca elektronická databáza textov mala byť zároveň využiteľná pri príprave niekoľkozväzkového nárečového slovníka. Do elektronickej databázy

prepísali pracovníci dialektologického oddelenia so spolupracovníkmi približne od r. 1995 z klasického textového archívu reprezentatívny výber nárečových textov (celkovo asi 1500 textov), čo však tvorí (doteraz) asi len 1/2 z množstva pramenného materiálu súvislých nárečových prehovorov deponovaného v dialektologickom archíve JÚLŠ (o prameňoch, príprave kartoték a fondov slovníka pozri SSN 1, 1994, s. 14 – 16).

V poslednom desaťročí sa v dialektologickom oddelení kladie dôraz na elektronizáciu, následnú digitalizáciu archívnych prameňov rozličného typu, cieľom by malo byť (výberové) sprístupnenie digitálne spracovaných prameňov pre odbornú aj laickú verejnosť na internetových stránkach v dohľadnej budúcnosti.

V rámci rozvoja korpusovej lingvistiky vzniká v spolupráci so Slovenským národným korpusom, s domácimi kybernetikmi aj so spolupracovníkmi z viedenského centra na podporu textových technológií koncepcia korpusu slovenských nárečí, skúšobná verzia digitalizovanej tematickej kartotéky, elektronická databáza lexikálneho indexu z prameňov k Atlasu slovenského jazyka, elektronická databáza z národných indexov k Slovanskému jazykovému atlasu.

Pripravovaná digitalizácia (technické označovanie jazykových foriem, ich kódovanie v elektronickom korpuse, inventarizácia relevantných údajov z pramenných fondov, katalogizácia fondov, záchrana jedinečných nereprodukovateľných textových a zvukových fondov) podporí z dlhodobého hľadiska v prvom rade tvorivý proces autorského kolektívu SSN, ako aj ďalší výskum v oblasti napr. korpusovej (nárečovej) lingvistiky, tradičnej, no zároveň modernej dialektológie.

V rámci budovania technickej infraštruktúry prešlo nárečové oddelenie za posledných päť rokov výraznou modernizáciou depozitárov, pretože archívne fondy v nich uložené ocitli sa v ohrození, hrozilo ich poškodenie, príp. úplné zničenie. V spolupráci s Centrom informačných technológií SAV sa podarilo podstatnú časť ohrozeného archívu máp digitalizovať a časť z nich následne deponovať v štátnom archíve v Bratislave. Archívne z nárečových kartoték a textových zbierok ako jedinečné svedectvo nehmotného kultúrneho dedičstva boli technicky zabezpečené pred udalosťami, ošetrované, systematicky uložené a opäť sprístupnené na štúdium a heuristický výskum vo vyhovujúcich archívnych depozitároch (väčšinu týchto činností vykonali odborní pracovníci oddelenia).

3. V sledovanom období, teda od roku 1993, vznikli v JÚLŠ SAV a na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského postupové dizertačné práce autorov, ktorí sa interne alebo externe školiли v dialektologickom oddelení JÚLŠ SAV – v r. 1995 práca M. Smatanu: JAZYKOVÁ SITUÁCIA V RAJCI (školiťelom bol I. Ripka); v r. 2006 – M. Chochol: LEXIKA ZEMPLÍNSKYCH NÁREČÍ Z HĽADISKA PÔVODU (školiťelka A. Ferenčíková); M. Pukanec: PRASLOVANSKÁ LEXIKA V STAREJ SLOVENČINE; G. Múcsková: NÁREČIE A SPISOVNÝ JAZYK V BEŽNEJ HOVORENEJ KOMUNIKÁCIÍ OBYVATEĽOV GELNICE (obe pod

vedením I. Ripku); v r. 2009 obhájila prácu K. Balleková na tému NÁREČOVÁ TERMINOLÓGIA SPRACOVANIA PRIADNYCH VLÁKEN V ZLIECHOVE A OKOLÍ (školiteľ M. Majtán); v r. 2010 A. Ramšáková dizertáciu OPIS ZVUKOVEJ A TVAROSLOVNEJ ROVINY HORNOKY-SUCKÝCH POMEDZÝCH A KYSUCKÝCH GORALSKÝCH NÁREČÍ (školiteľka A. Ferenčíková). Najnovšia dizertačná práca M. Kopeckej: KODIFIKAČNÉ TENDENCIE V PRAVIDLÁCH SLOVENSKÉHO PRAVOPISU Z R. 1931 A 2000 vznikla pod vedením P. Žiga. V internej vedeckej výchove na pracovisku pokračuje D. Petrakovičová. Takmer všetci autori postupových prác ostali kmeňovými pracovníkmi dialektologického oddelenia a už počas svojho vysokoškolského štúdia 3. stupňa stali sa autorským dorastom v kolektíve autorov SLOVNÍKA SLOVENSKÝCH NÁREČÍ (pre 2. zv. a pripravovaný 3. zv.).

4. Vedecký výskum rozvíjaný v dialektologickom oddelení Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra reaguje na podnety domácich aj zahraničných dialektológov, slavistov, na inšpiratívne ponuky spolupracujúcich pracovísk, na vedecký odkaz bádateľov v oblasti slovenskej jazykovedy minulých desaťročí, ale aj na súčasné impulzy vychádzajúce z verejnosti. Z pozostalosti prof. J. Štolca pripravil I. Ripka na vydanie SLOVENSKÚ DIALEKTOLÓGIU (1994), v r. 1997 redakčne upravil podľa 4. vydania a autorsky doplnil knihu E. Paulinyho KRÁTKA GRAMATIKA SLOVENSKÁ, P. Žigo pripravil z pozostalosti E. Jónu nárečovú monografiu NOVOHRADSKÉ NÁREČIA (2009), k jubilejnému roku sv. Cyrila a Metoda (1150. výročie ich príchodu na Veľkú Moravu) inicioval vo vydavateľstve Perfekt vydanie reprezentačných publikácií NA PÍSME ZOSTALO (2012), PROGLAS (2013), na ktorých sa pri predstavení najstarších písomných pamiatok z obdobia Veľkej Moravy, viažucich sa k Slovensku, podieľal aj spoluautorsky. Okrem participácie členov oddelenia na veľkých kolektívnych projektoch, akými sú národné a nadnárodné jazykové atlasy, viacväzbový SLOVNÍK SLOVENSKÝCH NÁREČÍ, venujú sa odborníci tohto oddelenia aj individuálnemu dialektologickému bádaniu a pedagogickej činnosti na univerzitách. Pôsobenie profesora P. Žiga v pedagogickom procese vyústilo do prípravy vysokoškolských učebníc v autorskej dvojici s R. Krajčovičom: DEJINY SPISOVNEJ SLOVENČINY. ŠTUDIJNÁ PRÍRUČKA A TEXTY (1. vyd. 1990, 3. vyd. 1996), DEJINY SPISOVNEJ SLOVENČINY (1. vyd. 2002, 2. vyd. 2006). I. Ripka vydal v Prešove ASPEKTY SLOVENSKEJ DIALEKTOLÓGIE (2002), G. Múcsková v spoluautorstve PRAKTICKÚ DIALEKTOLÓGIU (2012). P. Žigo uplatňuje vo svojom bádani areálovo viazaných jazykových štruktúr synchrónny aj diachrónny prístup, vo vývine slovenčiny hľadá princípy analógie, porovnávajúc ho s prirodzeným vývinom v iných slovanských jazykoch, napr. ANALÓGIE A ANOMÁLIE V SUBSTANTÍVNEJ DEKLINÁCIÍ SLOVANSKÝCH JAZYKOV (2012), HISTORICKÁ A AREÁLOVÁ LINGVISTIKA (2011), KATEGÓRIA ČASU V SLOVENSKOM JAZYKU (1997). Na procesy gramatikalizácie vo vývinových štádiách slovenčiny sa vo svojom najnovšom výskume sústreďuje G. Múcsková. Myšlienku rozvíjať syntaktický výskum slovenských nárečí napĺňa (zatiaľ osihotene, no najkomplexnejšie) A. Ferenčíková, na tomto poli dlhoročná spolupracovníčka J. Oravca, ktorá pripravuje zo svojho

niekoľkoročného výskumu monografický opis syntaktických javov z územného aspektu formou vybraných kapitol, využívajúc a spracúvajúc fondy osobitnej kartotéky nárečových dokladov na predložkové a bezpredložkové pády (budovanej od polovice 60. rokov 20. stor. (pozri Ferencíková, 2013, s. 154). Výsledky heuristického výskumu slovenských nárečí v diasporálnej i enklávnej existenčnej forme mimo územia Slovenska⁹ publikoval I. Ripka spolu s L. B. Hammerovou v monografii JAZYKOVÉ PREJAVY AMERICKÝCH SLOVÁKOV (1994); K. Balleková sprístupňuje v samostatných článkoch, kde rozličnou formou interpretuje pramenný materiál, výsledky takmer dvadsaťročného bádania o slovenských nárečiach v Maďarsku (terénne výskumy organizuje partnerské pracovisko Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku so sídlom v Békešskej Čabe), Ľ. Dvornická pravidelne prináša informácie o vojvodinskej jazykovej enkláve v Srbsku. Výskum menších nárečových skupín v oblasti hornotrenčianskych nárečí realizujú napr. K. Balleková, M. Smatana; pomedzné kysucké nárečia spolu s goral-skými nárečiami na Kysuciach skúma v sérii článkov A. Ramšáková; Ľ. Dvornická obohacuje archívy textov a odbornú literatúru o rozsiahly pramenný materiál mapujúci predovšetkým oblasť trnavských dialektov, G. Múcsková, M. Chochol publikujú texty opisujúce východoslovenské nárečia a pod. Výber textov ZO STUDNICE RODNEJ REČI (2005) predstavuje lexikálne bohatstvo slovenských nárečí v početnej sérii popularizačných článkov, publikovaných pôvodne počas jednej dekády v rovnomennej rubrike v časopise Kultúra slova, nad ktorou dialektológovia z JÚĽŠ držia pomyselný patronát a autorsky (K. Balleková, Ľ. Dvornická, I. Felixová, A. Ferencíková, M. Hovančík, M. Chochol, M. Kopecká, A. Košková, G. Múcsková, D. Petrakovičová, A. Ramšáková, M. Smatana, D. Šimunová) ju dotvárajú. Do tlače (pre rok 2014) je pripravená nová séria článkov ZO STUDNICE RODNEJ REČI, mapujúca 2. decénium trvania rubriky.

5. Organizačné úsilie dialektologického oddelenia JÚĽŠ SAV prirodzene nadväzovalo na tradíciu vedeckých podujatí, akými boli v 2. polovici 20. stor. konferencie zamerané na dialektológiu a areálovú lingvistiku (Bratislava 1960, tri slovenské dialektologické konferencie v Prešove 1975, na Zemplínskej šírave 1981, 1988, 5. celoslovenské stretnutie jazykovedcov v Banskej Bystrici 1992 na tému *100 rokov areálovej lingvistiky*). Poznatky z novšieho dialektologického výskumu boli prezentované na mnohých domácich a zahraničných podujatiach, ale dialektológovia z prostredia JÚĽŠ SAV v spolupráci s inými inštitúciami zorganizovali za ostatných 20 rokov vedecké semináre, domáce i medzinárodné konferencie (venované životným jubileám alebo spomienkovým výročiam významných slovenských dialektológov), ktorých spoločným menovateľom bol odborný záujem o zemepisné nárečia a ich postavenie v rámci

⁹ V súpise literatúry uvádzame výberovo najnovšie, predovšetkým dialektologické publikácie, ktoré vznikli na ďalších slovákistických pracoviskách doma i v zahraničí a ktoré rozličným spôsobom rozpracúvajú postavenie slovenčiny ako menšinového jazyka mimo územia Slovenska.

národných jazykov: *Nárečia a národný jazyk* (Budmerice 1997)¹⁰; *Jozef R. Nižnanský ako dialektológ, redaktor a editor* (Bratislava 2005)¹¹; *História, súčasný stav a perspektívy dialektologického bádania* (Bratislava 2008)¹²; vedecký seminár na tému *Súradnice súčasnej slovanskej dialektológie* (Bratislava 2010)¹³; *Prirodzený vývin jazyka a jazykové kontakty* (Častá-Papiernička 2013)¹⁴. Oponované výsledky aktuálneho vedeckého bádania sú následne predstavené v zborníkoch z mnohých ďalších vedeckých podujatí. Slovenskí dialektológovia, podporení SAV a Filozofickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave, zorganizovali v Bratislave v r. 2004 vrcholné pracovné zasadnutie Medzinárodnej komisie pre Slovanský jazykový atlas pri Medzinárodnom komitáte slavistov. Podobné, cyklicky sa opakujúce zasadnutie medzinárodnej komisie plánuje sa konať opäť v Bratislave v r. 2017.

6. Dialektologické oddelenie sa profiluje v domácom aj medzinárodnom kontexte ako školiace a konzultačné pracovisko pre dialektológov zo slavistických inštitúcií a slovackistických pracovísk, napr. z Bulharska, Česka, Chorvátska, Macedónska, Maďarska, Poľska, Ruska, Slovinska. V rámci popularizácie vedy a nárečového výskumu pracovisko poskytuje populárne, nepravidelné odborné školenia formou exkurzií na pracovisku a vedie tvorivé semináre pre základné školy až po univerzity. Na vedecké účely zabezpečuje prístup do vedeckých archívov dialektologického oddelenia JÚLŠ SAV a expertízne poradenstvo pri využívaní pramenného materiálu deponovaného v nárečových archívoch, členovia oddelenia reagujú jednotlivo v posudkoch, odbornými konzultáciami či korešpondenčne aj na otázky verejnosti týkajúce sa jazykovej kultúry ovplyvňovanej miestnymi nárečiami.

Pracovníci oddelenia zúčujú svoju vedeckú erudíciu aj počas každoročne organizovanej *Letnej školy slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca* ako prednášatelia (A. Ferenčíková, G. Múcsková, I. Ripka, P. Žigo), lektori slovenského jazyka (napr. G. Múcsková) alebo P. Žigo (člen vedeckého grémia SAS), profilujúci vedecký program letnej školy SAS a prednášajúci na seminároch pre lektorov slovenčiny ako cudzieho jazyka, spoluautor a vedúci autorského kolektívu knižného titulu s multimediálnou prílohou SLOVACICUM (2004) či SLOVENSKO z vydateľ-

¹⁰ Publikačným výstupom z podujatia venovaného jubileu I. Ripku je zborník *Nárečia a národný jazyk*. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24. – 26. septembra 1997). Ed. A. Ferenčíková. Bratislava: Veda 1999. 332 s.

¹¹ Publikačným výstupom z podujatia venovaného nedežitej osemdesiatke J. Nižnanského je zborník *Tradícia v slove, slovo v tradícii. Inšpiratívny Jozef R. Nižnanský*. Zost. L. Dvornická – M. Smatana. Bratislava: Veda 2007. 311 s.

¹² Publikačným výstupom z podujatia venovaného storočnici J. Štolca je zborník *Jazykovedné štúdie 26. História, súčasný stav a perspektívy dialektologického bádania*. Ed. G. Múcsková. Bratislava: Veda 2009. 216 s.

¹³ Publikačným výstupom z podujatia venovaného jubileu A. Ferenčíkovej je zborník *Jazykovedné štúdie 28. Súradnice súčasnej slovanskej dialektológie*. Ed. K. Balleková. Bratislava: Veda 2010. 316 s.

¹⁴ Zborník venovaný jubileu P. Žiga sa pripravuje pre r. 2014.

stva Perfekt, ktoré sú určené ako reprezentatívne tituly pri predstavení slovenského jazyka, literatúry a kultúry vo vyučovacom procese pre zahraničných záujemcov o Slovensko a slovenčinu.

Zástupcovia slovenských dialektológov plnia svoje úlohy aj ako členovia redakčných rád vedeckých periodík, napr. JAZYKOVEDNÝ ČASOPIS, SLOVENSKÁ REČ, KULTÚRA SLOVA, SLAVICA SLOVACA, PHILOLOGIA; zborníka OBŠČESLAVIANSKIJ LINGVISTIČESKIJ ATLAS. MATERIALY I ISSLEDOVANIA; viacerí sú členmi národnej a medzinárodnej komisie pre Slovanský jazykový atlas, pôsobia ako členovia výberovej komisie grantovej agentúry VEGA pri MŠ SR, komisie MŠ SR na výber lektorov do zahraničia, Ústrednej jazykovej rady MK SR, kodifikačnej komisie JÚLŠ SAV, poroty a výboru na organizovanie súťaže *Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko*, ale aj ako členovia odborových komisií, napr. v študijnom odbore slovenský jazyk, slavistika – slovanské jazyky, a v rade ďalších nemenovaných poradných komisiách, vedeckých radách a organizačných výboroch.

7. Perspektívy. Slovenská dialektológia rozvíjaná na pôde Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra stojí aj dnes pred nemalými úlohami, ktorých idey či výsledky možno zúročí až mladšia či nasledujúca generácia jazykovedcov. Víziou pracovníkov oddelenia je aj v 21. storočí neustále dopĺňanie archívnych fondov, koncepčné budovanie vecnej kartotéky. Lákavá je aj predstava o zorganizovaní celoplošného výskumu slovenských nárečí na Slovensku, ktorý by mohol priniesť nové podnety do štúdia o domácej, dynamicky sa rozvíjajúcej jazykovej situácii, nadväzujúc tak na tradície dlhoročného výskumu v diachrónej a areálovo orientovanej jazykovede. Záchraný výskum v jazykových enklávach mimo materského územia (paritne uskutočnený prinajmenšom v stredoeurópskom priestore) sa dnes javí ako veľká výzva pre budúceho organizátora, koordinátora či pre odborných garantov a riešiteľov takýchto projektov. Neodmysliteľnou súčasťou vedeckého výskumu sa stáva spracovanie pramenných materiálov v elektronickej, následne digitálnej podobe, komentované sprístupnenie takéhoto materiálu odbornej i širšej verejnosti v internetovom prostredí či prostredníctvom multimedialných nosičov. V neposlednom rade opakovane rezonuje na ústavnej pôde dialektologického oddelenia výzva na obnovenie činnosti slovenskej dialektologickej komisie, ktorá by bola koordinátorom koncentrovaného vedeckého výskumu, vedeckej výchovy a prezentovania dialektologických výsledkov vychádzajúcich z mnohých slovackistických pracovísk na Slovensku i v zahraničí.

Literatúra

Atlas slovenských nárečí v Maďarsku. Red. P. Király. Budapešť: Slovenský výskumný ústav, 1993. 223 s. + 235 máp. (ASNM)

- BALLEKOVÁ, Katarína: *Slovník slovenských nářečí a nářečový korpus*. In: *Dialektologie a geolingvistika v současné střední Evropě*. Ed. Z. Holub – R. Sukač. Opava Vyd. Kleinwächter, Frýdek Místek – Slezská univerzita v Opavě, 2011, s. 88 – 93.
- BENKO, Vladimír: (Neskorá) počítačová podpora lexikografického projektu: *Slovník slovenských nářečí*. In: *Zápisník slovenského jazykovedca*, 1992, roč. 11, č. 1 – 4, s. 25 – 26.
- BUFFA, Ferdinand: *Slovník šarišských nářečí*. Prešov: Náuka, 2004. 350 s.
- BUFFA, Ferdinand: *Šarišské nářečia*. Bratislava: Veda, 1995. 400 s.
- BUFFA, Ferdinand: *Poľsko-slovenský frazeologický slovník*. Prešov: Náuka, 1998. 277 s.
- BUFFA, Ferdinand: *Z poľsko-slovenských jazykových vzťahov. Konfrontačný náčrt*. Prešov: Náuka, 1998. 170 s.
- BUFFA, Ferdinand: *Zo severošarišskej frazeológie*. Bratislava: Veda, 1994. 171 s.
- BUFFA, Ferdinand: *Atlas slovenského jazyka*. 3. zv. *Tvorenie slov. Časť prvá. Mapy*. Bratislava: Veda 1981. 424 s. *Časť druhá. Úvod – Komentáre – Dotazník*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1978. 246 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: *Goralské nářečia*. Bratislava: Veda, 1993. 176 s.
- DUDOK, Daniel: *Čítanka nářečových textov Slovákov v Bážke, Banáte, Srieame a Slavónsku. Bážsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum*, 2010. 146 s.
- DUDOK, Miroslav: *Zachránený jazyk. State o enklávnej a diasporálnej slovenčine*. Nadlak: Vyd. Ivan Krasko, 2008. 205 s.
- HABOVŠTIK, Anton: *Atlas slovenského jazyka*. 4. zv. *Tvorenie slov. Časť prvá. Mapy. Časť druhá. Úvod – Komentáre – Dotazník – Indexy*. Bratislava: Veda, 1984. 464 + 368 s.
- FERENČÍKOVÁ, Adriana: *Ján Oravec a výskum syntaxe slovenského jazyka z hľadiska územnej diferenciovanosti*. In: *Jazykovedné štúdie 30. Syntax a morfológia – Väzby a súvislosti*. Ved. red. P. Žigo. Bratislava: Veda, 2013, s. 153 – 156.
- FERENČÍKOVÁ, Adriana: *Úvod*. In: *Slovanský jazykový atlas*. 4. zv. *lexikálno-slovtvornej série. Poľnohospodárstvo*. Ved. red. A. Ferenčíková. Bratislava: Veda, 2012, s. 14 – 18.
- FERENČÍKOVÁ, Adriana: *Spracovanie syntaxe slovenských nářečí metódami jazykového zemepisu*. In: *Jazykovedné štúdie 26. História, súčasný stav a perspektívy dialektologického bádania*. Ed. G. Múcsková. Bratislava: Veda, 2009, s. 32 – 39.
- Jazyk je záračný organizmus... Metamorfózy jazyka a jazykovedy*. Ed. M. Imrichová – J. Kesselová. Prešov: FFUK Prešovskej univerzity v Prešove, 2013. 324 s.
- Jazykovedné štúdie 2. Dialektológia*. Red. J. Štolc. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1957. 357 s.
- Jazykovedné štúdie 9. Dejiny a dialektológia*. Red. E. Pauliny. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1966. 245 s.
- Jazykovedné štúdie 10. Štolcov zborník (dialektológia)*. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1969. 271 s.
- Jazykovedné štúdie 20*. FERENČÍKOVÁ, Adriana: *Časové podradňovacie súvetie v slovenských nářečiach*. Bratislava: Veda, 1986. 134 s.
- Jazykovedné štúdie 21. Dialektológia*. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda, 1987. 132 s.
- Jazykovedné štúdie 26. História, súčasný stav a perspektívy dialektologického bádania*. Ed. G. Múcsková. Bratislava: Veda, 2009. 216 s.
- Jazykovedné štúdie 28. Súradnice súčasnej slovanskej dialektológie*. Ed. K. Balleková. Bratislava: Veda, 2010. 392 s.
- JÓNA, Eugen: *Novohradské nářečia. Z autorovej pozostalosti na vydanie pripravil P. Žigo*. Bratislava: Veda, 2009, 164 s.
- KOVÁČOVÁ, Viera: *Vybrané kapitoly z dialektológie. Učebné texty a materiály*. Ružomberok: Verbum, 2013. 304 s.
- MARIČOVÁ, Anna: *Nářečová lexika Starej Pazovy*. Nadlak: Vyd. Ivan Krasko, 2010. 242 s.
- MARIČOVÁ, Anna: *Slovenské nářečie Starej Pazovy*. Nadlak: Vyd. Ivan Krasko, 2006. 216 s.
- MÚCSKOVÁ, Gabriela – MUŽIKOVÁ, Katarína – WAMBACH, Viera: *Praktická dialektológia. Vysokoškolská príručka na nářečový interpretáciu*. Wien: Facultas Verlags- & Buchhandels AG Wien, 2012. 138 s. + CD.

- MYJAVCOVÁ, Mária: Slovenčina v jazykovej enkláve. Báčsky Petrovec – Nadlak: Vyd. Kultúra – Ivan Krasko, 2001. 224 s.
- Nárečia a národný jazyk. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24. – 26. septembra 1997). Ed. A. Ferenčíková. Bratislava: Veda, 1999. 332 s.
- PALKOVIČ, Konštantín: Záhorácky slovník. Bratislava: Hevi, 1997. 280 s.
- PALKOVIČ, Konštantín: Z dejín slovenskej dialektológie. In: Slovenská reč, 1993, roč. 58, 5, s. 261 – 267.
- RIPKA, Ivor: Multilingválne atlasy a slovenská dialektológia. In: Jazykovedné štúdie 28. Súradnice súčasnej slovanskej dialektológie. Ed. K. Balleková. Bratislava: Veda, 2010, s. 15 – 22.
- RIPKA, Ivor: Aspekty slovenskej dialektológie. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, FHPV, 2002, 113 s.
- RIPKA, Ivor – HAMMEROVÁ, Louise B.: Speech of American Slovaks / Jazykové prejavy amerických Slovákov. Bratislava: Veda, 1994. 164 s.
- RIPKA, Ivor: Úvodné slovo na 6. celoslovenskom stretnutí jazykovedcov v Bratislave 17. – 18. 5. 1994. In: Zápisník slovenského jazykovedca. 1994 a, roč. 13, č. 1–4, s. 11 – 12.
- RIPKA, Ivor: Vyjde I. zväzok Slovníka slovenských nárečí. In: Kultúra slova, 1994 b, roč. 28, 4, s. 21 – 26.
- ROHÁRIK, Pavel: Terminológia remeselníckej výroby a jazyk štúrovského obdobia Slovákov v Nadlaku. II. a III. časť. Ed. V. Patráš. Banská Bystrica, 2010. 420 s. (53 grafických príloh).
- ROHÁRIK, Pavel: Terminológia remeselníckej výroby v Nadlaku. Remeslá zamerané na potreby poľnohospodárskej výroby. Martin: Vyd. Matice slovenskej, 1988.
- ROZKOŠ, Pavol: Dialektologický slovník slovenského nárečia v Nadlaku. Nadlak: Vyd. Ivan Krasko, 2007. 336 s.
- ROZKOŠ, Pavol: Studia Banatica Slovaca. Nadlak: Vyd. Ivan Krasko, 2002. 128 s.
- Slovenčina na začiatku 21. storočia. Na počesť profesora Ivora Ripku. Ed. M. Imrichová. Prešov: FHPV Prešovskej univerzity v Prešove, 2004. 408 s.
- Slovník slovenských nárečí. Ukážkový zväzok. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda, 1980. 288 s.
- Slovník slovenských nárečí. 1. zv. A – K. Red. I. Ripka et al. Bratislava: Veda, 1994. 936 s.
- Slovník slovenských nárečí. 2. zv. L – P (povzchádzať). Red. A. Ferenčíková – I. Ripka. Bratislava: Veda, 2006. 1066 s.
- Sociolingvistika a areálová lingvistika. Zost. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda, 1996. 172 s.
- SYNČOK, Juraj: Komlôšsky slovenský výkladový nárečový slovník (Paralelný maďarský názov). Slovenský Komlôš, 2000, 322 s.
- ŠTOLC, Jozef: Slovenská dialektológia. Z autorovej pozostalosti na vydanie pripravil I. Ripka. Bratislava: Veda, 1994, 179 s. + 37 máp.
- ŠTOLC, Jozef: Atlas slovenského jazyka. 2. zv. Flexia. Časť prvá. Mapy. Bratislava: Veda, 1981. 316 s. Časť druhá. Úvod – Komentáre. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1978. 192 s.
- ŠTOLC, Jozef a kol.: Atlas slovenského jazyka. 1. zv. Vokalizmus a konsonantizmus. Časť prvá. Mapy. Časť druhá. Úvod – Komentáre – Materiály. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1968. 314 + 200 s.
- Tradícia v slove, slovo v tradícii. Inšpiratívny Jozef R. Nižnanský. Zost. Ľ. Dvornická – M. Smatana. Bratislava: Veda, 2007. 311 s.
- Zo studnice rodnej reči. Zost. K. Balleková – M. Smatana. Bratislava: Veda, 2005. 332 s.
- ŽIGO, Pavol: Analógie a anomálie v substantívnej deklinácii slovanských jazykov. Bratislava: Veda, 2012. 176 s.
- ŽIGO, Pavol: Medzinárodný dialektologický projekt. – Prezentácia Slovanského jazykového atlasu. In: Správy SAV, 2012, 10, s. 14.
- ŽIGO, Pavol: Na písme zostalo. Bratislava: Perfekt, 2012. 160 s.
- ŽIGO, Pavol: Historická a areálová lingvistika (Studia selecta). Bratislava: Univerzita Komenského, 2011 a. 384 s.
- ŽIGO, Pavol: Od Jadranského mora po Ural. – Významný dialektologický projekt – Slovanský jazykový atlas. In: Správy SAV, 2011 b, 9, s. 8 – 9.

ŽIGO, Pavol: Účast' slovenskej dialektológie na Slovanskom jazykovom atlase. – Perspektívy počítačovej podpory projektu. In: Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 1 – 2, s. 3 – 15.

CELOKARPATSKÝ DIALEKTOLOGICKÝ ATLAS (CKDA) / ОБЩЕКАРПАТСКИЙ ДИАЛЕКТОЛОГИЧЕСКИЙ АТЛАС/ ОБЩЕКАРПАТСКИЙ ДИАЛЕКТОЛОГИЧЕСКИЙ АТЛАС

Общечкарпатский диалектологический атлас. Вступительный выпуск. Skopje: MANU, 1987. 186 s.

Общечкарпатский диалектологический атлас. Выпуск 1. Ред. J. Udler. Kišínov: Štiinca, 1989. 196 s.

Общечкарпатский диалектологический атлас. Выпуск 2. Ред. S. B. Bernštejn, G. P. Klepikova. Moskva: Izdatel'stvo Nauka, 1988. 242 s.

Общечкарпатский диалектологический атлас. Выпуск 3. Ред. J. Rieger. Varšava: Komitet językoznawstwa PAN, 1991. 184 s.

Общечкарпатский диалектологический атлас. Выпуск 4. Ред. Ja. Zakrevska. Lvov: Instytut ukrajinoznavstva AN Ukrainy, 1993. 186 s.

Общечкарпатский диалектологический атлас. Выпуск 5. Ред. I. Ripka. Bratislava: Veda, 1997. 228 s.

Общечкарпатский диалектологический атлас. Выпуск 6. Отв. ред. L. Balogh. Budapešť: Tinta, 2001. 216 s.

Общечкарпатский диалектологический атлас. Выпуск 7. Ред. D. Petrović. Belehrad – Nový Sad, 2003. 188 s.

Общечкарпатский диалектологический атлас. Указатели. Под. ред. Я. А. Ригера. Krakov, 2012. 2014 s.

SLOVANSKÝ JAZYKOVÝ ATLAS (SJA) / ОБЩЕСЛАВЯНСКИЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АТЛАС/ Obščeslavianskij lingvističeskij atlas.

Вопросник Общеславянского лингвистического атласа. Moskva: Nauka, 1965. 272 s.

Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования. Вступительный выпуск.

Общие принципы. Справочные материалы. 1. vydanie. Moskva, 1978. 182 s. (2. vyd. 1994).

Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая/

Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija fonetiko-grammatičeskaja:

· Выпуск 1. Рефлексы *ѣ. Под общ. ред. В. В. Иванова. Белград, 1988. 164 с.

· Выпуск 2а. Рефлексы *ѣ. Гл. ред. В. В. Иванов. Москва: Наука, 1990. 176 с.

· Выпуск 2б. Рефлексы *о. Под ред. Я. Басары. Wrocław – Warszawa – Kraków, 1990. 125 с.

· Выпуск 3. Рефлексы *ы, *ѣ, *ы, *ѣ. Под ред. Я. Басары и др. Warszawa, 1994. 164 с.

· Выпуск 4а. Рефлексы *ъ, *ъ. Отв. ред. Д. Брозович. Загреб, 2006. 162 с.

· Выпуск 4б. Рефлексы *ъ, *ъ. Вторичные гласные. Гл. и огр. ред. З. Тополинска, Д. Петровић. Скопје, 2003. 148 с.

· Выпуск 5. Рефлексы *о. Отв. ред. Т. И. Вендина, Л. Э. Калнынь. Москва: ИРЯ РАН, 2008. 161 с.

· Выпуск 6. Рефлексы *е. Отв. ред. Т. И. Вендина, Л. Э. Калнынь. Москва: ИРЯ РАН, 2011. 183 с.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная/ Obščeslavianskij lingvističeskij atlas. Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja:

· Выпуск 1. Животный мир. Гл. ред. Р. И. Аванесов. Москва: Наука, 1988. 188 с.

· Выпуск 2. Животноводство. Под ред. Я. Басары и др. Warszawa, 2000. 192 с.

· Выпуск 3. Растительный мир. Гл. ред. А. И. Подлужный. Минск, 2000. 162 с.

· Выпуск 4. Сельское хозяйство. Под ред. А. Ференчиковой и др. Bratislava: Veda, 2012. 266 с.

· Выпуск 6. Домашнее хозяйство и приготовление пищи. Отв. ред. Т. И. Вендина. Москва: ИРЯ РАН, 2007. 192 с.

· Выпуск 8. Профессии и общественная жизнь. Гл. ред. J. Basara, J. Siatkowski. Warszawa, 2003. 192 с.

· Выпуск 9. Человек. Гл. ред. J. Siatkowski, J. Waniakowa. Kraków, 2009. 218 с.

OBSAH 78. ročníka časopisu Slovenská reč
CONTENTS of 78th Volume of Slovak Speech Journal

ÚVODNÍK / EDITORIAL

- 3–6 **Wachtarczyková, J.: 70 rokov (ne)samozrejmosti** (70 Years of (Un)certainities)
- 322–324 **Žigo, P.: Prierez dvadsaťročím (Bilancia pôsobenia JÚEŠ SAV za uplynulých 20 rokov)** (Profiling the Last Two Decades. Summary of Activities at the Slovak Academy of Sciences' E. Štúr Institute of Linguistics during the Past Twenty Years)

ŠTÚDIE A ČLÁNKY / STUDIES AND ARTICLES

- 7–31 **Ivanová, M., Sokolová, M., Kyseľová, M.: Teoreticko-metodologické otázky spracovania valencie slovenských slovies** (Theoretical and Methodological Issues of Processing Valency of the Slovak Verbs)
- 131–151 **Jarošová, A., Sokolová, M.: Existencia a funkcia vidových trojíc v slovenčine.** (The Existence and Function of Aspectual Triplets in Contemporary Slovak)
- 259–273 **Faragulová, A.: Xenologický pohľad na vnímanie cudzosti v rámci firemných kultúr zahraničných korporácií na Slovensku** (Perception of Foreignness in Corporate Cultures of Foreign Corporations in Slovakia from the Xenological Perspective)

DISKUSIE A ROZHLADY / DISCUSSION AND HORIZONS

- 32–36 **Đurovič, L.: Masniciovo Prefatio** (Masnicius's Praefatio)
- 37–40 **Đurovič, L.: Slovenský preklad Masniciovho Praefatio zo Zprávy pjsma slowenského** (Slovak Translation of Masnicius's Booklet Zpráva pjsma slowenského)
- 41–57 **Gavurová, M.: „Pošli bližšie info o detoxe a botoxe“. Foto vítané.** Poznámky o produktivite a slovnodruhovom štatúte skrátených a skratkových slov (1. časť). („Please Send Me More Info about Botox and Detox. A Photo Appreciated.“ Notes on Productivity and Morphological Status of Clippings and Abbreviations in Slovak. Part One)
- 58–75 **Mlacek, J.: Niekoľko poznámok a úvah o náboženskom štýle** (odvíjajúcich sa najmä od monografie M. Wojtak: Współczesne modlitewniki w oczach językoznawcy). (Some Remarks and Reflections of Religious Style (Mainly Derived from the Monograph by M. Wojtak: Contemporary Prayer-Books from the Linguistics Point of View)
- 152–173 **Gavurová, M.: „Pošli bližšie info o detoxe a botoxe“. Foto vítané.** Poznámky o produktivite a slovnodruhovom štatúte skrátených a skratkových slov (2. časť). („Please Send Me More Info about Botox and Detox. A Photo Appreciated.“ Notes on Productivity and Morphological Status of Clippings and Abbreviations in Slovak. Part Two)

- 174 – 186 **Bodnárová, M.:** Terminologická reflexia komunikácie v súkromnej sfére vo vzťahu k hovorovému štýlu a jemu blízkym javom – niekoľko úvah a poznámok. (Terminological Reflection of the Communication in a Private Sphere in Relation to the Colloquial Style and the Phenomena Related to It – a Few Reflections and Notes)
- 187 – 201 **Kuchar, R.:** Sociálno-etický aspekt kódexu Magdeburského práva v oblasti zabezpečenia žien. Právne postavenie ženy v stredovekom práve. (Social-Ethical Aspect of Magdeburg Law Regarding Benefits for Women. Legal Statue of Women within the Medieval Law)
- 209 – 211 **Wachtarczyková, J.:** Písanie poľských grafém v médiách alebo keď menej znamená menej. (Spelling of Polish Graphemes in Media or When Less Means Less)
- 274 – 284 **Gavurová, M.:** „Pošli bližšie info o detoxe a botoxe“. Foto vítané.“ Poznámky o produktivite a slovnodruhovom štatúte skrátených a skratkových slov (3. časť). („Please Send Me More Info about Botox and Detox. A Photo Appreciated.“ Notes on Productivity and Morphological Status of Clippings and Abbreviations in Slovak. Part Three)
- 325 – 332 **Ondrejovič, S.:** Metamorfózy oddelenia súčasného jazyka JÚLEŠ SAV (Metamorphosis of Department of Contemporary the Slovak Language of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, Slovak Academy of Sciences)
- 333 – 346 **Jarošová, A. – Benko, V. – Chocholová, B. – Janočková, N.:** Živé portrétovanie slovenského slova v slovníku ako úloha oddelenia súčasnej lexikológie a lexikografie JÚLEŠ SAV. (A Vivid Portrayal of Slovak Word in the Dictionary as a Role of the Department of Contemporary Lexicology and Lexicography of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences)
- 347 – 353 **Mislovičová, S.:** V službách verejnosti – činnosť oddelenia jazykovej kultúry a terminológie JÚLEŠ SAV (In Favor of Publics – Activity of Department of Language Culture and Terminology of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences)
- 354 – 367 **Šimková, M.:** Slovenský národný korpus a korpusová lingvistika na Slovensku po roku 2002 (Slovak National Corpus and Corpus Linguistics in Slovakia after 2002)
- 368 – 381 **Valentová, I. – Králik, E.:** Vedecká činnosť a výstupy oddelenia dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie JÚLEŠ SAV (Research Activities and Outputs of the Department of History of the Slovak language, Onomastics and Etymology of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences)
- 382 – 395 **Balleková, K.:** Výskum v dialektologickom oddelení JÚLEŠ SAV po roku 1993 (A Research in the Dialectological Department of the Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Sciences, after the Year 1993)

SPRÁVY / REPORTS

- 76–87 **Múcsková, G.:** Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v dynamike súčasnej vysokoškolskej a vedeckej slovakistiky. Správa o činnosti KSJ FFUK za obdobie 2009 – 2012 (Department of the Slovak Language of the Faculty of Arts, Comenius University, in the Dynamics of Contemporary Academic and Scientific Slovak Studies. Activity Report within 2009 – 2012)
- 88–90 **Satinská, L. – Vrábl'ová, J.:** Siločiarý súčasného lingvistického myslenia v Banskej Bystrici (Field Lines of Contemporary Linguistics Thinking in Banská Bystrica)
- 209–211 **Gajdošová, K.:** Cyklus prezentácií a praktických seminárov Vyhľadávanie v Slovenskom národnom korpuse (Presentation and Workshop Querying the Slovak National Corpus)
- 285–290 **Žigo, P.:** Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 2012 (Activity report of Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, the Slovak Academy of Science, within 2012 year)
- 291–295 **Žáková, A.:** Smerovanie vývoja jazykových nástrojov a technológií (Tendencies in Development of the Language Tools and Technologies)

RECENZIE / REVIEWS

- 91–98 **Ondrejovič, S.:** Trnavská príručka o jazykovej kultúre v akademickej komunikácii (Trnava Handbook of Language Cultivation in Academic Communication)
- 99–102 **Bosák, J.:** Trocha jednostranný pohľad na vedúce osobnosti slovenskej jazykovedy 20. storočia (Somewhat One-Side View of the Leading Figures of Slovak Linguistics in the 20th Century)
- 103–105 **Žigo, P.:** Zavŕšené dielo – Český jazykový atlas. (Work Completed – Czech Language Atlas)
- 105–113 **Karčová, A.:** Hovorené korpuse a korpusové výskumy reči. (Spoken Corpora and Corpus Based Speech Research)
- 114–118 **Baková-Győriová, E.:** *Studia Academica Slovaca* 40. (Studia Academica Slovaca vol. 40)
- 212–224 **Smatana, M.:** Žirna ratolesť slovenčiny z Nadlaku. (A Fruitfull Slovak Sprout from Nadlak)
- 225–230 **Ripka, I.:** Výrazný príspevok k odhaľovaniu fenomenológie jazyka. (A Significant Contribution to Uncovering Language Phenomenology)
- 231–235 **Imrichová, M.:** Významný príspevok k opisu intenčno-valenčného potenciálu v slovenčine (A Substantial Contribution to the Description of Intentional-valence Potential in Slovak)
- 296–299 **Horváth, M.:** České kompendium o hovorenom jazyku a texte (Czech Compendium of Spoken Language and Text)
- 299–301 **Ondrejovič, S.:** Nová publikácia Jána Findru (New Book by Ján Findra)

KRONIKA / CHRONICLE

- 119 – 122 **Ripka, I.:** Vzácné a úctyhodné životné jubileum významnej slovenskej jazykovedkyne (Rare and Respectable Jubilee of Great Slovak Linguist)
- 123 – 125 **Valentová, I.:** Odišiel Vincent Blanár (Vincent Blanár Has Passed Away)
- 236 – 241 **Ripka, I.:** Druhé významné životné a pracovné jubileum profesora Pavla Žiga. Na jubilantovu šesťdesiatku. (Professor Pavol Žigo's Second Life and Work Jubilee. Jubilant's 60')
- 242 – 248 **Sičáková, E.:** Životné jubileum docentky Ľudmily Liptákovej (Lecturer Ľudmila Lipták's Life Jubilee)
- 249 – 249 **Ondrejovič, S.:** Ján Hollý sa narodil pred 100 rokmi (Ján Hollý was Born 100 Year Ago)
- 250 – 251 **Krško, J.:** Profesor Ján Matejčík by bol oslávil osemdesiatku (Professor Ján Matejčík would have Celebrated his 80')
- 302 – 304 **Ivanová, M.:** Životné jubileum Jolany Nižníkovej (Life Jubilee of Jolana Nižníková)
- 305 – 308 **Gajdošová, K.:** Blahoželáme jubilantke Márii Šimkovej (Congratulations to Mária Šimková)

ROZLIČNOSTI A ROZHOVORY / MISCELLANEA AND INTERVIEWS

- 126 – 128 **Wachtarczyková, J.:** Ad Praefatio. (To Preface)
- 252 – 254 **Ondrejovič, S.:** Hollywoodsky či hollywoodský? (Hollywoodsky or hollywoodský?)
- 309 – 320 **Wachtarczyková, J.:** Na stope autentického človeka v jazyku a jazykovede. Rozhovor s Danielou Slančovou. (On the Trace of Authentic Man in Language and Linguistics. An Interview with Daniela Slančová)

ZÁPISNÍK BIBLIOGRAFA / BIBLIOGRAPHER'S NOTES

- 255 Sokolová, M. – Ološtiak, M. – Ivanová, M. a kol.: Slovník koreňových morféme slovenčiny III. vydanie
- 256 Sokolová, M. – Mirosławska, W. – Vojteková, M. – Kyseľová, M.: Slovenčina a polština
Zost. M. Ivanová

OBSAH 78. ROČNÍKA ČASOPISU SLOVENSKÁ REČ

- 396 – 399 **Wachtarczyková, J.:** Contents of 78th Volume of Slovak Speech Journal

VŠEOBECNÉ POKYNY PRE AUTOROV

Redakcia neprijíma príspevky, ktoré už boli publikované alebo boli prijaté na uverejnenie inde. Vzhľadom na anonymné posudzovanie príspevkov (anonymous peer reviewing) žiadame autorov, aby svoje príspevky posielali e-mailom ako prílohu na adresu **wachtarczyk@gmail.com**, pričom samotný text príspevku **nesmie** obsahovať meno, ani pracovisko autora. Osobné údaje potrebné na vyplatenie honoráru (adresa trvalého bydliska, rodné číslo a číslo účtu v banke), ako aj údaje nevyhnutné na identifikáciu autora textu, ktoré sa uvádzajú v časopise za príspevkom (meno, tituly, pracovisko a elektronická adresa), žiadame posielat' v tele e-mailovej správy alebo v osobitnej prílohe. Upozorňujeme autorov, že podiel autocitácií je maximálne 20 % z bibliografických odkazov.

Osobné údaje sa prikladajú k textu pri **každom** podaní nového príspevku.

Príspevky môžu obsahovať maximálne 20 % autocitácií.

Záväznou súčasťou každého textu je anglický preklad jeho názvu. Pri príspevkoch do rubrik Štúdie a články, ako aj Diskusie a rozhľady, vyžadujeme abstrakt v anglickom jazyku v rozsahu okolo 100 slov. Abstrakt by mal predstavovať výťah z obsahu článku, nielen výsledky výskumu. Kľúčové slová v počte 3 – 10 prosíme uvádzať v angličtine a zároveň v jazyku príspevku, a to v abecednom poradí.

Autori zaslaním príspevku vyjadrujú súhlas s jeho redakčným spracovaním a publikovaním v periodiku Slovenská reč v časovo nešpecifikovanom horizonte.

Pravidlá formálnej úpravy textu

- Texty predkladať vo formáte rtf alebo doc, písmo Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1,5 (okrem názvu príspevku).
- Na odlišenie príkladov od textu použiť kurzív, na odlišenie typov písma aj bold, alebo ^{horný} a ^{dolný} index. Nič neriediť, nepodčiarkovať, nepoužívať iné typy písma.
- Na poznámky v texte používať automatickú funkciu textového procesora Vložiť poznámku pod čiarou (ide o tzv. päťové poznámky uvádzané na každej strane).

Pravidlá uvádzania bibliografických odkazov

Časopis rozlišuje a osobitne uvádza 2 druhy bibliografických odkazov:

Literatúra (monografie, články v časopisoch a zborníkoch...) Zoznam literatúry je uvedený na konci článku, zoradený abecedne podľa priezviska autora. V zozname je iba literatúra, ktorá je v článku citovaná alebo na ktorú sa v texte odkazuje.

- V zozname literatúry sa krstné mená autorov rozpisujú, priezviská autorov sa píšú VERZÁLAMI.
- Názvy publikácií v texte sa uvádzajú kapitálkami (napr. ĽUDOVÍT ŠTÚR A REČ SLOVENSKÁ).
- Monografia sa uvádza podľa vzoru: FURDÍK, Juraj: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter 1993.
- Článok v časopise: HORECKÝ, Ján: Sémantické a derivačné pole slovies ísť a chodiť. In: Slovenská reč, 1999, roč. 64, č. 4, s. 202 – 208.

Pramene (slovníky, encyklopédie, hist. dokumenty, atlasy, mapy, kartotéka...) sa uvádzajú abecedne v rámci literatúry. Napríklad:

- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006.

Internetové a korpusové odkazy: označujú sa v texte ^[1] a zoznam odkazov je zoradený číselne podľa postupnosti citovania. Veľmi dlhé odkazy sa skracujú na úroveň nadradenej domény identifikujúcej daný zdroj. Pri korpusových odkazoch stačí uviesť verziu korpusu. Napríklad:

- [1] Jamrichová, Petra: Poznámky z družiny. Online: <http://jamrichova.blog.sme.sk/c/244412/Poznamky-z-druziny.html>, cit. 4. 11. 2011
- [2] Slovenský národný korpus – prim-5.0-public-all. Online: <http://korpus.juls.savba.sk>